Bayerische StaatsBibliothek

Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Frenk, Beer,

Sefer maaneh Lei enhel die tsehn gebooe Goez

1837

A.hebr. 590 i

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10994887-8

ספר

מחנה לוי

ענטהאֶלט

דיא צעהן געבאָטע גאָטטעז

ערלייטערט

דורך אויזציגע אויז דעם

תלמוד אונד מדרש

אונד פֿערוועבט מיט

ערצאֶהלונגען אונד געדיכטען

הערויזגעגעבען

פֿאָן

בער פר״ענק.

Rödelheim,

Druck und Verlag bei J. Lehrberger und Comp.

1837.

A. hebr. 590ⁱ

Franck

ספר
מחנה לוי

ענטהאַלט

דיא צעהן געבאָטע גאָטטעז

ערלייטערט

דורך אויזצוגע אויז דעם

תלמוד אונד מדרש

אונד פֿערוועבט מיט געזאַממעלטען

ערצאֶהלונגען אונד געדיכטען

אום פֿראָממע געפֿיהלע צו וועקען, פֿאָר געפֿאָהרליכען פֿעראיררונגען
צו בעוואַהרען, אונד אויף דאַז געטטליכע איבעראירדישע עוויגע
גוט הינצוווייזען.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

הערויזגעגעבען

פֿאָן

בער פרענק.

Rödelheim,
Druck und Verlag bei J. Lehrberger und Comp.
1837.

דיא צעהן געבאָטע.[*]

פֿאָם הימעל קאַם דיא הייליגע **תורה** ניעדער
גאָטט גאַב זיא זיינער אויזערוועהלטען שטאַמם,
דער **סיני** בעבט' דיא געגענד האַללט' עס וויעדער
אַלז פֿאָן דעס דאָננערס ראָללען וואונדערבאַר
זיך אויס דער וואָלקען דונקעלבלויער היללע
פֿערנעהמען ליעס גאָטטעס האָהער וויללע;

אַלז זאָ דיא **תורה** קאַם פֿאָן גאָטטעס האָהען
מיט דאָננערשאַלל דען אויזערוועהלטען צו,
זאָ ריעפֿען זיא: ניכט מעכטיג צו פֿערשטעהען
זינד וויר דיין וואָרט, דאַרום רעדע **משה** דוא!
אונד אַלז זיא שטויגענד זאָ צו גאָטט געבעטעט
שפראַך ער זיא האָבען וואָהל גערעדעט.

---

[*]) עפ"י הפיוט לשחרית יום א' דשבועות המתחיל אבות מרום לקחה.

[1])תולדות איתן האזרחי

בייא דער ערנסטען אונד וויכטיגסטען אונטערזוכונגספראגע, וואז נאמליך דיא בעשטיממונג דעז מענשען פאר אללען אנדערן געשאפפען היענידען זייא, ווירד זיך אללער אייגענדינקעל גענומען, אימער נור אנטווארט פינדען, דאס דער מענש היענידען נור וואהרען בעשטיממונג האבע, אלז: דאז איינציגע אירדישע דענקענדע וועזען זיינען שאפפער צו ערקעננען איהם דורך אנדאכטיגע לאבפרייזען אלז דען בעהערשער אללער ערשאפפענען דינגע צו הולדיגען, דורך אונאויפהערליכע טוגענדהאפטע האנדלען זיך איהם מיט אללען קראפטען צו נאהערן אונד דיעזעם אללערהייליגסטען וועזען, זיך זא פיעל אלז מעגליך אהנליך צו מאכען, אום איינסט צו איינער פאללקאממענען גליקזעליגקייט צו געלאנגען; אללײן וויא אונענדליך וויט האטטע זיך דער מענש פאן זיינער בעשטיממונג ענטפערנט, אנשטאט זיך איהר צו נאהערן[3]) ווען ער זיך דיעזע טוגענדען דיא איהם דען וועג צור עוויגען איינגע

---

[1]) דאס דיא היער אנגעפיהרטע ערקלערונג **מתולדות איתן האזרחי** קיינעסוועגס דאהין צילט דיא לעבענסגעשיכטע דעז פאטריארכען **אברהם**, אנדערן בלאס דען אורשפרונג דעז גלויבענס דורך איהן ביז צור ערהאלטונג דער לעהן געבאטע דארצושטעללען; זא ווערדען מיינע לעזער נאכזיכט האבען, ווען מאנכע אויספיהרליכערע קאראקטערצוגע דעז פאטריארכען אויז דיעזער ערקלערונג וועגגעבליבען זינד.

[2]) איתן האזרחי זה אברהם (בבא בתרא דף ט"ו).

[3]) זייט דעם געשלעכטע אנוש ארטעטען דיא מענשען זא וואהל אין פיזישער אלז אויך אין מאראלישער הינזיכט אויס, לייגטען קינדער דער וואללוסט (עיין בהמבאר לבת"ה בפסוק ויהי כי החל האדם וגו' ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו) אונד געריעטהען איממער מעהר אויף אירריגע וועגע, אינדעם זיא זאננע, מאנד, געשטירנע, אונד אללע זיכטבארען קערפער דעז פירמאמענטס אלז ענגעל געטטעס אנזאהען, אונד איהנען טעמפעל אונד אלטארע בויעטען; היר זאה מאן דאס בילד דער זאננע, דארט דאס דעז מאנדעס אונד דער געשטירנע אויפגעשטעללעט, אדער אויז האלץ געשניטצט אונד געטטליך פערעהרט: דיעזער אירוואהן פרעגטע זיך איהנען דערגעשטאלט איין, דאס זיא ענדליך דיעזע געגענשטאנדע אלז ווירקליכע געטטהייטען בעטראכטעטען אונד אנבעטעטען, אונד זאנאך דען אללשעפפער פערגאסען (רמב"ם הל' עובדי כוכבים ומזלות פ"א). אלז נאך דעם באבילאנישען טהורמבוי דיא שפראכע דער מענשען פערשיעדענארטיג ווארדע, אונד דיא נאכקאממען נאך אללען טהיילען דער ערדקוגעל צערשטרייעט ווארדען זינד, זא מאכטען זיך דיא בעוואהנער דער פערשיעדענען לאנדעס איינען איינגענע געטטהייטען פאר; היער ווארדע דיא זאננע ווייל זיא זא הערליך גלאנצט דיא פריכטע רייפט דיא ערדע בעלעבעט אונד

דינקעל האַטטע זעלבזט ענטווערפען אונד בילדען מיסען; וויא מאַן ווירדע ניכט דער קורצזיכטיגע אונד שוואַכע מענשען דאַז שוואַרצעסטע אונד אַבשייליכסטע לאַסטער אויז אירדישער פֿראָממעלייא אין דער מיינונג גאָטט צו געפֿאַללען, בעגאַנגען, אונד אַנדערזייטז ווידער דיא גלענצענדזטען טוגענדען גראַדע אַלז לאַסטער מיט פֿיסען פֿאָן זיך געשטאָססען האַבען.

טויזענד זאָלכע בייאשפּיעלע קאָננען דיעזע וואַהרהייט בעשטעטיגען, אונד אַלז געגרינדעט בעווייזען. זאָ זאַגט אונזערע הייליגע **תורה** פֿאָן דאַמאַ־ליגען היידען (**כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם**) זיא פֿערברעננטען זאָגאַר איהרע זעהנע אונד טעכטער דען געטטערן צו עהרען; אונד זאָ האַבען אויך דיא שפּאַניער, אַלז זיא פֿאָר דרייאהונדערט יאַהרען אַמעריקאַ ענטדעקטען, עז אין מעקסיקאָ געפֿונדען.

וויא פֿיעלע מענשען אונטער אַללען נאַציאָנען, איבטען דיא גרויזאַמזטען האַנדלונגען אויז, אין דער מיינונג זיך דאַדורך געטטגעפֿעלליג צו בעלייגען. אינדעם זיא דיא העכזטען טוגענדען בלאָס דאַרום אונטערליעסען, וויל זיא זאָלכע פֿיר געטטלאָז היעלטען.

פֿיעלע פֿאָלקשטאַממע אין נאָרדליכען אַמעריקאַ גלויבטען דאַמיט איהרען פֿאַטער אונד איהרער מוטטער איינען ליעבעדיענזט צו ערצייגען, אונד זיך איהנען געפֿעלליג צו מאַכען, אינדעם זיא איהרען עלטערן, ווען דיעזע שאָן איין האָהעז אַלטער עררייכט האַבען, דיא מערדערקייזע ווידער דען קאָפּף שלוגען אונד זיא ערמאָרדעטען, אום דיאזעלבע פֿאָן דען בעשווערדען דעז האָהען אַלטערז צו בעפֿרייען.

זאָ ווערפֿען זיך וויבער אין אָזטאינדיען, ווען איהר יוגענדמאַן שטירבט, פֿרייאווילליג אין דען צובערייטעטען שייטערהויפֿען, דאַמיט דיא לאָדערנדע פֿלאַממע זיא צוגלייך מיט דער לייכע איהרעז מאַננעז פֿערצעהרע, אונד גלויבען היערדורך דיא שענזטע טוגענד צו פֿאָללציעהען.

אויך דערגלייכען אונמענשליכע אַרטען אונד וויזען, אַרטעטע דיא מענשהייט שאָן אין איהרער ערזטען קינדהייט אויז, אונד ווירדע עז נאָך יעטצט טהון,

---

אַללעז ערוואָרטעט, אַלז גאָטט דעז גוטען אַנגעבעטעט; אַנדערזייטז וויעז דער וואַהן דען מאָנדע וועגען אָהנליכער איינגעשאַפֿטען געטטליכע אַנ־בעטונג צו טהייל; נאַך אונד נאַך פֿערגעטטערטע מאַן אויך מענשען וועלכע זיך דורך אונגעוואָהנליכע שטאַרקע, גראָססע, שענהייט אָדער אויסער־אָרדענטליכען פֿערשטאַנד אונד ערפֿינדונגגייזט אויזצייכנעטען; אונד אין אַנדערן געגענדען פֿערגעטטערטע מאַן זאָגאַר דיא טהיערע, אונד צוואַר יענע טהיערע דיא איהנען ניטצליך וואַרען אַלז גוטע, היגעגען יענע דיא איהנען שעדליך וואַרען אַלז בעזע געטטהייטען. זאָ פֿערעהרטען דיא **מצרים** דאַז פֿראָממע שאַאַף אַלז זינבילד איינער גוטען געטטהייט, אונד דען קראָקאָדיל אין דעם מענשען זעהר געפֿעהרליכעז טהיער אַלז איינע בעזע געטטהייט. דאַדורך וואורדען געטצענבילדער ערריכטעט, עז וואורדע פֿאָר איהנען געקניעט, אונד איהנען געאָפּפֿערט, אום זיך דיא גוטען געטטער געניגט צו מאַכען, אונד אום דיא בעזען צו בעזאַנפֿ־טיגען. אויך דיעזע וויזע ענטשטאַנד דיא אַב־ אונד פֿיעלגעטטעריי.

וויא מאן עס אין דער טהאט ביי דען ווילדען פעלקערן נאך פינדעט, וואו ניכט דער אללפאטער דורך זיינע אונענדליכע בארמהערציגקייט פיר דאס מענשליכע געשלעכט וועלכעס ער נור פיר דיא וואהרע אונד עוויגע גליקזעליגקייט ערשאפפען אונד בעשטיממט האט, פארגעזארגט, אונד דורך זיינע אללגיטע עס אויך איינע מאהן געלענקט האטטע, דיא אלל דיעיעניגען וועלכע דיעזע מאהן ניכט פערלאססען, זיכער (**לאושר האמת בזה ובבא**) לאנג לייבליכען וואהל אונד נור עוויגען גליקזעליגקייט בריגגט.

דאס וואס זיינע אללמאכט, אויז דעם שאאסע דער עוויגען פינסטערניס, דיא שענסטע דיא הערדליכסטע אונד אללעס בעלעבענדע זאננע, לאנג וואהל דער גענאמטען שאפפונג ענטסטעהען ליעס, דאס ליעס אויך זיינע אללוואלטענדע גיטע, אויז דער אונגליקזעליגען גייסטעספינסטערניס דעס היידניטען גלויבענס ענדליך איינע זאננע הערפארברעכען. דיעזע אללעם איין גליקליכעס לעבען פערקינדענדע זאננע וואר אונזער שטאממפאטער **אברהם**, וועלכער בעגייסטערט פאן דעם געדאנקען איינעס וואהרען גאטטעס אונד דעס שאפפערס אללער דינגע, לאנג ערנסטענוואהל בעגאן, דען מענשען זיינער צייט, דען דיכטען שלייער פאן דען אויגען צו ציהען, מיט וועלכעם דער פאן איהרער איינעגען פאנטאזיא געשאפפענע גלויבע זיא פערבלענדעט האטטע.

גאטט דער אללפאטער אפפענבארטע זיך איהם דאן, וויא איין לערר־ליבער פאטער, אונד איהן אין זיינען צוערשט געפאסטען בעגריפפען דורך טהאטזאכען צו בעקרעפטיגען; טרוג איהם אויך אונד בעפאהל איהם **לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך**, זיינע פאטערשטאדט, זיין פאטערלאנד, עלטערן אונד פערוואנדטשאפט צו פערלאססען, דאמיט דער פאלשע היידניטע גלויבע, אין וועלכעם ער געבארען אונד ערצאגען ווארדע, דעם זיינע עלטערן אונד פערוואנדטע פאן יעהער גאנץ צוגעטהאן וואהרען, איהן ניכט אין דער ערפאהרונג דער וואהרהייט איררע מאכען, אונד דאס מיט ער פיעלמעהר דיעזע היילינע וואהרהייט אין אנדערן לענדערן פערברייטען זאלל.

גאטט שטעללטע איהן דורך שטרענגע פריפונגען, דיא זיינע פילגערשאפט זעהר אפט ערשווערטען אונד זיין לעבען אויף שפיעל זעטצטען, אויף דיא פראבע, אב ער טראטץ דער שוויריגקייטען, דיא זיך איהם אלז הינדערניססע איבעראלל אין דען וועג לעגטען, דענגאך אין זיינעם געפאסטען ענטשלוססע אונד אין דעם גלויבען אן איינען וואהרען שאפפער פעסט אונד אונערשיטטערליך בלייבען ווערדע.

אלז איהן גאטט נון ווירקליך זא פאנד, דאן ווייהעטע ער איהן איין, דורך דאס ערסטע געבאט **ונמלתם את בשר ערלתכם, והיה לאות ברית ביני וביניכם:** בעשניידעט אייערע פארהויט דיעזעס זאלל דאס בונדעסצייכען זיין צווישען מיר אונד אייך. **ובן שמנת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם:** ביי אייערן נאכקאממען אבער, זאלל אללעס מעננליכע ווען עס אכט טאגע אלט איזט בעשניטטען ווערדען. איין געבאט דעססען בעפאלגונג אונזער שטאממפאטער גלייכזאם מיט זיינעם אייגענען בלוט בעזיעגעלן מוסטע, דאס איהם אלז איין, איהן אונד זיינע

נאַכקאָממלינגע קאַראַקטעריזירענדע צייכען רעדען זאָלל, דאָס זיא גאָטט מיט פֿאָרליעבע פֿאַר אַללען אַנדערן דאַמאַהליגען נאַציאָנען צום פֿאָלקע אויזער־לעסען אונד ערקאָהרען האַבע, אונד דאַמיט אויך דיא הייליגען נאַכקאָממען אברהם'ז גלייכזאַם אַן קערפּער זאָוואָהל אַלז אויך אַן גייסטע פֿאָן אַללען דאַמאַהליגען איבריגען פֿעלקערן אויזגעצייכנעט זיין זאָללטען.

נון וואַר דער גנאַדענפּלאַן גאָטטעז, דאַז ביזהער איררינגע מענשענגעשלעכט אין זיינען בעגיננען אויף דען טוגענדפּפֿאַד צו ברינגען, אונד דיא דער גע־זאַמטען מענשהייט נייע היילזאַמע ליכטברינגענדע זאָננע, נעמליך אונזער בעזעליגענדער פֿאַטער אברהם וואורדע נון אַלז ערצפֿאַטער (פּאַטריאַרך) דעז נייען גלויבענז איבעראַלל וואָ ער זיך הינוואַנדטע, אַנערקאַננט אונד העכסט פֿערעהרט. ער בעגאַן בערייטז אונטער דען היידען דיא לעהרען פֿאָן דעם וואַהרען גאָטטליכען וועזען צו פֿערברייטען אונד איינע מענגע איררי־גלייביגע צום וואַהרען גלויבען צו בעקעהרען.

דיא מענשען טראַכטען איהם טאָרען וויזע צו; ניכט נור וויל זיא דורך זיינע וויזען איינלייכטענדען אין זין אונד הערץ איינדרינגענדען ער־קלעהרונגען, העללע בעגריפֿפֿע פֿאָן איינעם וואַהרען גאָטטע ערהיעלטען, אונד דאַדורך, דעסען ווירקליכעז דאַזיין קעננען לערנטען, זאָנדערן וויל אויך דער נוטץ אונד זעגען גאָטטעז דער אַללע זיינע האַנדלונגען בעגלייטעטע, דורך דאַז גליקען אונד בעגליקען אַללער זיינער אונטערנעהמונגען זיך דייטליך צו ערקעננען גאַב, אונד זיא דאַמיט פֿאָללקאָממען איבערצייגטע, דאָס דער גאָטט וועלכען אברהם אַנבעטעטע דער וואַהרע גאָטט זייא.

דען קוים וואַר ער צור פֿערנונפֿט אונד אייגענען רעליגיאָנזאיינזיכט גע־לאַנגט צערטריממערטע ער שאָן, דיא הויזגעטצען זיינעז פֿאַטערז תרח; דאָך ליעס מאַן אַנפֿאַנגז דיעזעז אַלז איין פֿאָן איינעם אונמינדיגען קנאַבען בעגאַנגענעז פֿערברעכען אונבעאַכטעט; אַלז ער אַבער נאָך אונד מיט צונעהמענדען יאַהרען פֿאָרטפֿוהר דרייסטער אונד קיהנער צו ווערדען אָפֿפֿענט־ליך איהרען געטצענדיענסט ביטטער פֿערלאַכטע אונד דיא געטצען זעלבסט וואָ ער נור קאָננטע צערטריממערטע אונד צערשמעטטערטע, וואורדע ער פֿאָן דעם קעניגע נמרוד פֿערוראורטהיילט, אין איינען ברעננענדען אָפֿען גע־

---

*) תרח וואַר איין געטצענדיענער, אונד מאַכטע בילדניססע דערזעלבען אום זיא צו פֿערקויפֿען. איינסט ריעפֿען איהן זיינע געשעפֿטע פֿאָן זיינער היימאַטה אַב, דאַ איבערטרוג ער דען געטצענפֿערקויף זיינעם זאָהנע אברהם; ווען יעמאַנד קאַם, דער איינען געטט צו קויפֿען לוסט האַטטע, זאָ פֿראַגטע איהן אברהם, וויא אַלט ביזט דוא? נאָך דער ערהאַלטענען אַנטוואָרט, פֿערלאַכטע ער דען קייפֿער, אונד זאַגטע איהם, דוא ביזט שאָן זאָ אַלט, אונד ווילזט איין דינג אַנבעטען, דאָס ערזט זייט איינעם טאַגע פֿערטיג געוואָרדען איזט. דיא קייפֿער שעמטען זיך אונד גינגען איהרער וועגע; ענדליך קאַם איין אַלטעז וייב, אונד בראַכטע איינע מאַאס ווייצענמעהל אום עז אַללען צו אָפּפֿערן, אברהם ער־גרימטע, נאַהם איינען פריגעל צערטריממערטע אַללע געטטער ביז אויף דען גרעסטען דען ער פֿערשאָנטע אונד דעם ער דען פריגעל אין דיא האַנד שטעקטע. תרח קאַם צוריק; אַלז ער זיינע געטצען צערטרי־

װאָרפֿען צו װערדען. דער קאֶניג זאַממט אַללען גראָסען דעז רייכז אונד
נאָך אַנדערע געאֶטצענאַנבעטער װאָהנטען דעם שױשפיעלע בייא, אום זיך
אַן דעם טאָדע דעז צערשטאָרער: איהרער געאֶטצען צו װיידען; אַבער שטױנענד
אונד טיעף בעשאַמט שטאַנדען אַללע געאֶטצענפֿערעהרער דאַ, אַלז אברהם
אין דעם גליהענדען קאַלקאָפֿען אונפֿערזעהרט בליעב, אַלז זיא פֿאָן איהם
דען אַללמאַכטיגען אונד אַללײניגען גאָטט אַנבעטען אונד זיינע געאֶטטליכע
מאַכט פֿערקינדען הערטען. נאָך דיעזער בעגעבענהייט גינג (אברהם)
פֿאָן זיינען פֿאַטער אונד פֿאָן זיינער פֿאַמיליע בעגלייטעט נאַך האוזע. ניעז
מאַנד װאַגטע עז מעהר איהן צו בעלײדיגען אָדער איהם נאַהע צו טרעטען,
פֿיעלמעהר בעצייגטע איהם יעדערמאַן אַללע עהרע אונד אַכטונג. אַלז זיא
אין דער פֿאַטערליכען װאָהנונג אַנגעקאָממען װאַרען, שלאָס תרח זיינען
זאָהן אברהם אינבריגנסטיג אין זיינע אַרמע, דריקטע איהן העפֿטיג אַן
זיינע ברוסט, קיססטע איהן, אונד שפּראַך: װאַהרליך! דוא מיין זאָהן, האַזט
דאַז װאַהרע ליכט דעז גלױבענז געפֿונדען, דען װאַהרען גאָטט אונד שעפּפֿער
ערקאַננט, אונד נור דיעזען אַללײן װאָללען װיר קינפֿטיג טרייא אונד אויפֿ
ריכטיג דיענען; אַבער אויך ניכט לאַנגער אונטער דיעזען געאֶטצענפֿערעהרערן
אונד בלינדגלױביגען צו װאָהנען זאָ װיא דיך פֿאָר פֿערנערן נאַכשטעללונגען צו

מערט אונד פֿערװיזטעט פֿאַנד, פֿראַגטע ער אברהם װער דיעזעז
אַללעז געטהאַן האַטטע, אונד ערהיעלט פֿאָן איהם צור אַנטװאָרט, עז
קאַם איין אַלטעז װייב מיט איינער איינליגען האַנדפֿאָלל מעהל, אונד
אָפּפֿערטע עז דען געאֶטטערן, דאַ נון דיא פֿאָרליאָן קליין װאַר אונד איין
יעדער דאָך עטװאַז האַבען װאָללטע, זאָ ענטשטאַנד איין גראָסער שטרייט
אונטער איהנען; דער גרעזטע ערגריף אַלזאָ איינען פריגעל, צערשלוג
דיא אַנדערן אַללע אויף טריממער, אונד בעהיעלט דאַז מעהל אַללײן.
תרח מערקטע דען שפּאָטט זיינעז זאָהנעז, ער געריעטה אין צאָרן,
באַנד אברהם אונד פֿיהרטע איהן פֿאָר נמרוד דאַמיט ער איהן
בעשטראַפֿע. עבען שטאַנד דער קאֶניג אונד אַללע גראָסען דעז רייכז
פֿאָר איינעם ברעננענדען אָפֿען. װאָראויז דיא פֿלאַממען מיט גרעזטער
העפֿטיגקייט שלוגען, אונד בייא װעלכעם זיא דאַז פֿייער אַנבעטעטען;
דער קאֶניג בעפֿאַהל אברהם ניעדערצוקניען, אונד דאַז פֿייער אַנצובעטען.

אברהם. (נסגוד למיא דמטפין נורא) עז איזט בעז
סער דאַס מאַן דאַז װאַסער אַנבעטע, װעלכעז דאַז פֿייער פֿערלאָשט.
כותיים עובדים לאש, וקדריים עובדין למים. תעני׳ פ׳ כ׳).

נמרוד. זאָ בעטע דען דאַז װאַסער אַן.

אברהם. (נסגוד לעננא דטעין מיא) אַבער דען װאַרע
עז דאָך בעסער דיא װאָלקען אַנצובעטען, װעלכע דאַז װאַסער ענטהאַלטען.

נמרוד. אויך גוט, בעטע דיא װאָלקען אַן.

אברהם. (נסגיד לרוחא דמדברי לעננא) אַבער דיא
װינדע פֿערדיענען עז נאָך עהער דען דיעזע צערטרייען דיא װאָלקען.

נמרוד. װאָהל, זאָ בעטע דען װינד אַן.

(אברהם. נסגוד לבר נש דסביל רוחא) דאַן אַבער

זיבערן וואָללען ווירּ דיעזען אָרט פערלאַססען אונד נאָך איינעם אַנדערן ציעהען
(ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו
ואת שרי כלתו אשת אברם בנו ויצאו אתם מאור
כשדים) תרח נאַהם זיינען זאָהן אברהם אונד לאָט היננוועג אויס
זיינער פאַמיליע אויז אור כשדים, וועלכער נאַמע דיעזעם אָרטע
וועגען דיעזער רעטטונג אויז דעם ברעננענדען אָפען בייגעלעגט וואָרדען וואַר.

איינדעססען וואַר דיעזעס נור דאַז ערזטע אויפקיימען דעז גלויבענז: דען
אונטער רעליגיאָזען גלויבען פערשטעהעט מאַן דאַז פיר וואַהר האַלטען דער
געטטליכען געזעטצע אונד פעראָרדנונגען, דיא ווירּ צו בעפאָלגען שולדיג זינד,
אונד דורך דערען פאָללזיהונג אַללײן וויר זונ בלייבענדען גליקסעליגקייט וואָהל,
אונד נור עוויגען גליקזעליגקייט געלאַנגען קאָננען.

דאַ נון אונזער שטאַממפאַטער אברהם יעטצט נאָך גאַנץ אַללײן וואַר,
זאָ וואָללטע איהן גאָטט נאָך ניכט מיט אַללען רעליגיאָנזגעזעטצען פערטרויט
טען, אָבוואָהל ער זעלבסט שאָן איין גײַזטע פאָרשריפט בעפאָלגטע, אונד
דען ווירקליכען געבאָטען לופאָר קאַם, עז וואַר דעם עוויגען ערזט דאַראום
צו טהון, איהן צו איינעם איינענען פאָן איהם זעלבסט ערוואָהלטען פאָלקע
צו מאַכען, וויא עז איהם דאַז געטטליכע וואָרט (ואעשך לגוי גדול):
איך ווילל דיך צו איינער גראָססען נאַציאָן מאַכען צוגעזיכערט האַטטע; דאַ
אַבער מבער נאָך לייט ערפאָרדערליך, גאָטט גאַב איהם צוואַר ערזט איינען
זאָהן, דען ער, מיט דער איינוויללינג זיינעז וויבעז שרה, מיט הגר
ערצייגטע; דען שרה שפראַך איהן אַן: הנה נא עצרני ה'
מלדת זיעהע דער עוויגע האַט מיך פערשלאָססען דאַס איך ניכט געבּ
בּערע, (איין נאַמען אונד אַנדערקען ווירד גאַנץ פערלאָסען) בא נא אל
שפחתי קאָממע צו מיינער מאַגד, אולי אבנה ממנה פיללייכט
ווירד איין אַנדענקען זיך פאָרטפפלאַנצען. אברהם נאַהם אויז שרה'ז
הענדען דיא הגר צום וויבע אַן, וואָהנטע איהר בייא, זיא געבאָר איי
נען זאָהן, וועלכער ישמעאל גענאַננט וואורדע; דיעזער זאָהן אַבער וואַר
עז ניכט אַן דעם דיא געטטליכען פערהייסונגען אין ערפיללונג געהען זאָללי
טען. אברהם זאָה אין דער פאָלגע זיינע טרייע אַנהאָנגליכקייט אַן
גאָטט אונד זיינע טוגענדהאַפטע אויפאָפפערונג פיר זיינע ערקענטניס פיעלפאַך
בעלאָהנט; דער שפּרוך אבל שרה אשתך יולדת לך בן גינג

וואָרע עז אַך ראַטהזאַמזטען, דען מענשען אַנצובעטען, געגען דען דער
ווינד ניכטז פערמאַג.

נמרוד. (מילין אתה משתעי) איך זעהע דאַס דאַ איינער
נור שפּאָטטעזט איין גאָטט איזט דאַז פייער אונד איך וויל דיך
אין דאַזזעלבע ווערפען לאַססען, ווירּ וואָללען אַלזאָ זעהען אָב דיין גאָטט
מאַכטיגער איזט, אונד דיך אויז דעמזעלבען ערראַטטען ווערדע.
אברהם וואורדע היערויף אין דען ברעננענדען אָפען געוואָרפען,
אונד גינג אונפערזעהרט אונד וואָהלבעהאַלטען וויעדער הערויז. (בראשית
רבה ל"ח).

ענדליך צו זיינער הָאכסטען פריידע איין ערפיללונג דורך איינען צווייטען זאהן, וועלכען איהם שרה אין נייכליגסטען יאהרע איהרעס אלטערס געבאהר. מיט דיעזעם זאהנע ווארד נון גלייכזאם דער גרונדשטיין צו איינעם פאן אברהם אבשטאממענדען פאלקע געלעגט וויא עס איהם גאטט זעלבסט דאן זאגטע: **וברכתי אתה וגם נתתי ממנה לך בן וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו:** איך וויל דיינע פרויא **שרה** זעגנען, אונד דיר אויך פאן איהר איינען זאהן געבען, דורך איינען זעגען זאלל זיא צו נאציאנען ווערדען, אונד קעניגע דער פאלקער זאללען פאן איהר הערקאממען. אן דיעזעם זאהנע ווארד דאס ערזטע געבאט דער בעשניידונג, אם אכטען טאגע נאך דער געבורט פאללצאגען.

שרה דיא איהרע מאגד **הגר** דעם **אברהם** צור פרויא גאב, וואז דורך זיא דיא ערציעהונג **ישמעאל'ס** פעראנלאססטע, קאננטע אלזא מוטז טערליכע אן דעמזעלבען אויזאיבען. זיא בעאבאכטעטע זיינע האנדלונגען; אונד אלס זיא דיעזען דעם דער ניעדריגע שקלאפיזע זין פאן זייטען זיינער נאטירליכען מוטטער איינגעערבט ווער, אויזשווייפענד אונד אונזיטליג פאנד, וועלכעס דער היילגע טעקסט מיט דען ווענינגען ווארטען **ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק** אויסדריקטע, בעפירכטעטע זיא מיט רעכט, דאס דיעזער קנאבע איהרען פראממען זאהן **יצחק** פערפיהרען קאננטע, אונד ווינשטע איהן דאהער אויס איהרעם הויזע צו ענטפערנען. זיא שפראך צו איהרעם מאננע **אברהם: גרש האמה הזאת ואת בנה** ענטפערנע דאך דיעזע מאגד מיט איהרעם זאהנע אויס דיעזעם הויזע, **כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק** (דען ער מיזט געשטאטטען) איך וויל ניכט דאס ער מיט מיינעם זאהנע מיט דעם פראממען **יצחק** איין גלייכעז ערבטהעלט גענייזע. **וירע הדבר מאד בעיני אברהם,** דען **אברהם** פערדראס דיעז פערלאנגען אונד ער געריטה היערדורך אין דיא גרעסטע פערלעגענהייט, מוטטער אונד זאהן פאן זיך אויז דעם הויזע צו שטאסען; אבער גאטט טרעסטעטע איהן אונד שפראך: **אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך** זייא וועגען דעס קנאבען אונד דיינער מוטטער דער מאגד **הגר** ניכט מיסמוטהיג, **כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה** ערפילע נור דאס פערלאנגען דיינער גוטען אונד פראממען **שרה, כי ביצחק יקרא לך זרע,** דען נור דורך **יצחק'ס** נאכקאממען זאלל דער נאמען דיינער פאמיליע אונד דיין געזעלבט זיך פארטפפלאנצען.

דאס דיר איינדעסען אבער אויך אום דען קנאבען אונד זיינע מוטטער ניכט באנגע זיין; אויך איהן וויל איך צו איינעם פאלקע מאכען ווייל דוא איהן געצייגט האסט. זא ווארדע דיא **הגר** מיט איהרעם זאהנע **ישמעאל**

אויז דעם הויזע אברהם'ז ענטפֿערנט אונד היגוועג געשיקט*), אונד דער ליבלינגזזאָהן יצחק אויף דעם דאַז פֿאַטער'ז אונד מוטטערהויזע שטעטז געריכטעט בליעב, וואַנדעלטע איינציג אונד אַללײן אין דעם פֿראָממען פֿאַטער'ז

*) נאַכדעם דיא הגר מיט איהרעם זאָהנע ישמעאל, אברהם'ז הויז מײדען אונד זיך דאַריִן ענטפֿערנען מוסטע, בעגאַב זיא זיך אין דיא וויסטע פארן; היער וואוכז דער קנאַבע העראַן אונד וואַרד איין באָגענשיטצע; נאַכדעם הייראַטעטע ער איינע טאָכטער אויז איינעם אַדעל־ליכען מאָאַביטישען שטאַממע (נאַמענז עשיה) דען יעדער וואוסטע מיט דעם געפּריעסענען פֿירזטען אברהם אין נאַהע פֿערוואַנדשאַפֿט צו קאָממען; דאַ ישמעאל אַבער דיא יאַגד אונד דאַז אומהערשוועבענדע נאָמאַדען לעבען מעהר ליעבטע אַלז איינע פֿריעדליכע הייאַמאַטה, זאָג ער מיט זײנעם ווייבע אין דיא וויסטע פארן צוריק, וואָ ער פֿיער זאָהנע אונד איינע טאָכטער צייגטע, דער עוויגע זעגנעטע איהן וועגען זײנעז פֿאַטערז אברהם, זיינע הערדען פֿערמעהרטען זיך אונגעמיין, זיין פֿערמאָגען וואוכז טעגליך דערגעשטאַלט דאַס ער אין קורצער צייט איין רייכער אונד אַנגעזעהענער פֿירזט ווורדע.

איינסט ערוואַכטע אין הערצען אברהם'ז דיא פֿאַטערליכע זעהנזוכט נאַך זײנעם זאָהנע ישמעאל, אונד ער קאָננטע דעם דראַנגע זיך פֿאָן זײנעם וואָהלערגעהען צו איבערצייגען ניכט לאַנגער ווידערשטעהען. אַלז טרייער גאַטטע טהיילטע ער דיעזען פֿאָרהאַבען זײנעם פֿראָממען ווייבע שרה מיט. זאָ אונגערן שרה דיעזען אויך זאַה, זאָ וויליגטע זיא דאָך אין איהרעז מאַננעז ווילען, יעדאָך אונטער דער פֿייערליכען פֿערזיכערונג, דאַס ער ניכט לאַנגע צו פֿערווײלען, זאָנדערן ישמעאל כוים צו שפּרעכען, אונד זיך פֿאָן זײנעם וואָהלשטאַנדע צו איבערצייגען. שרה בערייטעטע אַללעז ערפֿאָרדערליכע נאַך דער זיטטע דעז לאַנדעז צור אַברייזע, אונד אברהם רייזטע בעגלייטעט פֿאָן דען זעגנונגען זײנער פֿאַמיליע נאַך פארן*)

עז וואַר אין דער מיטטאַגזשטונדע, דיא זאָננע שטאַנד אין איהרער

*) ווען מאַן יעמאַנדען זײנע פֿערגעהען האַלבער פֿאָן זיך וויזט, זאָ זאָלל מאַן איהן דאָך ניכט גאַנץ פֿערשטאָססען, זאָנדערן איהם האָפֿפֿנונג צור פֿערזעהנונג לאַססען אונד איהן בייא געלעגענהייט וויעדער פֿריינדשאַפֿטליך אַן זיך צו ציעהען זוכען (כמאמרם ז"ל לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת). דער בעזוך אברהם'ז בייא דעם וועגען זײנער צוכטלאָזיגקייט אויז דעם פֿאַטערליכען הויזע פֿערשטאָססענען ישמעאל מאַכטע איינען זאָ שטאַרקען איינדרוק אויף דאַז הערץ ישמעאל'ז, דאַס ער זיך ענטשלאָס זײנען לעבענזוואַנדעל צו אַנדערן, נאַך דעם ווילען זײנעז פֿאַטערז אברהם זיך צו בעסערן אונד דיעזען שאָנען ענטשלוס אויך אויזפֿיהרטע; וויא עז דער ווייטערע ערפֿאָלג דער געשיכטע צייגט.

הויזע, אבער באלד דאראויף וואורד דאס פאטערהערץ **אברהם**'ס טרעקליך
ערשיטטערט, דיעזער אונדערקאנטע **יצחק** וועלכען זיינע מוטטער **שרה**
ערזט צו ניינציג יאהרע געבאָרען האטטע אונד פאָן וועלכען דיא פארטע:

אונבעוואַקטען קלאַרהייט אונד איהרע שטראַהלען פיעלען ברענגענד אויף
דען שייטעל דעס גרייזעס, אלז ער איין **פארן** אנגאנגטע אונד זיך
ישמעאל'ס צעלטע נאהערטע. אלז דער עהרווירדיגע גרייז פאָן דעסען
אנטליץ האהייט אונד ווירדע שטראַהלטע, דען הירטען אונד קנעבטען
ישמעאל'ס אנזיכטיג וואורדע, פערניגטען זיא זיך עהרפורכטספאָל
פאָר איהם. ער ערוויעדערטע דען שטוינענדען הירטען דען גרוס מיט
הולד אונד פריינדליכקייט, אונד ווענדעטע זיך נאך דעם צעלטע **ישמעאל**'ס,
וועלכעס זיך דורך פראכט אונד גלאנץ פאָן אללען אנדערן אויסצייכנעטע,
אונד איהם דייטליך צו ערקעננען גאב, דאס עס זיינעס זאהנעס צעלט
זייא. אין דער מיינונג זיינען זאָהן צו איבעראשען ריטט ער געראדע
פאָר דעמען צעלט וואָ ער **ישמעאל**'ס געמאהלין טראף; ער גריסטע
זיא מיט עהרווירדיגען אנשטאנדע, אונד פראגטע פריינדליך נאך איהרעם
געמאהלע, וועלכען ער צו שפרעכען ווינשטע. קאלט אונד טראָטציג ערי
וויעדערטע זיא אויף זיינע פריינדליכע אנפראגע, **ישמעאל** זייא אויף
דער יאגד: דאס ער איהן אלזא וועדער שפרעכען נאך ערווארטען קאננע.
ניעדערגעשלאגען איבער דיעזע שנאדע אנטוואָרט, באט ער בלאס אום
עטוואס ברויד אונד איינען טרונק וואסער צור לאבונג; אללעין אויך דיעזעס
פערווייגערטע איהם דיעזעס שטאָלצע אונד אונמענשליכע וויב, מיט
דען ווארטען, דאס פיר הערום שטרייפענדע גאנגע היער וועדער ברוד
נאך וואסער צו פינדען זייא; אוררעכט קעהרטע זיא איהם דען ריקקען
צו, אונד גינג אין דאס צעלט, וואָזעלבסט זיא איהרע ערביטערונג איבער
דיעזען אונאנגענעהמען בעזוך איהרע קינדער פיהלען ליעס, זיא שלוג
זיא, פלוכטע איהרעם געמאהלע, אונד שימפפטע איבער זיינע אבשטאממ
אונג. טרויריג אונד טיעף בעוועגט, האָרטע דער עדלע גרייז דיעזעס מיט
אן, ער אונטערדריקטע יעדאך זיינען שמערץ, אונד ווארטעטע נאך
איינע צייט ביז זיא וויעדער אויז דעם צעלטע קאם. מיט ווירדע אונד
געלאסענהייט שפראך ער דאן צו איהר: ערלויבט מיר פירזטין איך
איינעס אויפטראגס אן איהרן מאן ענטלעדיגען צו דירפען, זאגט איהם
בייא זיינער צוריקקונפט, „איין גרייז אויז דעם לאנדע **פלשתים**
„זייא היער געוועזען וועלכער איהן גערנע געשפראכען האטטע, דיעזער
„האבע זיין צעלט שאָן אונד פראכטפאָלל געפונדען. לעדיגליך אבער
„דיא ענטדעקקונג געמאכט, דאס דעסען שוועללע, וועלכע דיא ערזטע
„ליעדרע דעזזעלבען זיין זאללטע, זעהר שלעכט אונד איהם אונאנגעמעסען
„וואָרע, ער ראטהע איהם דאהער דיעזע שוועללע זא באלד אלז מעגי
„ליך וועגצושאפפען (**חלף מפתן ביתך שאינה טובה**
„**ולא ראוי' לך** כן הוא במדרש ילקוט) אונד איינע אנדערע
„בעססערע אן דערען שטעללע אנצובריגנען". היעראויף ענטפערנטע ער זיך

פֿאַנגונג **אברהם**'ז אונד דאַז גאַנצע צו ענטשטעהענדע פֿאָלק אַבהינג, ווארדע פֿאָן גאָטט צום אָפּפֿער געפֿאָדערט דאַס איהן דער פֿאָטער מיט אייגענען הענדען שלאַכטען אונד איהם דאַרברינגען זאָללטע. איין געבאָט

זאַנפֿט שמערצליך נאַך זיינען ענקעלן בליקענד, איינדעם צאַרטליכע טהרענען איבער דיא הייליגען וואַנגען דעז עדלען גרייזעז ראָללטען. אונד ענטשוואַנד דען בליקען דעז באַנגען ווייבעז.

אַלז **ישמעאל** נאַך הויזע קאַם ערצאָהלטע איהם זיין וויב איינע טאָגע דעז בעליידיגטען שטאָלצעז, דאַס איין אַלטער דורכרייזענדער מאַן אויז **פלשתים** היער געוועזען, פֿאָר איהרעם צעלטע געהאַלטען אונד דיא פֿרעכהייט געהאַבט האַבע, פֿאָן איהר בראָד אונד וואַססער צו פֿאָדערן, אונד אַלז זיא איהם דיעזעז פֿערווייגערטע, דיא קיהנהייט געהאַבט האַבע איהר איינען אויפֿטראַג צו הינטערלאַססען וועלכען זיא איהם ער־צעהלטע. אויז דער בעשרייבונג דער אַנגעוועזענען פֿרעמדען ערקאַננטע **ישמעאל** זאָגלייך זיינען פֿאַטער; פֿאָן פֿריידע שרעק אונד שמערץ העפֿטיג ערגריפֿפֿען שטירצטע ער בעוואוסטלאָס צור ערדע; אַלז ער זיך ווידער עטוואַז ערהאָלט האַטטע אונד עמפּאָר האָב, שפּראַך ער צו זיינער פֿרויא: וויסע אונגליקליכע, דער גרייז דען דוא זאָ שנאָדע פֿאָן דיינער טהיר ענטפֿערנט האַסט וואַר מיין עהרווירדיגער פֿאַטער, דער פּאַטריאַרך **אברהם**, אונד זיינע וואָרטע וואַרען איין ווייזער ווינק. —

טיעף בעוועגט איבער דיא פֿערלאָרנע פֿריידע זיינען פֿיעלגעליעבטען פֿאַטער נאַך זאָ לאַנגער צייט ווידער צו זעהען. אַנז הערץ דריקקען אונד קיססען צו קאָננען, אונד דורך דיא באָזהייט זיינעז ווייבעז דיעזער פֿריידע זיך בעראויבט צו זעהן, ווייינטע ער לויט אונד פֿערמאָכטע זיך איבער דיא שלעכטע בעהאַנדלונג געגען זיינען עהרווירדיגען פֿאַטער ניכט צו פֿאַססען. נאַכדעם ער זיך פֿאָן זיינער בעטריבניס ערהאָלט האַטטע, ערוואָג ער רייפֿליך דיא ערמאַהנונג זיינעז פֿאַטערז, דיא שוועללע זיינעז צעלטעז וועגצושאַפֿפֿען אונד איינע אַנדערע בעסערע אַנצובריגגען, אונד ערריטה באַלד איהרען זין; ער טרעננטע זיך פֿאָן זיינעם ווייבע, אונד שיקטע זיא אין איהר פֿאַטערליכעז הויז צוריק. —

באַלד דאַראויף פֿערעהעליכטע ער זיך מיט **פטימה***) איינעם רייצענדען אונד טרעפֿפֿליכען מעדכען אויז **מצרים** אונד רייזטע מיט איהר נאַך זיינעם וואָהנאָרטע אין דער וויסטע **פארן**. נאַך וואַרען ניכט גאַנץ דרייא יאַהרע נאַך דער צווייטען פֿערמעהלונג **ישמעאל**'ז פֿערפֿלאָססען אַלז אין דען הערצען דעז עהרווירדיגען גרייזעז **אברהם** אויפֿז נייע דיא רעגונג דער עהעמאַליגען ליעבע געגען זיינען זאָהן **ישמעאל**

---

*) אין דעם **סדר הדורות** הייסט דיא ערסטע פֿרויא **מריבה** אונד דיא צווייטע **תרצה** וועלכעז זאָפֿיעל אַלז דיא צאַנקזיכטיגע אונד זאַנפֿטמיטהיגע אויזדריקט, וועלכען נאַמען וואָהרשיינליך **ישמעאל** דיעזען פֿרויען וועגען פֿערשידענהייט איהרער קאַראַקטערע אין דער פֿאָלגע געגעבען האַטטע.

וועלכעז דעם צאַרטליכען הערצען **אברהם**'ז אויף זאָ שמערצליכער פאַללען מוזטע, דאַ עז זיינען איינציגען זאָ איניג געליעבטען זאָהן טראַף, דען זאָ ליעבטע, דער בעפעהל גאָטטעז: **קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק**: (נים דיינען זאָהן, דיינען איינציגען, דען דוא זאָ איניג ליעבסט, דען (פראָממען וואונדערקנאַבען) **יצחק**, אונד ברינגע איהן צום גאַנצאָפּפער.

ערוואַכטען, ער טראַט דיא רייזע צום צווייטען מאַלע נאַך **פארן** אַן, אונד נאַך וועניגען טאָגען עררייכטע ער **ישמעאל**'ז הייאַטה, דער צופאַלל ליעס איהן אויך דיזעמאַהל זיינען זאָהן **ישמעאל** אויף דער יאַגד אַבוועזענד, אונד זיינע יונגע געמאַהלין מיט איהרען שטיעפקינדערן שערצענד פאָר איהרעם צעלטע פינדען. אַלז זיך דער גרייז איהנען נאַהערטע, גינג זיא איהם פריינדליך ענטגעגען, אום איהן עהרערביטהיג צו בעגריסען. מיט ווירדע אונד אַנשטאַנד ערווידערטע דער גרייז איהרען גרוס, אונד ערקונדיגטע זיך נאַך דעם פירזטען **ישמעאל**. פריינדליך אונד הולדזעליג ערווידערטע זיא, דאַס עז איהר זעהר לייד זייא איהם בעריכטען צו מיסען, דאַס איהר געמאַהל עבען הייטע אויף דיא יאַגד געגאַנגען זייא, פאָן וועלכער ער וואַהרשיינליך ערסט נאַך איניגען טאָגען צוריקקעהרען ווערדע, דאָך מאָגע ער ווען עז איהם בעליעבטע אין איהרעם צעלטע איינקעהרען, אונד זאָ לאַנגע דאַזעלבסט פערווייַלען ביז איהר געמאַהל פאָן דער יאַגד צוריקקעהרען ווערדע. געריהרט פאָן דעם גיטיגען אונד פריינדליכען אַנערביעטען דער יונגען פרויא, ערווידערטע **אברהם** דאַרויף דאַס דיא דרינגליכקייט זיינער רייזע, איהם ניכט ערלויבע פאָן איהרעם גיטיגען אַנערביעטען געברויך מאַכען צו קאָננען, אינדעם ער גלייך ווידער ווייטער רייזען מיסע, ער האַבע נור אַלז איין אַלטער פריינד איהרעז געמאַהלז בייא זיינער דורכרייזע דעססעלבען זיינע אַכטונג לייגען וואָללען; דאָך בעטע ער זיא אום איין וועניג לאַבונג. איילענד ליעף זיא אינז צעלט, אונד באַלד דאַרויף ערשיען זיא מיט איניגען מאָגדען וועלכע דעם גרייזע, ברויט, מילך, פריכטע דער שאָנזטען אַרט אונד וואַססער צו וואַשען דאַררייכטען, דיא יונגע פרויא זעלבסט פיהרטע דיא קליינען דעם גרייזע צו, אום איהן צו בעוויללקאָממען. פריינדליך אונד אָהנע שיכטערנהייט קיזטען דיא קליינען דעם גרייזע הענדע אונד וואַנגען, אונד שמיגטען זיך טרויליך איהם אַן, טהראַנען דער פריידע ענטקוואָללען דעם עהרווירדיגען פאַטריאַרכען, ער הערצטע ליעבקאָזטע דיא ליעבען קליינען, אונד גענאָס פאָן דען פריכטען. נאַכדעם ער דען זעגען געשפראָכען, אונד זיך נאַך איינע וויילע אויסגעהאַלטען האַטטע, עמפפאַהל ער זיך איהר פריינדליך, דאַנקטע פיר איהרע איינלאַדונג אונד דיא דאַרגערייכטע לאַבונג אונד בעווירטהונג, נאַהם וועהמיטיג אונטער הערצליכעם בעדויערן איהרען געמאַהל ניכט ערוואַרטען צו קאָננען אַבשיעד פאָן איהר. צוגלייך טרוג ער איהר אויף, איהרעם געמאַהלע צו זאַגען, דאַס איין אַלטער פריינד אויס **פלשתים** זיך זיינעז פריינדעז וואָהלשטאַנד זעהר געפרייעט, אונד אַללעז אין זיינעם צעלטע זאָ זאַה

דער זאהן האגאר וועלכער נאך גאטטעס אויסדריקליכעם פערלאנגען, אללײן אים הויזע בלייבען זאללטע, אונד פאן וועלכעם גאטט פערזיכערטע כי ביצחק יקרא לך זרע דען נור דורך יצחק זאלל זיינע נאכקאממען אונענטשטעהען דיא נאך דיר גענאננט װערדען זאלל, זאללטע נון געשלאכטעט װערדען; אבער עס װאר דער װיללע דעס העררן, דאס אונז ערלאסליכע געבאט גאטטעס, דען ער אלז אללמעכטיגען אבער צוגלייך אלז גיטיגען פאטער אנערקאננט האטטע, דעם ער אויך ניכט װידערשטעהען קאננטע נאך װאללטע. דעם פראממען אברהם ענטפוהר קיין מורען קיינע פראגע, אונד שאן אם פריהען מארגען איילטע ער זאממט זיינעם זאהנע דעם בעשטיממטען ארטע ענטגעגען; ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק: אבער ערזט אם דריטטען טאגע קאננטע ער דען ארט זיינער בעשטיממונג זעהען, דאמיט ער פאן דער בעטייבונג אונד דעם שרעקקען דעס געטטליכען געבאטעס זיינע געדאנקען ריינינגען, זיינע זיננע זאממלען, אונד מיט איבערלעגונג האנדלען קאננע. אום ניכט בייא דער אנקונפט אויף דעם בעשטיממטען פלאטצע איבעררעשט צו װערדען, מוסטע איהם דער ארט שאן אויס דער פערנע זיכטבאר געװארדען. פרייא פאן שרעקקען אונד פערטרויענד אויף גאטט, גינג ער הין מיט זיינעם זאהנע; מוטהיג אונד געלאססען ערבויטע ער איינען אלטאר, אויף װעלכען דיא טהרענען אויס דען אויגען דעס געפיהלפאללען פאטערס העראב ריעזעלטע.

מיט ניטערנדען האנדען, טהרענענדען אויגען, אונד צערקנירשטעם

אונד גוט איהם איינערליך געפונדען האבע, אונד ער נאמליך דער פירזט ישמעאל) ניעמאלז יא ניכט איינען נאגעל (כן הוא בסדר הדורות) דאראן אנדערן זאללע, װארויף ער זיך דאן מיט זילבערנען טהרענען ענטפערנטע, אונד דאפאן איילטע. אלז נון ישמעאל פאן דער יאגד נאך הויזע קאם, אונד פאן זיינער גאטטין דען איהר װידערפאהרענען בעזוך איינעס אלטען פריינדעס אויס פלשתים ערפוהר, שמערצטע עס איהן זעהר, ניכט אנוועזענד געוועזען צו זיין, ער ענטשלאס זיך אבער זאגלייך דיא װיזטע צו פערלאססען נאך כנען צו איבערזידלען איינע בייע בעססערע לעבענזארט צו פיהרען (ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו נ"נ ע"ז) אונד מיט זיינער פאמיליע זיינע לעבענזצייט בייא זיינעם פאטער אין כנען צו צו ברינגען.

פאלל פריידע דאריבער דאס זיינע פרויא אין דעס פאטערס אויגען גנאדע געפונדען, אונד זיין װאהלגעפאללען עררעגט האבע, אומארמטע ער זיא מיט אינברונסט קיסטע זיא אונד דאנקטע איהר געריהרט, פיר דיא זיינעם פאטער ערצייגטע עהרע אונד פערורזאכטע פריידע, אונד באלד דאראויף װאר דיא רייזע נאך כנען אנגעטרעטען.

(מעשה זו מצאתי בפרקי דרבי אליעזר פרק למ"ד, ובילקוט וירא כ"ה והובא בסדר הדורות בשינוי ותוספת והכנו קבלתי' יחד להיות אחד).

הערצען, באַנד דער פאַטער זיינען איינציגען פיעלגעליעבטען זאָהן, מאַן דעם זיינע גאַנצע פריידע אונד האָפפנונג הינג, אונד לעגטע איהן אויף דען האָלצשטאָס. אַרגלאָז, אין געפיהלע זיינער אונשולד, אונד פעסט איבערצייגט פאָן דעם וואָהרען גלויבען דעס פאַטערס פיגטע זיך דער האָלדע אונשולדיגע קנאַבע געדולדיג מיט קינדליכער ליעבע אונד מיט געהאָרזאַם אין דען בעפעהל זיינעס פאַטערס. דער וויכטיגסטע אונד ערשיטטערנדסטע אויגענבליק וואַר נון געקאָממען. ראַש ערגריף דער פאַטער דאַס אָפפערמעססער, בליקטע נאָך איינמאַהל גען היממעל; אונד שאָן וואָללטע ער דיא הערצערגרייפענדע טהאַט פאָללבריינגען, שאָן שטרעקטע ער דיא האַנד, דען טאָדעסשטרייך זיינעם איינציגען געליעבטען זאָהנע צו פערזעטצען, שאָן גלויבטע ער איהן בלוטען אונד מיט דעם טאָדע ריגגען צו זעהען, אַלס איהם אונפערמוטהעט דיא שטיממע דעס עוויגען צוריעף: **אברהם, אברהם, אל תשלח ידך אל הנער** (בראשית כ"ב י"ב) „שטרעקקע דיינע האַנד ניכט נאָך דעם קנאַבען, אונד טהוע איהם ניכטס!!"*)

זאָ ווארדע אַלזאָ דער קנאַבע **יצחק** זיינעם פאַטער פאָן גאָטט וויעדער געשענקט. **אברהם** איילטע נון מיט בעפליגעלטען שריטטען נאַך זיינער היימאַטה, אום זיינער גאַטטין, וועלכער דיא אורזאַכע דער רייזע גאַנץ אונבעקאַננט געבליעבען וואַר, דען בעפעהל גאָטטעס איהם זיינען זאָהן צו אָפפערן, זאָ וויא דיא פראָממיגקייט דעס זאָהנעס, וויא שטאַנדהאַפט, בערייטוויללינג אונד געדולדיג ער זיך בעצייגט האַבע, אַלס אויך דיא וואונדערבאַרע ערעטטונג דורך דיא שטיממע גאָטטעס, מיט פריידען צו פערקינדען. מיט דעם וואָננעגעפיהל איינעס גליקליכען פאַטערס איילטע ער אין **שרה**'ס צעלט, אונד פאַנד עס לעער. אָנגסטליך אונד בעשטירצט פאָרשטע ער בייא איהרען מאָגדען נאַך איהרעם אויפענטהאַלטע אונד ערפוהר פאָן דיעזען, דאַס **שרה** אויס צערטליכער בעזאָרגניס נאַך **חברון** געצאָגען זייא, אום פאָן איהרעם גאַטטען אונד דעם קינדע ערקונדיגונג איינצוציעהען. אונפערציגליך איילטע ער זאַמט זיינעם זאָהנע איהר נאַך, אונד קאַם נאַך **חברון**; אַבער ווער פערמאַג זיינען שמערץ צו פאַססען, אַלס ער היער פאָלגענדעס פערנאַהם: זאָ עבען ערהיעלט **שרה** דיא ערסטע נאַכריכט פאָן דער איהרעם מאַננע פאָן גאָטט אויפערלעגטען שטרענגען פריפונג, פאָן וועלכער זיא זאָ העפטיג ערגריפפען וואַרד, דאַס, דאַ זיא איהרעס מאַננעס פעסטען זין זאָ וויא איהרעס זאָהנעס פראָממיגקייט אונד געהאָרזאַם קאַננטע, זיא דיא ערצעהלונג פאָן דעם אויסגאַנג דער האַנדלונג גאַר ניכט רוהיג אַבצו־

---

*) אַלס **אברהם** זיינעם זאָהנע **יצחק** דאַס אָפפערמעססער אַן דען האַלס לעגטע, ענטפוהר דעם אין טאָדעסאַנגסט געראַטהענען קנאַבען דיא זעעלע; אַלס דיא שטיממע ערשאָלל: **אל תשלח ידך אל הנער**, טראַט ער פלעטצליך אין דאַס אירדישע לעבען צוריק; אונד אין דער נון ערלאַנגטען איבערצייגונג, דאַס איינסט דיא פראָממען עבענפאַללס פאָם טאָדע ערוואַכען ווערדען, פריעס **יצחק** דען אַללגיטיגען גאָטט אונד שפראַך: **ברוך אתה יי מחיה המתים**. (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"א).

וואַרטען פֿערמאָכטע, אונד איבערוואָלטיגעט פֿאָן העפֿטיגען מוטטערגעפֿיהלע, פֿאָם שלאַגע געטראָפֿפֿען טאָדט צור ערדע זאַנק; אונד זאָ שטאַרב דער ליע־ בענדען גאַטטין אומאַרמונג, איהרען קאַלטען אונד ערבלאַסטען לייכנאַם פֿאַנד. ער ערקאַננטע אין דיעזער שמערצליכען לאַגע, אויפֿס נייע דיא טרענ־ נונג דעס אונערפֿאָרשליכען. טהרענען דער וועהמוטה פֿלאָססען דער טהייע־ ערן גאַטטין אינס גראַב. אַבער באַלד פֿאַססטע ער זיך וויעדער, ער ערגאַב זיך געלאַססען אין דען ווילען גאָטטעס, אונד בליעב שטאַנדהאַפֿט אין אַללען ליידען. ער ערקויפֿטע היער דיא **מערת המכפלה** פֿאָן **עפרון**, וואָרין ער זיינע גאַטטין **שרה** אַנשטאַנדיג בעגראָבען ליעס, אונד היעלט מיט זיינעם זאָהנע **יצחק** דיא טרויערוואָכע.

גאָטט דער היממלישע פֿאַטער שטעללטע אַלזאָ דען **אברהם** אויף צעהנפֿאַכע פראָבע; ניכט אַלס אָב ער זיינער שטאַנדהאַפֿטען פֿראָממיגקייט, אונד אַן זיינעם אונבעשראַנקטען צוטרויען צווייפֿעלטע, דאַ פֿאָר גאָטט דער אַללעס צו געשעהענע אים פֿאָראויס וויס, פֿאָר דעם דיא צוקונפֿט אונפֿער־ היללט דאַ ליעגט, אונד דער דיא פֿערבאָרגענסטען פֿאַלטען דעס הערצענס קעננט, ניכטס איינעם צווייפֿעל אונטערליעגט; זיינע געטטליכע אַבזיכט וואַר בלאָס דער מענשהייט אין דעם פֿאַטריאַרכען איינע פראָבע וואַהרער פֿראָממ־ מיגקייט אונד טוגענד אויפֿצושטעללען, דער אים גרעסטען גליקקע אונד אים האַרטעסטען אונגליקקע זיך איממער גלייך בליעב*), אונד דען ניכטס פֿאָן זיינעם אונערשיטטערליכען פֿערטרויען וואַנקענד מאַכען קאָננטע.

דער קנאַבע רייפֿטע נון אונטער פֿראָממער צוכט צום מאַננליכען אַלטער; דעס פֿאַטערס הייסעסטער וואונש וואַר אַלזאָ, דען געליעבטען זאָהן פֿערעהע־ ליכט, אונד זיינען שטאַמם נאַך געטטליכער פֿערהייססונג פֿאָרטגעפֿלאַנצט צו זעהען. דאָך וואָללטע ער איהם קיינע דער **כנעני**טישען טאָכטער צום ווייבע געבען, אַבער איהן אויך אויס דעם לאַנדע וואָ ער זיך מיט געטט־ ליכעם ווילען בעזעצט האַטטע, ניכט אויסוואַנדערן לאַססען! ער בעאָרדערטע אַלזאָ זיינען טרייען הויספֿערוואַלטער **אליעזר** איינע רייזע נאַך זיינעם פֿאַטערלאַנדע צו אונטערנעהמען, אונד דאַזעלבסט פֿאָן זיינער פֿערוואַנדשאַפֿט איין ווייב פֿיר זיינען זאָהן אויסצוזוכען, וועלכע אַבער איהר פֿאַטערלאַנד פֿער־ לאַססען, אונד איהם אין דאַס לאַנד **כנען** פֿאָלגען מיסטע. **אליעזר** רייזטע אַב, דער עוויגע בעגינסטיגטע זיינע רייזע, אונד ליעס איהן **רבקה**, טאָכ־ טער דעס **בתואל** נעפֿפֿע **אברהם**'ס, פֿינדען, וועלכע זיינען אַנטראַג מיט פֿרייהען אַננאַהם; זיא רייזטע מיט איינווילליגונג איהרער עלטערן אונד געשוויסטער נאַך דעם לאַנדע **כנען**, אונד הייראַטהעטע דען **יצחק**. **רבקה** וואַרד שוואַנגער, אונד געבאַהר צווייא זאָהנע **יעקב** אונד **עשו**; **יעקב** צייגטע צוועלף זאָהנע. דיעזעס וואַר נון שאָן איין צאַהלרייכער שטאַמם־ בוים צו איינעם ווערדענדען פֿאָלקע. דיא צוזיכערונג גאָטטעס גינג נון אַללמ־ מעהליג אין ערפֿיללונג. דיעזע צוועלף זאָהנע וואורדען הערנאַך, פֿערמעהר־

---

*) אברהם הוא בצדקתו מתחלתו ועד סופו (מגילה י"א).

טען זיך, קאָמען דורך דיא אַללווייזע פיגונג גאָטטעס וויא ער דעם **אברהם** בערייטס (מיט דען וואָרטען: **ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם**) פאָרהער פערקינדעטע, נאַך **מצרים** וואָ זיא טראָגן איהרער האַרטען שקלאַפעריי אין דער זיא וואַרען, אונד טראָגן דעסען, דאַס איהרער פערוועהרונג פאָרעלייא הינדערניסע ענטגעגען געשטעללט וואָר־ דען, בינגען דער צייט פאָן פיערהונדערט אונד צעהן יאַהרען צו איינעם אַללמעכטיגען פאָלקע הערנאַנוואַכזען.

נון וואַר דער גאָטטליכע פּלאַן אין זיינער פאָלליגען רייפע, אינדעם דיא אַן **אברהם** געגעבענע פערהייסונג, איהן צו איינעם גראָסען פאָלקע צו מאַכען, בערייטס אין ערפיללונג געגאַנגען איזט, וויל גאָטט זעלבזט דיא נאַכ־ קאָממלינגע **אברהם**'ס יעצט, טאָן מיט דעם נאַמען פאָלק בעלעגטע, דען זאָ פינדעט מאַן עס (שמות ז' כ"ו): **שלח את עמי ויעבדוני**, דער עוויגע זענדעטע דען **משה** צום קעניג **פרעה** מיט דען וואָרטען: לאַס מיין פאָלק ציעהען, דאַס עס מיר דיענע. דאַמיט אַבער דיעזעס נייא ענט־ שטאַנדענע פאָלק ניכט וויעדער דורך דיא **מצריים** צום היידנישען גלוי־ בען פערפיהרט אונד געצוואונגען ווערדע, וואַר עס אַלזאָ נעטהיג, דאַסזעלבע פריהער נאַך אַלז צור פאָן גאָטט איהנען בעשטיממטען צייט דער ערלאָזונג, פאָן דען **מצריים** לאָז צו רייסען אונד צו בעפרייען, אום עס זאָפאָרט אַלז איינע איינענע נאַציאָן, נאַך גאָטטליכען פיר זיא הייזאַמען געזעטצען צו ריכטען אונד צו לייטען.

דאַ אַבער גאָטט דיעזעס פאָלק דורך וואונדערפאָללע טהאַטען בעפרייען וואָללטע, דאַמיט עס דעסטאָ מעהר אין דעם גלויבען אַן איינעם וואַהרען אַללמעכטיגען גאָטטע אונד שעפפער דעס וועלטאַללס בעשטערקט ווערדע; זאָ וואַר היערצו איינע מיטטעלספערזאָן צווישען גאָטט אונד דעם פאָלקע נאָט־ טהיג, וואָצו דער עוויגע דען וועהרדיגסטען אַללער מענשען נעמליך דען **משה בן עמרם** אויזערוועהלטע, וועלכער דיא גאָטטליכען אויפטראַגע אַן דען **מצרי**'טען קעניג איבערבראַכטע, אונד נאַך פיעלען דורך איהן אַן דען **מצריים** אויזגעאיבטען גאָטטליכען וואונדערן, דאַז פאָלק ענדליך אויז דער **מצרי**'טען שקלאַפעריי פיהרטע.

דאַז פאָלק **ישראל**, וועלכעס נון זאָ לאַנגע אונטער דעם גרויזאַמסטען שטרענגסטען יאָכע דער **מצריים** זייפצטע, זיך שאָן ווירקליך ענטוועדער זיינעם געענליכען אונטערגאַנגע נאַהע אָדער נור אונמענשליכען שקלאַפעריי אויף אימטער פערחורטהייט גלויבטע, אונד אויף איינמאַל דורך וואונדערטהאַטען דיא נור איינע אונענדליכע אַללמאַכט אויזאיבען פערמאָגענד איזט, אויז דען העַנדען זיינער טיראַננען זיך בעפרייעט זאַה; וואַר נון פעזט פאָן דער עקזיזטענץ איינעז וואַהרען אונד אַללמעכטיגען גאָטטעז, פאָן וועלכעם איהם זיינע פאָרפאַהרען **אברהם יצחק** אונד **יעקב** קונד געטהאַן, איבערצ־ ייגט, אונד היעז מיט דעם פעזטען גלויבען אַן דיעזעז עוויגע וועזען; אונד אַן דעסען אויזערוועהלטען דיענער **משה**, זאָ וויא עס אונזערע הייליגע **תורה** (שמות י"ד ל"א) זאַגט: **וירא ישראל את היד הגדולה**

אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו
בה' ובמשה עבדו. „דא: ישראל דיא גראססע מאכט זאהען,
וועלכע דער עווינע אן מצרים אויסגעאיבט, דא פירכטעטען זיא דען
עווינען, גלויבטען אן איהן אונד אן זיינען דיענער משה."

דאמיט אבער דאס פאלק ניכט ווידער אין דען פאר אויגען האבענדען
היידניטען גלויבען פערפאללע, וואר עס יעטצט נאך דער אנוויזען אייניגט
געאכטע נאטהווענדיג, דאס ער איהנען זעלבסט געזעטצע ערטהיילע, דיעזע
מאכטע אלזא זיינע אפפענבארונג נאטהווענדיג; זא זאגט אויך דער ווייזע
שלמה (משלי כ"ט י"ח): באין חזון יפרע עם; „אהנע אפפענ-
בארונג וואהרע דאס פאלק אויזגעארטעט." דיעזער נאטהווענדיגקייט צופאלגע,
טראט געאכט דענן משה אויף, בחדש השלישי לצאת בני
ישראל מארץ מצרים, (שמות י"ט א') אם דריטטען מאנאטע
נאך דעם אויזצוגע דעס פאלקעס אויס מצרים, דאס פאלק, נאך אייגער
פארהערגעגאנגענען פארבערייטונג, דאמיט זיא דיא וואונדערפאללע ערשיינונג
ניכט גאנץ איבעררעשט זאה, אונד דאמיט זיא ערסט גענויא איהרע געדאנ-
קען רייניגען קאננטען, זיך היילינען אונד פאסטען זאללען, בייא דעם בערגע
סיני צו פערזאממלען. אם זעכסטען טאגע דיעזעס מאנאטס סיון אפפענ-
בארטע זיך דיא געטטליכע מאיעסטעט פאר דען אויגען דעס פאלקעס ישראל
אונטער אונגעוואהנליכען בליטצען, דאננערשטיממען אונד פייערפלאממען, אויף
דעם בערגע סיני, אונד טראט איהנען מיט דער פארגאנגיגען ערמאהנונג
דאס פימאהנד פאן זיינען סטאנדהאפטע פאררדריגען זאלל, דיא עשרת
הדברות הקדושות נעמליך דיא צעהן גרונדגעבאטע, וועלכע אללע
איבריגע דהרויז פאלגענדען געבאטע אין זיך ענטהאלטען, פאר.

דא אבער דיא געטטליכע שטיממע פיר דיא זינגע דעס פאלקעס צו ערג-
שיטטערנד אונד אונאויסהאלטבאר וואר, זא באט דאס פאלק זיינען פארשטעה-
הער משה רבינו (שמות כ"ט ז'): דבר אתה עמנו ונשמעה,
„דו! רעדע דוא דאך מיט אונס ווער וואללען גערנע הערען, אונד אללעס טהו-
נעהמען;" ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות, „גאטט נור געטט
ניכט ווייטער מיט אונס רעדען, וויר מאכטען דורך דיעזען אונס צו זעהר
ערשיטטערנדען פארטראג דעס טאדעס זיין."

דאס גענאממטע פאלק בליעב אום דען בערג הערום שטעהען, געאכטט
זיעס משה רבינו אין דיא דיקקע וואלקע אויף דען ברעננענדען בערג
קאממען, איבערגאב איהם דיא צעהן גרונדגעבאטע, נעממט דען דארויז
פאלגענדען זעכז הונדערט אונד דרייצעהן געזעטצען, צוזאממען אלזא תרי"ג
מצות, וועלכע משה רבינו דעם פאלקע זאדאן מיטהיילטע אונד ערקלערטע.

דיעזע תרי"ג מצות בעסטעהען אין צווייהונדערט אכט אונד פיער-
ציג געבאטען אדער מצות עשה, (עבען זא פיעל גליעדער צעהלט דער
מענש אן זיינעם קערפער) אונד אין דרייא הונדערט פינף אונד זעכציג
פערבאטען אדער מצות לא תעשה, (עבען זא פיעל טאגע זינד אין
איינעם זאננעניאהרע); דאמיט אלזא יעדעס גליעד אונד יעדער טאג, אן
איין געזעטץ געאכטעס ערינגערע.

ערזטעז געבאָט.

אנכי ה' אלהיך אשר איך בין דער עוויגע דיין גאָטט, דער
הוצאתיך מארץ מצרים דיך אויז דעם לאַנדע **מצרים** געפיהרט
מבית עבדים. (שמות כ' ב') האַט אויז דעם הויזע דער שקלאַפען.

ווען וויר מיט רוהיגער איבערלעגונג דיא וועלט אונד אַללע דאַרין ערשיינענדען געשעפּפע בעטראַכטען, זאָ ערקעננען וויר, דאַס זיא איינען שעפּפער האַבען מיסטען; וויל אונז דיא פערנונפט זאַגט, דאַס ניכטס פאָן זיך זעלבסט ענטשטעהען קאַנן.

זאָללטע נון דער מענש וואָהל אַן דעם דאַזיין איינעס גאָטטעס צווייפעלן קאֶננען? איבערהויפט מיט זאָ פיעלען וואָהלטהאַטען, אויזגעגעבען פאָן זאָ פיעלען מאַניגפאַלטיגען פריידען, זאָללטע ער ניכט מיט איבערצייגט זיינע האַנדע גען הימעל עמפּאָר העבען, אום דעם אַללמאַכטער זיינען איניגסטען דאַנק דאַרצובריננגען? זאָללטע ער זיך ניכט אונאַבלעסיג מיט דען מיטטעלן בעשעפטיגען, זיינען שאֶפּפער איממער מעהר קעננען צו לערנען? איבעראַלל זיעהט ער דיא מערקמאַהלע זיינער מאַכט, אונד זיינער הולד, אונד איבעראַלל ערקעננט ער זיינע געגענוואַרט: ער זיעהט איהן אין דען געשטירנען, דערען שטראַהלען אין דער פעריאָדישען ריקקעהר דער טאַגע אונד נאַכטע דיא ערדע בעלייכטען, זאָ וויא אויך אין דער ענדלאָזען מענגע דער לעבענדיגען וועזען אַללער אַרטען, דיא פאָן איהם איהר דאַזיין ערהאַלטען האַבען.

דאָך אַללע דיעזע מערקמאַהלע זינד פיר אונז נור שטוממע אַנדייטונגען; דאַהער וואַר אַלז זיין הייליגער וויללע לאַנג וואָהל דער מענשען דיא צעהן געבאָטע בעקאַננט צו מאַכטע, דאַז ערזטע דער הייליגען געבאָטע:

איך בין דער עוויגע דיין גאטט, דער דיך אויז דעם לאַנדע מצרים געפיהרט האט; דאַז וויללן זאָפיעל זאַגען: דורך דען אויזצוג אויז **מצרים** אונד דורך דיא וואונדערטהאַטען דיא איך דאַזעלבסט פאָר איירען אויגען געלייגט האַבע, האַבע איך אייך בעוויעזען, דאַס איך אַללײן גאָטט דער שאֶפּפער דער וועלט אונד לענקער דער שיקזאַלע בין; דען נור דעריעניגע, וועלכער דאַז ליכט שוף, וועלכער נור זאָגנע שפּראַך: ווערדע! דער דען מאָנד בילדעטע, דיא אונצאֶהלבאַרען שטערנע אים אונערמעסליכען רוימע דעס הימעלס פעסט געזעצט, אונד דען טאַג פאָן דער נאַכט געטרעננט האַט — נור דעריעניגע קאָננטע אין **מצרים** דרייא טאַגע אונאונטערבראָכען דאַז טאַגעסליכט אין דיכטע פינסטערניס פערוואַנדלען; נור דעריעניגע וועלכער מיט זיינעם אויסשפּרוכע אַללע אַרטען טהיערע אויף דער ערדע ענטשטעהען ליעס, קאָננטע דאַז ווילדע אין **מצרים** צור פּלאַגע דער **מצריים** אין איינעם אויגענבליקקע צוזאַממען רופען, אָהנע אין **גושן** וואָ דיא **ישראל** וואָהנטען, איינעס דיעזער געשעפּפע זיכטבאַר ווערדען צו לאַססען; נור דעריעניגע וועלכער דאַז שטראָמען דעס מעערעס אונד דען לויף דער פלוססע בעשטיממטע,

קאָננטע דעם מעערע געביעטען שטילל צו שטעהען, זיך צור רעכטען אונד
לינקען צו טהיילען אונד אויפצוטהירמען, דאַמיט דיא ישראל טראָקקנען
פוסעס איבער דען באָדען דעס מעערגרונדעס וואַנדעלן קאָננטען; נור דעריעניגע
וועלכער דער ערדע קראַפט צור פרוכטבאַרקייט גאַב, אונד זיא מיט נאַהלען
געמיטטונגען פאָן בייאַמען, פריכטען, בלומען אונד גרעזערן שמיקטע, קאָננטע
דעם פאָלקע ישראל נאַך דעם אויזצוג אויס מצרים, אין דעם לאַגער
אין דער וויזטע (מדבר) דערען באָדען ער דיא ערצייגונג דעס בראָדעס ניכט
פערליעה, דורך פיערציג יאַהרע בראָד פאָם היממעל פאַללען לאַססען, וועלכעס
מן גענאַננט וואורדע.

מיט איירען אויגען האַבט איהר אַללעס דיעזעס געזעהען; דאַרום גלויבט
דאָס איך דאַס אַללייניגע אַללמעכטיגע אונד עוויגע וועזען
בין. זאָ שפריכט גאָטט אים ערזטען געבאָטע; ער דער שעפפער
דעס היממעלס אונד דער ערדע אונד אויך אונזער שעפפער;
ער, דער ערהאַלטער אונד רעגיערער דער וועלט, אונד אונזער קינפטיגער
ריכטער; זאָ שפראַך ער צו ישראל אויף דעם בערגע סיני,
אונד זאָ שפריכט ער נאָך יעטצט צו אונס: דורך דיא נאַטור אונד
דורך דיא שטיממע אונזערעס געוויססענס.

דורך אונגליקליכע קריעגע, וועלכע איינע פערדיענטע שטראַפע וואַרען
פיר דיא אַבטרינניגקייט פאָן דען געבאָטען, פיר דיא פערלייגנונג דעס
איינציגען גאָטטעס, אונד פיר דיא פעראַכטונג זיינער היילִיגען תורה,
וואורדע דער טהראָן פאָן יהודה צערטרימערט, אונד דאַס רייך אונטער
דעם לעטצטען קאָניגע צדקיהו פאָללִיג צערשטאָרט. פאָר דען אויגען
דעס אונגליקליכען קאָניגס וואורדען זיינע קינדער ערמאָרדעט, ער זעלבסט
וואורדע מיט שימפפליכען קעטטען בעלאַדען, זיינעס אויגענליכטעס בעראויבט,
אונד מיט אַנדערן יהודים אַלס שקלאַפע נאַך בבל אַבגעפיהרט.
נאַכדעם ירושלים נעמליך אַנגעצינדעט אונד געפלינדערט, דיא קראָנע
(נעמליך אונזער בית המקדש) צערשטאָרט, זיינע קאָסטבאַרען געפעסע
געראויבט, אונד דיא פעסטונגס־ווערקע דער שטאַדט געשלייפט וואורדען,
גינג דאַס רייך ישראל'ס צו גרונדע.

דיא לייט וועהרענד וועלכער דיא פאָרטגעפיהרטען ישראלים אין
פערשיעדענען געגענדען פאָן בבל לעבטען, נעננט מאַן (גלות בבל):
דיא באַבילאָנישע געפאַנגענשאַפט. דיעזע געפאַנגענשאַפט דויערטע זיעבענציג
יאַהרע. פיעלע פאָרנעהמע קינדער פאָן יהודה וועלכע נאַך בבל געפיהרט
וואורדען, זינד מיט דען פאָרנעהמען איינוואָהנערן דאַזעלבסט אין דען
וויסענשאַפטען אונטעררי‌כטעט, אונד זאָגאַר בייא האָפע אַלס קאָניגליכע עדעל־
קנאַבען ערצאָגען וואָרדען. אונטער דיעזען האַבען זיך פאָרציגליך פיער יינג־
לינגע, נעמליך דניאל, חנניה, מישאל, אונד עזריה אויסגעצייכ־
נעט, דיא מיטטען אונטער דען היידען בייא דעם פערפיהרערישען גלאַנצע
איינעס איפפיגען האָפעס, דער פערעהרונג דעס איינציגען וואַהרען גאָטטעס
טרייא בליעבען, אונד שאָן אַלס קנאַבען דען מוטה האַטטען, דיא אויגען

פָאן דער קעניגליכען טאַפעל אָנגעבאָטענע ספייזען דיא אַבער **בתורתינו הקדושה** פערבאָטען זינד, צו פערשמאָהען, אונד זיך מיט הילזענפריכטען אונד וואַסער צו בעגניגען. איהרע פָאן גאָטט עמפפאַנגענען פֿאָהיגקייטען פערוואַנדטען זיא מיט זאָ פיעלעם אייפער אויף דיא ערלערנונג דער וויססענשאַפטען, דאַס זיא בייא איינער פריפונג דיא דער קעניג מיט דען עדעלקנאַבען אַנשטעללען ליעס, זיך פאָר אַללען איבריגען אויף דאַז אַללער פאָרטהיילהאַפטעסטע אויזצייכנעטען.

אין איינעם פָארציגליך האָהען גראַדע אַבער, ערוואַרב זיך **דניאל** דיא גונסט דעז קעניגז אונד זאָגאַר יענע דעז פאָלקז. ער בליעב בייא דעם האָפע דעז קעניגז, דער, זיינער ערפראָבטען ווייזהייט אָפט אַנגעלעגענהייטען פָאן וויכטיגקייט איבערטרוג. דיא דרייא אַנדערן יינגלינגע ערהיעלטען אַנזעהנליכע אַעמטער אין **בבל**.

דאַז וואַפפענגליקק דעז באַבילאָנישען קעניגז **נבוכדנאצר** מאַכטע דיעזען אַנמאַסענד איבערמיטהיג, ער ליעס איינע גאָלדענע בילדזייל פערפערטיגען אונד בעשטיממטע דען טאָג איהרער אויפשטעללונג צו איינעם גראָסען פעסטע. אַללע בעאַמטען אונד גראָסען דעז רייכז שטעללטען זיך דאַזו איין, אום נאַך דעם בעפעהלע דעז קעניגז בייא שאַלל דער טראָמפעטען אויף דיא קניע נידער צו פאַללען, אונד דיעזע בילדזייל, אַלז איינען גאָטט אַנצובעטען. **דניאל**, דער דעז קעניגז געהיימער מיניסטער וואַר, וואורדע וועהרענד דיעזעז פאָרפאַללז וואַהרשיינליך אין קעניגליכען אויפטרעגען נאַך איינער ענטפערנטען פראָווינץ געזענדעט, דאַהער אַוך ער בייא דיעזעם פעסטע ניכט געגענוואַרטיג; דען דיא פָאלגע ווירד בעווייזען, דאַס עז אויך איהם אַן מוטה ניכט געפעהלט האַבען ווירדע, זיך ליעבער אין דען ברעננענדען אָפען דען דער קעניג פיר יעדען דער דיעזעם בעפעהלע ניכט פאָלגע לייסטען ווירדע ערריכטען ליעס, צו שטירצען, אַלז דען איינציגען גאָטט פערלייגנען אונד דיא שטאַטוע געטטליך אַנצובעטען.

דיא דרייא אַנדערן מיט איהם אַלז עדעלקנאַבען ערצאָגענען יינגלינגע נעמליך **חנניא מישאל** אונד **עזריה**, צייגטען דאַס מאַן זעלבסט מיט פעראַכטונג דעז טאָדעז, גאָטטעז געזעטץ האָהער אַכטען מיססע, אַלז יענעז דער מענשען. זיא בעטעטען דיא בילדזייל ניכט אַן: דאַדורך גאַבען זיא דען גראָסען **בבל**'ז: דיא זיא שאָן לאַנגע וועגען דער גונסט דעז קעניגז בענייידעטען, דיא ערווינשטעסטע געלעגענהייט זיא צו שטירצען.

נבוכדנאצר האָרטע דיעזע איהם זאָגלייך איבערבראַכטע נאַכריכט מיט גרימם, ליעס דיא בעקלאַגטען פאָר זיך פיהרען, אונד בעפאַהל איהנען נון זעלבסט, דיא שטאַטוע אַנצובעטען; ווידריגענפאַללז זיא זאָגלייך אין דען גליהענדען אָפען געוואָרפען ווערדען זאָללטען, אויז דעם זיא, וויא ער האָהניש הינצו זעטצטע, וואָהל קיינער בעפרייען ווערדע.

וועדער דער גלאַנץ דעז טהראָנעז נאָך דיא דראָהונג דעז ערגריממטען קעניגז פערמאָכטע דיא עדלע שטאַנדהאַפטיגקייט דער פראָממען יינגלינגע צו ערשיטטערן; זיא אַנטוואָרטעטען דעם קעניגע מיט בעשיידענהייט, אַבער

דאָך פֿענטען חונד מפֿערגילטוילכען ווטהע: דער גאָטט דער דאַז הייליגע געבאָט ערטהיילטע, **אנכי ה' אלהיך** וגו' **לא תעשה לך פסל** וגו' **ולא תשתחוה להם**, חונד דען וויר חיינציג אַנבעטען, חיזט מאָכטיג גענוג חונז פֿאָן דעם פֿייער־אָפֿען חונד אַוועער דיינער מאַכט צו בעפֿרייען; וועֿן ער עז אַבער אויך ניכט טהון וואָללטע, זאָ ווירדען וויר דעננאָך דיינע גאָטטער ניכט עהרען, חונד דיינע בילד־זייַלע דעננאָך ניכט אַנבעטען.

זאָגלייך ליעס דער ערגרימטע קעָניג דיח גלוטה דעז אָפֿענז זיעבענפֿאַך פֿערשטאֶרקען, חונד דיח דרייח יינגלינגע **חנינה מישאל** חונד **עזריה** אַנגעלאָגען וויח זיח וואַרען מיט געבונדענען פֿיסען חין דיח פֿלאַממען שטירצען, דיח מיט חייגער זאָלכען העפֿטיגקייט הערויז שלוגען, דאַס זיח דיח מאֶננער פֿאָן דענען דיח יינגלינגע היניין געוואָרפֿען ווחורדען, פֿערצעהרטען; דיח דרייח יינגלינגע אַבער זאַה מאַן מיט נאָך חיינעם פֿיערטען חים אָפֿען הערוםוואַנדעלן, חונד גאָטט, חיהרעם בעפֿרייער, חיין לאָבליעד זינגען.

דאַ גינג דער ערשטויכטע **נבוכדנאצר** חין זיך „חיהר דיענער דעז „האָכזטען גאָטטעז"! ריעף ער חין דען אָפֿען היניין קאָממט הערויז! גע־„לאָבט זייח חייער גאָטט, וועהע דעם! דער חיהם לאֶסטערן ווירדע, דען „ער חיזט דער חיינציגע חונד אַללמאַכטיגע גאָטט". —

נון טראַטען דיח דרייח יינגלינגע חונפֿערזעהרט הערויס; נור דיח שטריקע מיט דענען מאַן חיהרע פֿיסע געבונדען האַטטע, וואַרען ניכט דאַ, אַבער קיין פֿאַדען חיהרער קליידער, חונד קיין האַאַר אַן חיהרעם הויפטע וואַר פֿערזענגט; ניכט חיינמאַל דען גערוך פֿאָן רויך חונד פֿייער נאַהם מאַן אַן חיהנען וואַהר; דען גאָטט דעם זיח מיט חונערשיטטערליכער טרייע אַנהינגען, האַטטע — וויח זיח ערלאַהלטען — חיינען ענגעל צו חיהנען געזענדעט: דיעזער וואַר דער פֿיערטע דען מאַן בייח חיהנען חים אָפֿען זאַה, דער יעדע פֿלאַממע פֿאָן חיהנען אַבוועגדעטע, חונד שטאַטט דער ערשטיקקענדען היטצע דעז פֿייערז, דען אָפֿען מיט זאַנפֿטקיהלענדען ווינדען אַנפֿיללטע.

דאָך חויך **דניאל**'ז גלויבען אַן דען חיינציגען וואַהרען גאָטט, זאָללטע אָפֿפֿענטליך פֿערהערליכט ווערדען — נאַך **נבוכדנאצר**'ז טאָד פֿאָלגטען חייננאַנדער שנעלל פֿיער קאֶניגע אויף דען טהראָן **בבל**'ז. דער לעצטע **בלשאצר** גענאַננט, ווחורדע וואֶהרענד דער בעלאַגערונג **בבל**'ז פֿאָן אויספֿערגניגטען פֿערשוואָרענען חין דער נאַכט ערמאָרדעט, חונד **בבל** פֿאָן דריוש ערֿאָבערט. חויך בייח דיעזעם קאֶניגע בליעב **דניאל** חין דעם פֿריהערן גראָססען אַנזעהען, חונד בעהיעלט דיח פֿאָן דען לעצטען קאֶניגען ערטהיילטע מיניסטער־ווירדע. דיח איבריגען קאֶניגליכען בעאַמטען חונד האָפֿדיענער בענייִדעטען חיהן חונז זאָ מעהר וועגען דיעזער גונזט, דאַ ער חיין **יהודי** וואַר, חונד פֿערלייטעטען דען שוואַכען קאֶניג צו דעם געזעטצע דאַס נאֶמליך דרייסיג טאַגע הינדורך קיין חונטערטהאַן דעז רייכז, וועדער דיח גאָטטהייט נאָך חירגענד חיינען מענשען חויסער דעם קאֶניגע חום חיינע גנאַדע ביטטען; זאָנדערן חין אַללעם זיך נור אַן חיהן וואַללען ווענדען

זאָללטע. פֿיר דיא איבערטרעטער דיעזעס געזעטצעס וואַר מאַן שטראַפֿע בעשטיממט, אין איינע לעווענגרובע געוואָרפֿען צו ווערדען, וועלכע טהיערע אייגענדס צו דיעזעם צוועקקע בעשטיממט וואָרדען זינד. **דניאל** לוס זיך אַבער דורך דיעזע דראָהונג ניכט אַבהאַלטען, טעגליך וויא ער בישהער געטהאַן האַטטע אין זיינער וואָהנונג דרייאמאַהל דעס טאַגעס, נעמליך **תפלת שחרית מנחה וערבית** צו פֿערריכטען.

דיעזעס ערפֿוהרען זיינע בעאַמטען ניידער דורך איהרע דאַזו ערקויפֿטען שפיאָנע זעהר באַלד, הינטערבראַכטען עס דעם קעניגע, אונד דראַנגען אויף **דניאל**'ס בעשטראַפֿונג. — דער שוואַכע דָרְיָוֶש ליעבטע דען פֿראָממען מיניסטער, ער זוכטע אויזפֿליכטע, ווילליגטע אַבער אַם ענדע דעננאָך וויא וואָהל אונגערן איין, **דניאל** אין דיא לעווענגרובע צו ווערפֿען; וואָביי ער זיך זעלבסט מיט דער לייזען האָפֿפֿנונג טרעסטעטע, דאַס דער גאָטט וועלכען **דניאל** שטעטס אַנבעטעטע, איהן אויך פֿאָר דען לעווען בעשיטצען קעננע; אום איהן אַבער פֿאָן יעדעם מייכעלמאָרדע זיינער ערביטטערטען פֿיינדע צו זיכערן, פֿערזיעגעלטע דער קעניג זעלבסט, דען איינגאַנג דער גרובע.

דָרְיָוֶש בראַכטע דיעזע נאַכט שלאַפֿלאָס צו, אונד איילטע אַם אַנדערן טאַגע זעהר פֿריה נאַך דער לעווענגרובע. וויא גראָס וואַר אַבער זיין ערשטוינען, אַלס **דניאל** אויף דען רוף דעס קעניגס אַנטוואָרטעטע, אונד דיא אַללמאַכט דעס העכסטען פרייזענד אויס דער גרובע געצאָגען ווורדע. דער קעניג הירִאיבער אינניגסט ערפֿרייעט, אונד פֿאָן דער זיעגענדען וואַהרהייט הינגעריססען, ריעף אויס: „ד י י ן ג אָ ט ט א י ז ט ד ע ר ל ע ב ע נ ד י ג ע
„א ו נ ד ו ו אַ ה ר ע ג אָ ט ט, דעססען מאַכט אין עוויגקייט דויערט, יעדער
„זאָלל דיעזען גאָטט וועלכען דוא אַנבעטעסט עהרען אונד פֿירכטען. ער איזט
„עס, דער שיטצעט, דער ערעטטעט, אונד וואונדערלייכען אונד ערשטוינ-
„ליכע דינגע אים הימעל אונד אויף דער ערדע בעווירקט; ער איזט עס
„דער דיך פֿאָר דער געוואַלט דער לעווען געשיטצעט האַט. וועהע דענען!
„דיא אויף דיינע הינריכטונג דראַנגען".

נון ווורדען דיעזע עלענדען הינאַב געלאַססען, אונד קוים בעריהרטען זיא דען באָדען, זאָ ווורדען זיא אויך שאָן פֿאָן הונגריגען לעווען אַנגעפֿאַללען אונד צערפֿלייסט. **דניאל** גינג עס זייט דעם איממער גליקליך, זאָ וואָהל וועהרענד דער רעגיערונג דעם דָרְיָוֶש אַלס אויך וועהרענד דער רעגיערונג דעס פ ע ר ז ע ר ס **כורש**.

גאָטט פֿערלעסט דיא מענשען ניכט
דיא איהן צערטליך ליעבען
אויף איהן טרויען דאַס איזט פֿליכט
טוגענד הייסט זיא איבען —.

ווען אונז גלייך דער קוממער דריקט
גיבט אונז גאָטט דאָך פֿריידען
יענזייטס ווערדען וויר בעגליקט
טראָסט איזט לאָהן פֿיר לייהען.

דער רֹאמישע קייזער ליעס איינסט דען ווירדיגען **רבי יהושע** זאָהן **חנינא**'ס פֿאָר זיך קאָממען, אונד שפּראַך צו איהם: מאַן ריהמט פֿאָן דיר דאַס דוא זייעסט איין פֿערשטאַנדיגער מאַן אונד וויססעסט אין גייסטליכען אונד וועלטליכען דינגען בעשייד צו געבען; זאָ זאַגע דען אונד טהיילע עס מיר מיט, וויא איך דיינען גאָטט דען גאָטט דעס פֿאָלקעס **ישראל** זעהען קאַן; דען איך גלויבעט זעהר דיעניגען דער זאָ גראָס זאָ מאֶכטיג אונד איבער אַללעס ערהאַבען איסט, צו זעהען. פֿערגעבענס ווענדעטע דיעזער **רבי** איין, דאַס קיין שטערבליכער דען אונשטערבליכען צו זעהען פֿערמאֶגע, דער מאַן נאַך בעהאַררטע אויף זיין פֿערלאַנגען. **רבי יהושע** פֿיהרטע איהן אַלזאָ הינויס אינס פֿרייע דאַ עבען דער טאַג זעהר שאָן וואַר, אונד דיא זאָננע הייטער אונד אונאומוועלקט איהרע גליהענדען שטראַהלען אויף דיא ערדע הערראַב זאַנדטע: העבע נון דיינע אויגען אויף, אָ קייזער! אונד זיעה נאַך אָבען; דען איבער דיינעם הויפטע איסט דער וועג צו גאָטט. אַלס דער קיי־זער דיא אויגען אויפֿהוב דאַ בעגעגנעטען איהם דיא ברעננענדען שטראַהלען, אונד ער מוסטע אַלזבאַלד האַלב פֿערבלענדעט זיינען שוואַכען בליק צור ערדע זענקען. —

„האַסט דוא קיינען אַנדערן וועג צו דיינעם גאָטטע?" שפּראַך יעצט דער קייזער, „דיעזער מאַכט פֿערמאַג מיין אויגע ניכט צו פֿאָלגען, דען איך „ערבלינדע זאָ מיך נאַך איינמאַהל דיא שטראַהלען טרעפֿפֿען". —

דאַ שפּראַך **רבי יהושע**: וויא, מיין קייזער! דוא ווילסט אין דאַס אַנטליץ שויען דעם העררן פֿאָן דעססען אַבגלאַנץ אַללע וועלטען פֿאָלל זינד, אונד פֿערמאַגסט דאָך ניכט דעם בליקע דעס קליינסטען זיינער דיענער צו בעגעגנען? — פֿירוואַהר אָבגלייך מיין קייזער, ביסט אונד בלייבסט דוא דענ־נאָך איין שוואַכער ערדענזאָהן, וויא וויר עס אַללע זינד, אונד ווירסט היניעדען ניא דען עוויגען שויען, דער שאָן צו זיינעם טרייען דיענער אונד גראֶסטעם דער פּראָפֿעטען נעמליך צו **משה רבינו** שפּראַך „**לא יראני האדם וחי** (שמות ל"ג כ'): „דער מענש קאַן מיך ניכט זעהען, זאָ לאַנגע ער אַם לעבען איסט" אַבער ווילסט דוא מיינען גאָטט דאָך ערקעננען, זאָ דאַרפֿסט דוא גאַר ניכט ערסט וויט זוכען; בעוואונדרע איהן אין דעם קליינסטען זאָננענשטייבכען, זאָ וויא אין דעם בערגע דער היממעלאַן שטרעבט; איהם וואורמע דער אים שטויבע קריכט, זאָ וויא איהם אַדלער דער זיך ביס צור זאָננע שווינגט: איבעראַלל איסט דער הערר, זיינע מאַיעסטעט ערפֿיללעט דיא גאַנצע וועלט.

„דאַ האַסט מיך בעלעהרט ווייזער **יהושע**"! שפּראַך דער קייזער „ניכט מעהר וויל איך מיינען בליק שטאָלץ צו גאָטט עמפּאָר העבען, אויך „ניכט איהם הימעל זוכען, וואַס אויף ערדען מיר נאַהע איסט".

(חולין דף ס' ע"ב ומדרש רבה כי תשא).

שאָן איסט דיא נאַטור!
בערג וואַלד אונד פֿלור
שפּריכט: עס איסט איין גאָטט!
פֿאָן דעס בוימעס מאָאָס

חויז דער ערדע טחָם
טחָכט : עז חיזט חיין גחָטט.
חַללעז וחַז חיך זחח
טול דער גיטיגע
רייך חַן טחָכער פרחַכט ;
זחָככע מחָכד חוכד טטערן
זיכד דחַז ווערק דעז הערן
לייגען זייכע מחַכט.

חָ ! וויח גרחָס חיזט דער
דער דעז הימטעלז העער
חוכד דיח ערדע החָלט !
דער דיח וואָלקען פיהרט
בליטל חוכד טטורם רעגיערט
חוכד דיח גחַכלע וועלט !

זעעלע ! פרייז חיהן גערן
דייכען גחָטט חוכד הערן
פריי׳ דיך זייכער הולד ;
חַללע וועלט חיזט זיין
חוכד ער דעכקט חויך דיין
פחָלל פחָן פחַטערהולד.

צווייטעז געבאָט.

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ, לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי, ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי.
(שמות כ׳ ג׳ — ו׳)

דוח זחָללזט קייכע חַכדערע גחָטטער החַבען פחָר מייכעם חַכגעזיכטע ; דוח זחָללזט דיר קיין גחָטלענביולד מחַכען חויך קייכע חָהכליכע געטטחַלט, פחָן דעם וחַז חָבען חים היממעל, חָדער חוכטען חויף דער ערדע, חָדער חים וחַטטער חוכטער דער ערדע חיזט ; דוח זחָללזט דיך פחָר חיהכען ניכט ביקקען, חויך זיח ניכט גחָטטעזדיענזטליך פערעהרען ; דען חיך דער עוויגע דיין גחָטט בין חיין חייפערפחָללער גחָטט, דער דחַז פערברעכען דער פחָטער חַהכדעט חַן קיכדער ענקעל חוכד חורענקעל, כחָחליך בייח דעכען דיח מיך החַסטען, דער חַבער גכחַדע ערלייגט ביז חין דחַז טויזענדזטע געשלעכט, דעכען דיח מיך ליעבען, חוכד מייכע געזעטצע החַלטען.

איך האַבע בערייטס אין דער איינלייטונג דיעזעס ווערקכענס ערוועהנט, דאַס אונזער שטאַממפֿאַטער אברהם דען איינציגען אונד וואַהרען גאָטט ערקאַננטע אונד פֿערעהרטע. אויך זיינע נאַכקאָממען בעהיעלטען דיא ערקעננטניס אונד פֿערעהרונג דעס איינציגען אונד וואַהרען גאָטטעס ביס זיא נאַך מצרים געקאָממען זינד. אין דער פֿאָלגע אַבער וואורדע עס אַנדערס; דער שקלאַפֿענדיענסט אין מצרים שטאָרטע זיא אין איהרעם גאָטטעסדיענסטע, אונד פֿערבאָט איהנען דיא אויסאיבונג איהרער רעליגיעֶזען צערעמאָניען.

דאַ דאַס איננערע הערצענסגעבעט אַללײן אָהנע אֶפֿפֿענטליכען גאָטטעסדיענסט אונד אָהנע צערעמאָניען, זיא ניכט בעפֿריעדיגען קאָננטע, זאָ שוואַנד נאַך אונד נאַך דער וואַהרע גלויבע פֿאָן איהנען. דורך דיא אַנהאַלטענד שטרענגע אַרבייט, דורך דען אימערוועהרענדען דרוק איהרער טיראַננען, אונד דורך דיא דראַנגזאַלע דיא זיך טעֶגליך אַנהייפֿטען, וואַרד איהר זינן שטומפֿף, דאַהער זיא צו קיינער גייסטיגען בעטראַכטונג פֿעֶהיג וואַרען: דען נור דער פֿרייע מענש קאַן פֿרייא אונד ריכטיג דענקען, ניכט זאָ אַבער דער שקלאַפֿישע אונד אונטערדריקטע. דער מצרי'שע געֶטצענדיענסט וועלכען זיא אימער פֿאָר אויגען האַטטען, פֿאַסטע אין איהרען הערצען אויף זאָ לייכטער וואורצעל, אונד מאַכטע זיא דער גאָטטליכען פֿערעהרונג נאַך דער אַרט דער מצריים גאַנץ צוגעטהאַן.

נאַכדעם זיא אַלזאָ איבער דיא איינהייט גאָטטעס, איבער זיינע אַללמאַכט אונד איבער דען וואַהרען גלויבען בעלעהרט וואורדען פֿאָלגטע דאַס צווייטע געבאָט: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה וגו' לא תשתחוה להם, דאַס זיא נעמליך דען וואַהרען גאָטט, דען אַללשעֶפֿפֿער, אויף קיינע אַרט אונד ווייזע נאַך דען געברייכען אונד צערעמאָניען דער פֿאָר אויגען האַבענדען מצריים אונד דער אומגעבענדען פֿעֶלקער פֿערעהרען אונד אַנבעטען זאָללען, אום ניכט דאַדורך נאַך אונד נאַך פֿאָן דעם גלויבען אַן דען וואַהרען גאָטט אַבגעלייטעט צו ווערדען; וויא עס דיא היילגע תורה אויך ווייטער מיט אויסדריקליכען וואָרטען פֿערביעטעט ובחקתיהם לא תלכו (ויקרא י"ח ג').

אַבער זאָ זעהר אויך דיעזעס געבאָט אונס פֿערפֿליכטעט, יעדע אַרט אונד ווייזע אַללער רעליגיעֶזען געברייכע אונד גאָטטעסדיענסטליכע פֿערעהרונג דער מצריים אונד דער אומגעבענדען פֿעֶלקער, צו פֿעראַכטען אונד זיך פֿאָן דענזעלבען ענטפֿערנט צו האַלטען, זאָ פֿערביעטעט אונס דיא תורה דעננאָך אויסדריקליך אַללען האַס אונד יעדע ראַכע געגען דיעזע אונגלויביגען נאַטיאָנען. וויר קעֶננען נור זאָלכע אונגלויביגע אונד פֿעהלענדע בעמיטליידען, אונד גאָטט דען אַללמעכטיגען אום איהרע הערצענסבעסערונג ביטטען. —

איין וועלטוויזער פֿראַגטע דיא רבנן: ווען אייער גאָטט דיא געֶטצען ניכט דולדען וויל, זאָ זאָללטע ער זיא אויסראָטטען, אונד עס ווירדע ווייניגער געלעגענהייט צור פֿערפֿיהרונג זיין — יאַ פֿערזעטצטען דיא רבנן: ווען

דיא טהאָרען כאָם דינגע אַנבעטעטען אַן וועלכען וויטער ניכטס געלעגען
וואַרע; אַללײן זיא בעטען אויך זאָננע, מאָנד, געשטירנע, פֿליסע, פֿייער,
לופֿט אונד דערגלייכען אַנדערע דינגע אַן. זאָלל דער שעפֿפֿער אום דיעזער
טהאָרען וויללען, זיינע וועלט צו גרונדע ריכטען? ווען יעמאַנד געטריידע
שטיעהלט, אונד עס אויסזאַעט, זאָלל דאַ דאַס געטריידע ניכט אויפֿשיעסען, וויל
עס געשטאָהלען איזט? אָ נײן! דער ווייזע שעפֿפֿער לאַססט דער פֿאָן איהם
זאָ וואָהל געאָרדנעטען נאַטור איהרען לויף; דער אונפֿערנינפֿטיגע, דער זיא
מיסברויכט, ווירד שאָן צור רעכענשאַפֿט געפֿאָדערט ווערדען. —
(עמ' ע"ז דף נ"ד).

נעבען **רבי מאיר** וואָהנטען גאַר בעזע אונד אונפֿערטרעגליכע נאַכבאַ=
רען; דיא פֿיהרטען איין גאָטטלאָזעס לאַסטערליכעס לעבען, אונד טהאַטען
דעם ווייזען לעהרער אַללעס ערדענקליכע הערצלייד אַן; **רבי מאיר** ער=
מאַהנטע זיא ליעבריך, אין זיך צו געהען, אונד איהר הערץ צו בעססערן,
אַבער זיא שפאָטטעטען זיינער רעדען אונד איבערהייפֿטען איהן מיט שמאַה=
ליכער קרענקונג. דאַ איבערוואָלטיגטע דען **רבי מאיר** דער צאָרן, אונד
שאָן וואָללטע ער זיינע הענדע גען היממעל אויפֿהעבען אונד דען אַללמאַכ=
טיגען אַנרופֿען, דאַס ער דיעזע גאָטטלאָזען פֿאָן דער ערדע וועגנעהמע;
אַבער **ברורי'** זיינע פֿרויא פֿיעל איהם אינז וואָרט, אונד שפראַך: **רבי!**
וואַז בעגיננסט דו? ביזט דו ניכט איינגעדענק דער וואָרטע דעז געזאַלב=
טען, דיא דאַ לויטען **יתמו חטאים מן הארץ, ורשעים עוד**
אינם: אָ! דאַס פֿאָן דער ערדע פֿערגינגען דיא זינדען, אויך דאַס
עז קיינע גאָטטלאָזען מעהר געבע, **(מי כתיב חטאים? חֲטָאִים**
כתיב). זיעהע נור! דיא זינדען מאָגען פֿערגעהען,
דאַן ווירד דיא ערדע פֿרייא אונד פֿאָן פֿרעפֿלערן ריין זיין. לאַס אונז דאַ=
הער צו גאָטט פֿלעהען, דאַס ער דען פֿינזטערן פֿפֿאַד דער אירררוואַנדלער
ערלייכטע אויך דאַס זיא זינדען פֿערלאַססען, אונד דיא וועגע צו איינעם
גאָטטגעפֿעלליגען לעבען איינשלאַגען. (ברכות דף י"ד)

טרנוסרופוס איין היידע, זאַגטע איינסט צו **רבי עקיבא**:
הייסט דאַז ניכט אייערעם גאָטטע אין זיין שטראַפֿגעריכט גרייפֿען, ווען
איהר אַרמען אַלמאָזען שפענדעט? ווירדע דעריעניגע ניכט דען צאָרן איינעז
שטערבליכען קעניגז אויף זיך בירדען, דער איינעם זיינער דיענער לעבענז=
מיטטעל דאַררייכען וואָללטע, דען דער קעניג וועגען איינעז פֿערברעכענז
אינז געפֿענגניס וואַרפֿען, אונד העסן ער עססען אונד טרינקען ענטציעהען
„ליעס? ווירדע אַבער דעריעניגע זיך ניכט דיא ליעבע דעז קעניגז צוציעהען"
„ערוויעדערטע **רבי עקיבא** „וועלכער איינעם קעניגליכען זאָהנע דער
„איינעז פֿערגעהענז האַלבער פֿאָן זיינעם פֿאַטער פֿערטריעבען וואָרע,
„וואָהלטהאַטען ערצייגט? זאָללט דער פֿאַטער אויך איינעז זאָלכער קינדער
„דורך מראוטה הייסן, געפֿעללט עז איהם דעננאָך, ווען ער זיעהט, דאַס
„מאַן זיך זיינעז קינדעז אַננימט, איהם אונן ברידערליכע היללפֿע
ריכט." — (בבא בתרא דף י"ד.)

גאָטט צו ליעבען
טוגענד איבען
איזט דיא גרעֶזטע זעליגקייט.
ניעמאַלז זיינע פֿיינדע האַססען
זיינען נעֶכֿזטען ניא פֿערלאַססען
גיבט דעם הערצען צופֿרידענהייט.

זינד וויר עלענד, קראַנק אונד בלינד
קאַן דיא האָפֿפֿנונג אונז נאָך טרעֶזטען
דאַס וויר גאָטטעז קינדער זינד.
אונזער פֿאַטער זאָרגט צום בעזטען
ער פֿערלעֶסט דיא זיינען ניכֿט
אונז צו טיטלען איזט איהם פֿפֿליכֿט.

פֿאַללז פֿאָן גיטע אונד פֿאָן ליעבע
וויל ער אויך דיא מענשען זעהן
ער בעמערקט דיא קליינזטען טריעבע
אין דעם הערצן דער שטערבליכֿען.

דריטטעז געבאָט.

לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא כי לא ינקה ה׳ את אשר ישא את שמו לשוא (שמות כ׳ ז׳)

דוא זאָללזט דען נאַמען דעז עוויגען דיינעז גאָטטעז ניכֿט פֿערגעבליך אויז שפרעכֿען; דען דער עוויגע ווירד ניכֿט אונגעשטראַפֿט לאַססען דעניעניגען, וועלכֿער זיינען נאַמען פֿערגעבליך אויז שפרעכֿען ווירד.

דיעזעז אַללערהעֶכֿזטע געבאָט, שליעזט דיא רעליגיאָן, דיא פֿער-עהרונג דעז אַללערהעֶכֿזטען שעֶפֿפֿערז, אונד דיא ער-האַלטונג דעז בירגערליכֿען לעבענז אין זיך — דיא גרעֶסע זיינער אַללמאַכֿט אונד דיא אייגענשאַפֿטען דעז גראָססען שעֶפֿפֿערז דריקקען זיך צוואַר מיט דעם קליינען וואָרטכֿען: גאָטט! עוויגער! אַללמעֶכֿטיגער! אונד זאָ ווייטער, אויז; אַבער יעדער אויזדרוק בעזאָנדערז, שליעזט דיא גאַנצע גרעֶסע אונד אַללע אייגענשאַפֿטען דער אַללמאַכֿט אין זיך, אונד זאָלל דאַהער נור בייא הייליגען אונד זעגענספֿאָללען האַנדלונגען גענאַננט אונד אויזגעשפראָכֿען ווערדען, מאַן דאַרף דאַהער קיינעז פֿאַללז דען אַללער-הייליגזטען נאַמען עז זייא אין וועלכֿעם אויזדרוקקע אָדער אין וועלכֿער שפראַכֿע איממער אויף איינע לייכֿטזינניגע וויזע, אַלז: אין שערצע, בייא פֿערווינשונגען, בעטהייערונגען, אונד איבערהויפט ניכֿט אַללגעמיין אים מונדע פֿיהרען; פֿיעל וועניגער אַבער דאַרף מאַן אויז געווינזיכֿטיגער אַבזיכֿט,

איינע ווען [illegible]יך וואַהרע זאַכע בייא זיינעם היילגען נאַמען בעשוואָרען. דער אוננֶטהיגע שוואור איזט איינע דער גאָטטליכען מאַיעזטעט הֶעכזט צו־ווידערלויפענדע אונד בעליידיגענדע זאַכע, דעסטען זיך דער ריכטער אַבער אויך נור אין גרֶעזטען נאָטהפאַללע, ווען נעמליך דיא רעכט־זאַכע זאָ צוויי־פעלהאַפט איזט דאַס זיא דורך ניכטז אַנדערעז ענטשיעדען ווערדען קֶננטע, בעדיענען דאַרף; בייא פריפאַטפערזאָנען אַבער, אונד אין פריפאַטאַנגעלעגע־גענהייטען איזט דער אייד איינע דען רעליגיאָנזגעזעטצען צווידערלויפענדע פערברעכערישע אונד שֶענדליכע האַנדלונג. — דיא גרֶעזטע פעראַכטונג גאָט־טעז בעווייזט מאַן דורך איינען פאַלשען אייד. דער אייד איזט איינע פאָן דען הייליגזטען רעליגיאָנז־האַנדלונגען: ער איזט דיא בערופונג אויף גאָטט דער געגענוועֶרטיג איזט, דאַס מאַן דיא וואַהרהייט רעדע, אונד דאַס ער דיא אונוואַהרהייט בעשטראַפען זאָלל: ער איזט דאַז פייערליכזטע בעקעננט־ניס אונד דיא עראיננערונג. דאַס אַללע מענשען אָהנע אונטערשיעד, אונטער איינעם גאָטטע שטעהען, אונטער איינעם גאָטטע נעמליך, דער ניכט נור דער שֶעפפער אונד ערהאַלטער דער וועלט, זאָנדערן אויך דער געזעטצגעבער פיר דיא מענשען, דער הֶעכזטע אונפאַרטייליזטע אונד גערעכטעזטע פער־געלטער דעז גוטען אונד בֶעזען איזט, דער, ווען ניכט שאָן היער, דאָך יענ־זייטז דעז גראַבעז איינעם יעדען נאַך זיינען האַנדלונגען לאָהנען ווירד.

דער אויפריכטיג שוועֶרענדע בעווייזט אַלזאָ איינע וואַהרע עהרפורכט גע־גען גאָטט, אינדעם ער איין אָפפענטליכעז פייערליכעז בעקעננטניס דער פאָללקאָממענהייטען גאָטטעז אַבלעגט. דער מייניידיגע אַבער צייגט דיא גרֶעז־טע פעראַכטונג גאָטטעז, וויל ער דעסען ערהאַבענזטען אייגענשאַפטען, זיינע אַללוויסענהייט, גערעכטיגקייט אונד אַללמאַכט אַבלייגנעט: דאַהער דיא אַללמאַכט אין דיעזעם געבאָטע, דיא שטראַפע דיעזעז פערברעכענז מיט מעהר נאַכדרוק, בעשטיממטער, אונד דייטליכער אויזשפראַך:
כי לא ינקה ה׳ את אשר ישא את שמו לשוא: דער עוויגע ווירד ניכט אונגעשטראַפט לאַססען דענייעניגען, וועלכער זיינען נאַמען פערגעבליך אויזשפרעכען ווירד.

דער מייניידיגע ענטגעהעט דער שטראַפע ניכט, זיא ווירד אַן איהם אַלז איינעם פאָרזעֶטצליכען איבערטרעטער פריהער אָדער שפֶעטער געאַהנדעט.

איין לייכטזינניגער יינגלינג האַטטע זיך אַללען אויזשווייפונגען דער ליעדער־ליכקייט ערגעבען, אונד טריב עז זאָ וויט, דאַס ער זיינען שטאַנד אונד זיינע פאַמיליע פערגעסענד זיך ענדליך איינער בעריכטיגטען רייבערבאַנדע בייאגעזעללטע. פאָן דיעזען ווילליג אויפגענאָממען, אונד אין דען פיינזטען קונזטגריפפען דער דיעבערייא פאָללקאָממען אונטערריכטעט, ערהיעלט זיינע שֶענדליכע ליידענשאַפט יענע ריכטונג דיא איהן באַלד צום פאָללענדעטזטען רייבער אויזבילדעטע. עז פיגטע זיך דאַס באַלד דאַראויף דער אַנפיהרער דער באַנדע מיט מעהרערען שפיעזגעזעללען דער גערעכטיגקייט אין דיא הֶענדע פיעלען אונד איהר לעבען אויף דעם ראַדע ענדיגטען. מאַגע זיך דורך דען פינגערצייג דעז שטראַפגעריכטעז אַבשרעקקען צו לאַססען, פער־

בליעב דיעזער יינגלינג בייא זיינער געוואָהנטען שטאַנדהאַפֿטען לעבענסאַרט, אונד וואורדע אַלס דער קיהנסטע דער באַנדע פֿאָן זיינען לאַנדסלייטען, גענאָססען צו איהרעם אַנפֿיהרער ערוואָהלט. פֿאָן דעם פֿערפֿיהרערישען גליקקע בעגינ־סטיגט, מאַכטע ער אים רויבען אונד שטעהלען ריזענהאַפֿטע פֿאָרטשריטטע אונד וואורדע באַלד דער שרעקקען דער גאַנצען געגענד. אַבער זעהר באַלד פֿיעל דיא דעקקע דער בלינדהייט פֿאָן זיינען אויגען; דען יע מעהר ער זיך אַנפֿאַנגס אין דיעזער נייען לעבענסאַרט געפֿיעל, יע וועניגער פֿיהלטע ער זיך נאַך אונד נאַך גליקליך; זיין שלומערנדעס געוויסען וואַר ערוואַכט אונד האַטטע איהם נון דאַס שאַנדליכע זיינער לעבענסאַרט אונד דיא דאַראויס ענטשטעהענדען פֿאָלגען אין איהרער גאַנצען ריזענגעשטאַלט פֿאָרגעשטעללט. פֿערצווייפֿעלט אירטע ער אָפֿט איינזאַם אין דער נאַכט אומהער, שאַם אונד רייע, דער פֿלוך זיינער עלטערן אונד דיא שאַנדע זאָ זיינער וואַרטעטע, בעשעפֿטיגטע אונאַבלעססיג זיינע זעעלע; וועכזעלטען מיט דען גליקקליכען בילדערן דער פֿערגאַנגענהייט אונד ערריננערטען איהן אַן זיינע אונשולד פֿערלעבטע יוגענד, אים פֿערגלייכע מיט דער שאַנדליכען געגענוואַרט אונד דער טוידערהאַפֿטען צוקונפֿט. דאָך פֿערנונפֿט אונד טוגענד, דיא שטאַרקסטען זיילען דעס זיטטליכען לעבענס ערהיעלטען אויך אין דעם הערצען דיעזעס אונגליקקליכען יינגלינגס איהרע רעכטע. מיט צערקניררשטעם הערצען, וואַרף ער זיך נון, זיינע פֿערלאָרענע טוגענד ביטטערליך בעוויינענד, אין איינע ענטלעגענע האָהלע ניעדער, באַט גאָטט אינברינסטיג אום פֿערצייהונג זיינער פֿערברעכען, אונד געלאָבטע איהם פֿייערליך, בעססערונג, אונד אֶנדערונג זיינער לעבענסאַרט.

אַלס בעטטלער פֿערקליידעט ענטגינג ער דער וואַכזאַמקייט זיינער דיעבעס־גענאָססען, אונד ענטפֿלאָה אין איינע פֿרעמדע געגענד; נאָך וואוסטע ער ניכט וויא ער עס אַנפֿאַנגען זאָללטע, דיא אין איהם נור האַלבטען ווידערשטאַנד גע־וואָרדענע רויבזוכט גאַנץ צו אונטערדריקקען, אונד יעדער פֿערזוכונג דיעזעס לאַסטערס קרעפֿטיג ווידערשטעהען צו קעננען. אין דיעזער אַבזיכט גינג ער צו דעם, וועגען זיינער האָהען ווייזהייט, גאָטטעספֿורכט אונד מענשענליעבע זעהר געאַכטעטען **רבי שמעון בן שטח**: הייליגער מאַן גאָטטעס! רעדעטע ער איהן מיט טהרענענדען אויגען אַן, פֿערלייהע איינעם אונגליק־ליכען דער דיך אין דיינער גאָטטהייט געווייהטען רוהע שטערט, ער־קעננע אין מיר יענען גראָסען פֿערברעכער דען דיא מענשהייט אויסשפייע, אום דאַס שרעקבילד דעס לאַסטערס אונד דער מענשליכען פֿערוואָרפֿענהייט אין איהם אויפֿצושטעללען; אַבער ווען איינע אונגעהיילטע רייע, איינע פֿעללינגע זיננעסענדערונג, נאָך עטוואַס איבער דיך פֿערמאָגען, זאָ שטאָסע מיך ניכט פֿאָן דיר אונד נימם מיך אַלס איין פֿערירטעס שאַף אַן. איך פֿלעהע דיך אַן אום רעטטונג, טראָסט אונד הילפֿע אין דיעזעם עלענדען צוסטאַנדע. ער ערצעהלטע איהם נון געטרייליך זיין בייזהער געפֿיהרטעס לעבען, געשטאַנד אַללע זיינע פֿערגעהונגען אונד לאַסטער, אונד טואָם מיט דער ביטטע, איהם איינען פֿעטערליכען ראַטה צו ערטהיילען, וויא ער זיך דיעזעס שאַנדליכען לאַסטערס ענטוואָהנען, אונד דער פֿערזוכונג צו שטעהלען ווידערשטעהען קעננע.

זאַנפֿט אונד מיט ענגעלסמילדע ערווידערטע דער ווייזע **רבי שמעון בן**

שמחה: טראָקנע דיינע טהרֶענען מיין זאָהן! דען אין איהנען האָבע איך דיינע אויפריכטיגע רייע אונד דיינען ערנסטליכען פאָרזאַטץ דער בעסערונג ערקאַננט, נאָך ביזט דוא ניכט פערלאָהרען, נאָך איזט אַללע האָפפנונג פיר דיך דאַ, אונד דוא ווירזט געוויס געבעססערט ווערדען. עז גיבט איין מיטטעל וועלכעז דיר צוואַר זעהר לייכט שיינען ווירד, אַבער ווירקליך פיר דיך שווער אויזצואיבען איזט, וויל עז איינע זעהר גענויע אויפמערקזאַמקייט אויף זיך זעלבזט, ערפאָדערט. אָ נענע מיר דיעזעז מיטטעל! ריעף דער יינגלינג פריידיג אויז, זאָ שווער עז אויך איזט זאָ שוועֶהרע איך דיר ביים דעם לעבענדיגען גאָטטע, דעם דוא טרייא דיענעזט, איך וויל עז גענויא בעפאָלגען, אונד הייליג האַלטען.

נון זאָ הֶערע! ערווידערטע דער הייליגע גרייז, ענטהאַלטע דיך קינפטיג אַללער ליגען, לאַס יאַ ניכט דיא קלייניגסטע אַן זיך נאָך זאָ אונבעדייטענדע אונוואַהרהייט דיינער צונגע ענטשליפפען; בעפאָלגזט דוא דיעזען ראַטה, ביזט דוא שטאַרק גענוג אַללע אויפמערקזאַמקייט אונאויזגעזעטצט אויף דיך צו פערווענדען, זאָ ביזט דוא אויך געוויס גערעטטעט.

ענטציקט איין זאָ לייכטעז אונד זיכערעז מיטטעל צור לעבענזבעסערונג געפונדען צו האַבען, פיעל דער יינגלינג דעם הייליגען גרייזע געריהרט אום דען האַלז, אונד פערשפראַך עז גענויא צו בעפאָלגען; דער יינגלינג בעקרעֶפ־טיגטע היערויף זיינע צוזאַגע מיט איינעם הייליגען איידע אין דעז גרייזעז הֶענדע, וואָרויף איהן דאַן דיעזער געריהרט אין זיינע אַרמע שלאָס, אונד נאַך איניגען פֶאטערליכען ערמאַהנונגען אונד זעגנונגען ענטליעס.

מיט דעם פעסטען פאָרזאַטצע איין רעכטשאַפפענער מאַן צו ווערדען, בעגאַב ער זיך אין זיינע פאַטערשטאַדט, וואָ ער זיך איינע לאַנגע צייט אַללער ליגען אונד דיעבערייען ענטהיעלט; דאָך וויא שווער איזט עז, איין נור צור געוואָהנהייט געוואָרדענעז לאַסטער גאַנץ צו אונטערדריקקען. אַנפאַנגז אַן ניטזליכען בעשעֶפטיגונגען דיא ער ניכט זאָגלייך פינדען קאָננטע, אַכטעט באַלד זיינען זאָ רעדליך געפאַסטען ענטשלוס וואַנקענד. איינע רייכע פראוא אין זיינער נאַכבאַרשאַפט, דערען בעקאַננטשאַפט ער געמאַכט האַטטע, פעררייזטע מיט איהרער דיענערשאַפט; דיעזע פערזוכונג פאַכטע זיינען ניכט גאַנץ אונטערדריקטען דיעבעזזין וויעדער אַן; ער ערבראַך אין איהרער אַבוועזענהייט איהרע וואָהנונג, אונד האַטטע שאָן אַללע איהרע היגטערלאַססענען שעֶטצע גערויבט אונד אין זיינע וואָהנונג געבראַכט, אַלז איהן זיינע שרֶעקליכע טהאַט רייעטע. וויא? שפראַך ער צו זיך זעלבזט, ווען נון דיא פראוא צוריק קאָממט, אונד זיך בערויבט זיעהעט, ווירד ניכט דער פֶערדאַכט אויף דיך פאַללען? אונד וואַס קאָננזט דוא צו דיינער פערטהיידיגונג אַנפיהרען, ניכטז אַלז איינע ליגע. געדענקע דיינעז איידעז! ריעף איהם זיין מאַהנענדעז געוויססען צו, דוא ביזט פערראַטהען! שנעלל ענטשלאָס ער זיך, אַללע גערויבטע שעֶטצע צוריק צו טראַגען, אונד פיהרטע דיעזען גוטען ענטשלוס אויך ווירקליך אויז.

זייט דיעזער צייט האַט ער ניא וויעדער געשטאָהלען; ער געוואַן דיא טוגענד ליעב, ענטהיעלט זיך אַללער ליגען, וואַרד איין וואַהרער פערטהיידיגער דער וואַהרהייט, אונד איין פאָללקאָממענער עהרליכער מאַן: ער פיהרטע איין טוגענדהאַפטעז לעבען, אונד ווורדע באַלד איינער דער געאַכטעטזטען

אַנגער דער שטאָדט, אונד לעבטע נאָך לאַנגע אין גענוססע איינעס אַמטעס
גען גליקקעס אונד איינער רייכען צופריעדענהייט, אין דעם פראָהען בעוואוסט
זיין, וואָהלטהאָטיג, פראָם, גוט אונד גערעכט געהאַנדעלט צו האַבען.
ווען ער צווייפלען מיט ׳ווידער אונד ענטזעטצלען אויף זיינע פריהער גע־
פיהרטע שאַנדליכע לעבענזאַרט צוריק בליקטע, קאָנטע ער זיך ניא ענט־
האַלטען מיט טהראָנענדען אויגען אויסצורופען: הייליגער **רבי שמעון!**
מיין רעטטער! מיין ענגעל! וויא פיעלען דאַנק בין איך דיר ניכט
שולדיג, וויא ווייזע וואַר דיין ראַטה, וויא פאָטערליך דיין ווילע,
דיר אַללייןן האַבע איך מיין גאַנצעס לעבענסגליקק, מיינע רוהע היער
אונד מיינע זעליגקייט דאָרט יענזייטס דעס גראַבעס צו דאַנקען.

(מעשה זו העתקתי מספר איומה כנדגלות
והובא בספר כפתור ופרח והוא ירושלמי דחגיגה.)

שוואַרצע באָזהייט אום אין הערצען
זאָלכער בעזען מענשען זיין
דיא מיט איהר אונד שווירען שערצען
אונד דאַס היילינע ענטווייהען.

הייכלער זינד עס דיא אונז טאָדטען
דורך דען שיין דער הייליגקייט;
דיא נאָך גאַר צום היממעל בעטען
בייא דער טהאַט דער גרויזאַמקייט.

רייבער וויל איך עהרליך נעננען
געגען דען דער איידע בריכט
דיא נאַטור מיט מאָרד פערזעהען
אונד דיא פינסטערניס מיט ליכט.

וויא קאַן זיך דיא מענשהייט שטילען
וויא ערשרעקליך ווירד דיא וועלט
ווען דיא שטאַרקסטע אַללער שטילען
ווען דיא טרייא דער מענשען פאַללט.

ווען דיא שוואַרצען באָזהייטקנעכטע
טרייא אונד גלויבען קיהן ענטווייהן
ווער שילט דען דער מענשהייט רעכטע
אונד וואָ ווירד מאַן זיכער זיין?

פיערטעז געבאָט.

זכור את יום השבת
לקדשו, ששת ימים
תעבוד ועשית כל
מלאכתיך, ויום

ערינערע דיך שטעטס דעס רוהעטאַגעס,
אום איהן צו הייליגען, זעקס טאַגע קאַננסט
דו אַרבייטען אונד אַלל דיין געשעפט
פערריכטען דער זיעבענטע טאַג אַבער

השביעי שבת לה׳
אלהיך לא תעשה
כל מלאכה אתה
ובנך ובתך עבדך
ואמתך ובהמתך
וגרך אשר בשעריך,
כי ששת ימים עשה
ה׳ את השמים ואת
הארץ את הים
ואת כל אשר בם
וינח ביום השביעי
על כן ברך ה׳ את
יום השבת ויקדשהו
(שמות כ׳ ח׳—י״א).

איזט איין רוהעטאַג דעם עוויגען דיינעם גאָטטע צו עהרען: דוא זאָללזט קיין אַרבי ווערק פערריכטען ווערער דוא זעלבזט נאָך דיין זאָהן אָדער דיינע טאָכטער, דיין שקלאַפע, דיינע שקלאַפין, אויך ניכט דורך דיין פיה, אָדער דורך דיינען פרעמדען דער זיך אין דיינען טהאָרען אויפהאַלט: דען אין זעכז טאַגען האַט דער עוויגע, הימעל, ערדע אונד מעער, נעבזט אַללעם וואַז דאַרין איזט, פערפערטיגט אונד אַם זיעבענטען טאַגע גערוהעט: דאַרום האַט דער עוויגע דען טאַג דער רוהע געזעגנעט אונד איהן הייליג ערקלאָהרט.

אונטער אַללען געשעֶפּפען דער וועלט, איזט עז נור דעם מענשען אַללײן פערגעֶננט, דאַז מייזטערווערק דער שעֶפּפונג צו בעטראַכטען, דורך זיינע פערנונפט בעהעררשט ער אויך אַללע איבריגע געשעֶפּפע, וועלכעז רעכט איהם דיא אַללמאַכט בייא זיינעם ווערדען, מיט דען וואָרטען איינרייאמטע ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרמשת על הארץ (בראשית א׳ כ״ח) הערשט איבער דיא פישע דעז מעערעז, איבער דאַז געפליגעל דעז הימעלז אונד איבער אַללעז לעבענדיגע טהיער, דאַז אויף ערדען קריעכט.

נור גאָטט ערקעננעט ער איבער זיך ערהאַבען; פאָן איהם אַללײן פיהלט ער זיך אַבהעֶנגיג, איהם אַללײן פערטרויעט ער זיך געטראָזטעז זיננעז אין פראָממען גלויבען אַן זיינער אַללמאַכט, ווייזהייט אונד גיטע; זאָ וויא איין קינד זיך אין פערטרויען אויף דיא ווייזהייט אונד ליעבע זיינער עלטערן ווילליג איהרער פיהרונג איבערלעֶסט, מיט דער פאָראויזזעטצונג דאַס זיין שיקזאַל אין דען בעזטען העֶנדען רוהעט. אין אַללען איינריכטונגען דער נאַטור, ערקעננט ער דיא ווייזע אונד ניטצליכע אָרדנונג, ווען ער רייפליך ערוועֶגט, דאַס דער ווייזע שעֶפּפער נאַכדעם ער פאָרהער פינף טאַגע הינטעראיינאַנדער אַללעז צום נוטצען דעז מענשען געאָרדנעט האַט, איהם ערזט אַם זעכזטען טאַגע דאַז דאַזיין גאַב, דאַמיט ער בייא זיינעם איינטריטטע אין דאַז לעבען ניכטז היליפלאָז אונד אַרם זיין זאָלל.

גראָס אונד העררליך, וויא אַללעז אויז דער האַנד דעז געֶטטליכען שאָפּפערז הערפאָרגעגאַנגענע, זאַה זיך דער מענש אַלז דיא גרעֶזטע ציערדע אַללער אוים זיך ערשאַפפענען לעבענדען וועזען, אין איינעם אויפענטהאַלטזאָרטע פאָלל לוזט אונד וואָננע. מיט דער שעֶפּפונג דעז מענשען וואַר נון דאַז גאַנצע גראָסע שעֶפּפונגזווערק פאָללענדעט; דער הייליגע

שאפפער בעטראכטעטע מיט פֿראהען וואהלגעפאללען זיין גראסעס אללמאכטס-
ווערק, אונד פאנד אללעס: זייענד גראסען שאפפונגספלאנע אנגעמעססען,
גוט אונד פאללקאממען. דער זיעבענטע טאג טראט אן הער-
אן, אונד מיט איהם בעגאנן דיא ערזטע אללגעמיינע רוהע. ער זעגנעטע
דיעזען טאג אלז רוהעטאג איין, צום אנדענקען דער שאפפונג, דאס
נעמליך זיינע הייליגע אללמאכט אללעס אויס ניכטס געשאפפען, אין זעקס
טאגען געארדנעט, אונד אם זיעבענטען פאן דעם שאפפונגסווערקע
אויסגערוהעט האט. ער זעגנעטע אונד הייליגטע דיעזען טאג, וויל ער דאס
הערליכסטע וואהלגעפאללען אן דעם פאללענדעטען שאפפונגסווערקע פאנד.

דיעזער זיעבענטע טאג דער וואכע ווארד אויך שאן פאן דען אורפאטערן
פאללקערן מיט דעם נאמען שבת בעלעגט, אונד Sabbat גענאננט.
אונד דיא הייליגע געשיכטע דער פארצייט שטעללט אונז פיעלע בעווייזע דאר,
וועלכע דען ווילען דעס גאטטליכען שאפפערס בעאורקונדען, דאס דיעזער
שבת-טאג איין יום קדוש ושבת לה׳ איזט.

בערייטס ביים אויזצוגע אויס מצרים האט דער גיטיגע שאפפער, וואה-
רענד דיעזער גאנצען פיערציגיאהריגען רייזע, זיך שטעטס אלז איין ליעבענ-
דער פאטער אונד ערהאלטער זיינער געשאפפע געצייגט: אבער אויך דא-
מאלז ערהיעלט ער זיינע געהייליגטע ארדנונג אין דער נאטור, אינדעם ער
דען, זעקס טאגע נאכאיינאנדער פאן היממעל העראבפאללענדען מן, אם
זעכסטען טאגע אין דאפפעלטער מאסע נעמליך זאפיעל אלז פיר דען זעכ-
טען אונד זיעבענטען טאג צור נאהרונג נאטהיג וואר, פאללען ליעס,
אום דיא רוהע דעס הייליגען שבת דורך דאס איינזאממעלן דעס מן ניכט
צו שטערען, אונד דאמיט דיעזער טאג פערגניגט געפייערט ווערדען קאננע.

דיא אללמאכט וואללטע היערמיט אויך צו גלייך פערזיכערן דאס זיא דען
טאג געזעגנעט האבע; דאס מאן נעמליך פיר דיא ענטהאלטונג פאן אללען
געווערבען, געשעפטען, אונד ארבייטען אם שבת, שאן פאראייזן ענט-
שעדיגט ווירד; דאהער זאלל דיעזער טאג איין יום קדוש ושבת לה׳ זיין.

נאך אנשויליכער פינדען וויר דיעזעס בייא דער שמיטה, וואו זיך
דיא הייליגע תורה דייטליך אונד בעשטיממט אויזדריקט: שש שנים
תזרע שדך וגו׳ ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה
לארץ, שבת לה׳ שדך לא תזרע וגו׳ וצויתי את
ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה
לשלש השנים (ויקרא כ״ה ג׳ כ״א): זעכס יאהרע הינדורך קאננסט
דוא נעמליך דיין פעלד בעזאען, דיינען וויינבערג בעשניידען אונד דיא
פריכטע דאפאן איינזאממעלן; אים זיעבענטען יאהרע אבער, זאלל דאס
לאנד איינע האהע פייער האלטען: איינע פייער דעם עוויגען צו עהרען,
דיין פעלד זאללסט דוא ניכט בעזאען, דיינען וויינבערג ניכט בעשניידען, דאס
לאנד ווירד זיינע פריכטע הערגעבען, אונד איהר ווערדעט נור גענוגע צו
עססען האבען. איהר ווערדעט פיללייכט זאגען: וואס ווערדען וויר אבער אין
דעם פאלגענדען יאהרע עססען? ווען וויר אין דעם פערפלאססענען זיעבענ-
טען יאהרע ניכטס אויסגעזאעט אונד איינגעערנדעט האבען? פערנעהמט דאס
הער דיא דייטליכע פערזיכערונג זיינער אללמאכט: וצויתי את ברכתי

לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים:

אויך וויללע מיינען זעגען פערהייסען אים זעכסטען יאהרע, ווען איך דאס ביז אויף זאָן פֿיר יאהרע היגטעראייננאנדער פרוכט געטראַגען אונד זיך נאך אונד נאך ענטקראַפֿטעט האט, זאָ ווערדע איך דעססעלבען דאָך אין דעם זעכסטען יאהרע זאָ פֿיעל קראַפֿט געבען דאס עס איינע דרייפֿאַכע ערנדטע טראַגען זאָלל, דאַדורך ווערדעט איהר אייך אַלזאָ איבערצייגען דאס דיא **שמיטה שבת לה׳** איזט.

וויר וואָללען נון צו דעם הויפטגעגענשטאנדע דיעזעז פֿיערטען געבאָטעז שרייטען: עז פֿאָלגט נאַן, מיט דען וואָרטען **זכור את יום השבת לקדשו** ערמיננערע דיך שטעטז דעז רוהעטאַגעז אום איהן צו היילגען.

רוהעטאַג הייסט איין טאַג, אַן דעם דער מענש פֿאָן זיינער אַרבייט אויזרוהעט. פֿיעלע דיא דעם מיסיגגאַנגע, דער שוועלגערייא, פֿאַללערייא ערגעבען זינד, גלויבען דען רוהעטאַג אין דיעזעם זיננע צו נעהמען, דאס מאַן אַן דעמזעלבען פֿאַללאויף לעבען, שוועלגען אונד פֿוילענצען קאָננע. לאַסט אונז אַבער ניכט פֿערגעססען, דאס דאז געטטליכע געבאָט זאַגט ,,אום איהן צו היילגען" — דאז איזט דאז וויכטיגע וואָרט, איבער וועלכעז איין **ישראל** נאַכדענקען זאָלל, דאַמיט נעמליך דיעזער טאַג אין רוהע אונד מיט פֿייערליכקייט בעגאַנגען אונד געהייליגט ווערדע.

ער ווירד אין רוהע בעגאַנגען, ווען מאַן זיך אַללער אַרבייט ענטהאַלט, אונד אַללער זאָרגען ענטשלאַגט; ער ווירד געפֿייערט, דורך צוועקמעסיגע ערהאָלונג אונד געזעטצמעסיגע פֿערגניגונגען: ער ווירד ענדליך בעזאָנדערז געהייליגט דורך דיא זעלבסטפריפֿונג אונד ערפֿאָרשונג דעז געוויססענז, איבער דיא האַנדלונגען וועלכע מאַן אין דער פֿאָרהערגעהענדען וואָכע פֿעראיבט האַט; ווען מאַן זיך פֿראַגט: האַב מאַן קיינע פֿפֿליכט פֿערנאַכלעססיגט, קיינען רעליגיאָנזגעזעטצע צווידער געהאַנדעלט האַבע? ווען מאַן דאז בעזע בערייעט, אונד דען פֿראָממען פֿאָרזאַטץ פֿאַסט, עז אין זוקונפֿט צו פֿערמיידען, אונד נור דאז גוטע צו וואָללען אונד צו פֿאָללבריינגען: ווען מאַן זיך ענדליך פֿאָרצוגזווייזע נור מיט גאָטט אונזערעם פֿאַטער, דער אונז איבער אַללעז זיין זאָלל, דורך אינבריינסטיגע געבעטע, דורך זעלבסט בעשעפֿטיגונגען אין דער היילגען **תורה וספרי מוסר** בעזאָנדערז **בסדר התורה** נעמליך **בפרשת השבוע**, דורך דאז אויפֿמערקזאַמע אַנהאָרען דעז פֿאָן איינעם אַמטליכען **רבי** (לעהרער) ערטהיילטען אונטעררישטעז **בהתורה ובמצות השם ב״ה** אונד מיט צורעכטווייזונג אונד בעלעהרונג אין דען בירגערליכען געזעטצען אונד דער מאָראַל, צו אונטערהאַלטען זוכט.

דורך אַללע דיעזע איבונגען ווירד גאָטט פֿערעהרט, דער **שבת**־טאַג געהייליגט, אונד אונזער הערץ בערוהיגט אונד געבעססערט; דיעזעז איזט דער וויללע גאָטטעז אונד דער זין פֿאָן דען וואָרטען **זכור את יום השבת לקדשו**.

דאַז זאַגט אויך דיא וואָרטע דעז היילגען פּראָפֿעטען (ישעי׳ נ״ח י״ג)

אם תשיב משבת רגלך, עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד, וכבדתו מעשות דרכיך, ממצוא חפצך ודבר דבר, אז תתענג על ה' והרכבתיך על במותי ארץ, והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר: ווען מאַן **שבת** דיינע טריטטע ראַזטען, ווען אַן מיינעם הייליגען טאַגע געווערבע רוהען, ווען דוא דען **שבת**, לוסט דער זעעלע נענעזט, גאָטטעז הייליגונג גאַנז געווייהעט, געווייהעט, דורך ראַזטען פאָן וועלטגעטימעל, ווען דיא זעעלע פאָן אייטלען וואונסע, דער אונד פאָן לעערען רעדען שווייגט: אָ! דאַן פינדעזט דוא ביים עוויגען זעעלענרוהע, געוויס ערהעבעזט דוא דיך דורך איהן איבער אַללע ערדען־האָהען, געניעזעזט דיינעז פאַטערז **יעקב'ז** ערבע, זאָ ספריכט דער עוויגע.

דער **שבת** אוס דיר הייליג זיין
דוא אוזט איהן דיינעם גאָטטע וויה'ן
דאָך ניכט מאָוין דאַבייא בעטטעהן
גאָטט נור מאַן **שבת** צו ערהאָהן
ניין, דיינע גאַנזע לעבענזלייט
זייא זיינער **תורה** אונד **מצות** געווייהט.

דיא אין אַנדאַכטיגען איינפער בעשאַפטיגטע טאָכטער דעז **רבי נחוניא בן דוסא** ליעף אַן איינעם **ערב שבת** הין אונד הער, אונד לאַנקטע איבער דיא טראָגהייט איהרער מאַגד; זיא וואָללטע נעמליך איהרע **שבת**־לאַמפע אַנצינדען, זאַה אַבער דאַס זעלבע שטאַטט מיט אָהל, מיט עסיג אַנגעפיללט וואַר. מיט פערשטאָרטען געזיכטע אונד טהראָנען אין דען אויגען טראַט זיא אין איהר ציממער, אַלז איהר עבען איהר פראָממער פאַטער אין דען וועג קאַם, אונד איהר בעטריבטעז אַנגעזיכט אונד טהראָנענפאָללעז אויגע וואַהרנאַהם. וואַס איזט דיר ווידערפאַהרען מיינע ליעבע טאָכטער, פראַגטע ער זיא, דאַס דוא זאָ ניעדערגעשלאַגען אונד בעטריבט איינהערגעהזט? מיט לאָהרען קינדליך פראָממער שאַאַם אונד אונשולד אין איהרעם זאַנפטען האָלדזעליגען אַנטליטצע, פערזעטצטע פורכטזאַם אונד פערלעגען דיא אונשולדיגע טאָכטער: אַך! איך גלויבטע געדאַנקענלאָסיג דען **שבת** מיט אַנצינדונג דער לאַמפע צו הייליגען, אונד האַבע אונאַכטזאַם שטאַטט דעז אָהלעז עסיג אין מיינע לאַמפע געגאָססען; דער אַבענד דעמערט שאָן, מיינע מאַגד איזט צו טראָג, אונד דער שרעקקען האַט מיך זאָ ערשיטטערט, דאַס איך נון צו שוואַך בין אוז דער שטאַדט זאָ געשווינד אָהל הערבייא צו שאַפפען.

זייא געטראָזט מיינע ליעבע טאָכטער! אַנטוואָרטעטע איהר דער הייליגע **רבי נחוניא**; דער, וועלכער דעם אָהל צו ברעננען געבאָטה, קאַן אויך דען עסיג ברעננען הייסען.

דעמיטיג שטעללטע זיך דיא פראָממע טאָכטער פאָר איהרע לאַמפע, אונד בעטעטע מיט ריינעם גלויבען צו גאָטט, אונד איהר אייפריגעז געבעט וואַרד ערהאָרט. (מסכת תענית ומדרש ילקוט)

אין איינעם **מחנה ישראל** ערקלערטע איך, דאס דער **שבת** צום אנדענקען אן דיא ערשאפֿפֿונג דער וועלט פֿעסטגעזעצט ווארדע, ווייל גאָטט אין זעקס טאגען דיא שאָפּפֿונג פֿאָללענדעט אונד אם זיעבענטען טאגע גערוהעט האט; אונד דאס דארום דאס **שבת**־פֿעסט מיט אנצינדונג דער ליכטער אנגעפֿאנגען ווירד, ווייל דער אללווייזע שעפּפֿער דאס גרעססטע ווערק דער שעפּפֿונג מיט דער ערלייכטונג דעס ליכטעס בעגאָננען האט.

דא נון דיא טאָכטער דעס **רבי נחוניא** זאה, דאס איהר דיא פֿייער עהרונג דעס **שבת** אונמעגליך וואר, זא וויינטע זיא איבער איהרען אין דער אנדאכט בעגאנגענען פֿערשטאָס. איהר וואטער פֿאטער זוכטע זיא דעסהאלב צו טרעסטען אונד צו בעלעהרען, אינדעם ער זאגטע דאס דיא אנצינדונג דער **שבת**־לאמפע צום אנדענקען דער שעפּפֿונג איינגעזעצט ווארדען איזט אונד דאס דיא אללמאכט דיא דעם אָהלע בייא דער שעפּפֿונג קראפֿט צום ברעננען גאב, אויך דעם עסיג דיעזע קראפֿט פֿערלייהען קאָננע, אָהנע דאדורך דיא נאטורגעזעטצע צו פֿעראָנדערן.

פֿיינדליכע קריעגער האטטען איינסט מיט וואפֿפֿען־געוואלט איינע שטאדט עראָבערט, אונד פֿיהרטען דיא איינוואָהנער דערען זיא האבהאפֿט ווערדען קאָננטען, אלס געפֿאנגענע מיט זיך אין דיא שקלאפֿעריי. אונטער דיעזען אונגליקליכען בעפֿאנד זיך אויך איין קליינער קנאבע, וועלכער עבען אויס דער שולע גינג, דאס **ספר בראשית מחמשה חומשי תורת משה** אונטער דעם ארמע האטטע, אונד פֿאן דען פֿיינדליכען זאָלדאטען ערגריפֿפֿען ווארדע, וועלכע איהם דאס **חומש** אבנאהמען, אונד עס נאך דער הויפטשטאדט דעס לאנדעס מיטבראכטען. ער קאם אינס געפֿאָנגניס, דאס **חומש** אבער ווארדע אין דער קאָניגליכען ביבליאָטהעק אויפֿבעוואהרט. נאך איניגער צייט קאָננטע איינסט דער קאָניג דעס נאכטס ניכט שלאפֿען, אונד וואַרף זיך אויף זיינעם לאגער הערום; דיא צייט ווארדע איהם לאנג; אום זיך אלזא דיא לאנגעווייליע צו פֿערטרייבען, ליעס ער זיך איניגע ביכער אויס זיינער ביבליאָטהעק האָלען. צופֿאָלליגער ווייזע האטטע דער אונוויסענדע דיענער אויך דאס דעם קנאבען אבגענאָממענע **ספר בראשית** מיט געבראכט. דער קאָניג שלוג דאס בוך אויף, אונד וואונדערטע זיך איבער דיא איהם אונבעקאננטע שריפֿט. ער פֿראגטע, וויא דאס פֿרעמדע בוך אין זיינע ביבליאָטהעק געקאָממען זייא; איינער דער הערבייא גערופֿענען האָפֿבעאמטען ערקאננטע עס אונד זאגטע צום קאָניגע דאס עס דאסזעלבע בוך זייא וועלכעס אים לעצטען קריעגע, בייא דער ער־אָבערונג יענער שטאדט איינעם יידישען קנאבען וועגגענאָממען ווארדע, וועלכער נעבסט מעהרערען פֿאן זיינער נאציאָן זיך אויך נאך אין זיינער מאיעסטעט געפֿאנגענשאפֿט בעפֿינדעט. בעגיריג דען אינהאלט דעס בוכעס צו וויסען, ליעס דער קאָניג דען געפֿאנגענען קנאבען אויס דעם געפֿאָנגניסע האָלען, אום זיך פֿאן איהם אויס דעם בוכע פֿאָרלעזען צו לאסען.

דער קנאבע ערשיען אלזא פֿאר דעם קאָניגע. אלס ער זיין **חומש** ער־בליקטע, פֿינג ער העפֿטיג צו וויינען אן. דער קאָניג אין דער מיינונג דער קנאבע וויינע אויס פֿורכט, זוכטע איהן צו טרעסטען, אונד שפראך: פֿירכטע ניכט מיין קינד, טראָקנע דיינע טהראָנען, דיר ווירד קיין לייד גע־

סעהען. יאַ! מיין גראָססער אונד גנעדיגער קעניג, אנטוואָרטעטע דער קנאַבע, ניכט דיא פורכט פאָר אייגען מיר דראָהענדען אונגליקע, אויך דיא וואָרמאַלע מיינער טהראָנען, זאָנדערן דיא ערינגערונג יענער גליקליכען צייטען, וואָ איך אין דעם הויזע מיינער עלטערן אויז דיעזעם הייליגען בוכע דאַז זאָ פיעל לעהררייכע אונד טרעסטענדע לעהרען ענטהאַלט, אונטערריכטעט וואורדע, פרעזט מיר פריידענטהרענען אויז. יאַ גלויבט מיר מיין העררר אונד קעניג! פוהר דער קנאַבע מיט שטייגענדעם ענטהוזיאַזם פאָרט, דיא לעהרען דער לעבענזווייזהייט, דער נאַטור, דער רעליגיאָן אונד דער זעעלענרוהע, זינד אין דיעזעם בוכע ענטהאַלטען.

ווען דאָך דאַז בוך זאָ גענויא קעננעזט, אנטוואָרטעטע דער קעניג, זאָ ליעז מיר דאַראויז פאָר — אונטערבראָכען זעצטע זיך דער קנאַבע פאָר דאַז בעטט דעז קעניגז, אונד לאַז; דער קעניג האָרטע זעהר אויפמערקזאַם צו, אונד אַלז דער קנאַבע געענדיגט האַטטע, ריעף דער ערפרייטע מאָנאַרך: געלאָבט זייא גאָטט דער עוויגע! דער גראָסע שאָפפער דער הימעל אונד דער ערדע, דער אין זיינען ווערקען גראָס אונד ערהאַבען, אונד אין דער לייטונג דער מענשליכען שיקזאַלע גערעכט איזט; ערקעננע דיעזעז מיין קינד אין דיעזער אונז ביידען בעטרעפפענדען אַנגעלעגענהייט!

דיין גאָטט האַט דיין אונשולדיגעז פראָממעז אונד גערעכטעז פלעהען אום בעפרייאונג אַנגעהאָרט: דען אום דיך אויז דיינער געפאַנגענשאַפט אין דער דאָך פאָן אַללען מענשען פערלאַססענען שאַכטענעזט, צו ערלעזען, ענטצאָג ער מיר דען נעכטליכען שלאַף אונד דיא רוהע, ער זאַנדטע מיר דיין בוך, אונד מאַכטע דיך מיר בעקאַננט. דאַמיט דיין פראָממער קינדליכער זין בעלאָהנט ווערדע, אונד דאַמיט דאָך דיינען בעטריבטען אום דיך יאַממערנ־דען עלטערן, וויעדער געגעבען ווערדעזט, ערוועקטע ער דאַז געפיהל דעז מיטלייד'ז אונד דער מענשענליעבע אין מיינער ברוזט, אונד גאַב מיר דאַז ערלעזענדע פערגניגען, דיין גליק צו גרינדען. ניכט אַללין דיינע פרייהייט אויז מיינער האַנד, דאָך האָזט זיא צעהנפאַך פערדיענט, דען דאָך לעהרטעזט מיך דען וואַהרען גראָססען גאָטט קעננען, וועלכער דער העררר אונד פאַטער אַל־לער געשעפפע איזט, אונד וועלכער דיא וועלט זאָ געאָרדנעט האַט. אויך דיינע זאַממטליכע רעליגיאָנזגענאָססען, דיא דאַז אונגליק געהאַבט, אַלז שקלאַפען איינגעבראַכט צו ווערדען, זאָללען ענטלאַססען זיין. —

דער ערלויכטיגע קעניג היעלט זיין וואָרט קוים וואַר עז טאַג געוואָרדען, זאָ ליעס ער דען קנאַבען רייכליך בעשענקט צו זיינען אַרמען אונד ניעדער־געבייגטען עלטערן צוריק ברינגען, וועלכע דורך דאַז פראָהע אונד גליקליכע וויעדערזעהען איהרעז זאָהנעז נייא בעלעבט, מיט רייכטהום גליק אונד זעגען, אין האָהעז אַלטער עררייכטען. (מעשה זו העתקתי מספר א' ישן נושן)

פינפטעז געבאָט.

כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך (שמו' כ' י"ב).

עהרע דיינען פאַטער, אונד דיינע מוטטער, דאַמיט דוא לאַנגע לעבעסט אויף דעם ערדרייכע וועלכעס דער עוויגע דיין גאָטט. דיר איינגעבען ווירד.

גאָטט איזט דער ערשטע געגענשטאַנד אונזערער פֿערעהרונג, דען ער איזט דיא אורקוועללע אַללער דינגע. זאָ וויא גאָטט אונז דאַז לעבען גאַב, אונד דעזהאַלב אונזער שעפּפֿער אונד פֿאַטער הייסט, זאָ גאַב ער עז אונז אויך דורך אונזערע עלטערן. זאָ וויא ער פֿעטערליך געגען אונז געזיננט איזט, אונז ליעבט אונד פֿיר אונז זאָרגט, זאָ פּראֶגטע ער אויך אונזערן עלטערן איינע ליעבעפֿאָללע געזיננונג געגען אונז איין, פֿפֿלאַנצטע דיא צאֶרטליכסטען נייגונגען פֿיר אונז אין איהר הערץ, דיא זאָ צאֶרטליך, זאָ פֿייעריג אונד זאָ אונאיבערווינדליך זינד, דאַס דיא ליעבע דער עלטערן געגען אונז, מיט איהנען אינז גראַב שטייגט. מאַן זאָללטע גלויבען, דאַס דיא געבאֶרענדע מוטטער, וועגען דער גראָסטען שמערצען אונד דער אָפֿטמאַליגען לעבענזגעפֿאַהר דיא זיא ביים געבאֶרען ערדולדען מוזטע, געגען דאַז קינד דאַז איהר דיעזע שמערצען אונד לעבענזגעפֿאַהר פֿעראורזאַכטע, צירנען, אונד געגען דאַזעלבע עהער האַס אַלז ליעבע עמפּפֿינדען זאָללטע; אַבער נאָך פֿאָן שמערצען דורכדרונגען, נאָך פֿאָר אַנגסט ליטטערנד אונד בעבענד, ווענדעט זיך דיא מוטטער נאַך דעם קליינען הילפֿלאָזען געשעפּפֿע, דריקט עז מיט איהרען ליטטערנדען אַרמען אַן דאַז פֿאָן מוטטערליעבע גליהענדע הערץ, אונד ליעבקאָזעט עז מיט פֿריידע אונד צאֶרטליכקייט. דיא ערהאַלטונג דער מוטטער אונד דעז קינדעז אֶנגסטיגעט דען פֿאַטער, דעססען אונגעאַכטעט אַבער, שטרעבעט ער דעננאָך פֿריידעטרונקען אַללע מיטטעל אַנצואווענדען, אום מוטטער אונד קינד ניכט נור צו ערהאַלטען, זאָנדערן אויך קראֶפֿטיגען צו קאֶננען.

דאַהער פֿאָלגטע נאַך דען ערשטען פֿיער געבאָטען, וועלכע פֿאָן דען פֿפֿליכטען געגען גאָטט דעם שעפּפֿער האַנדלען, דאַז געבאָט פֿאָן דען פֿפֿליכטען געגען דיא עלטערן, דאַס וויר זיא ליעבען אונד עהרען זאָללען ווייל זיא אונז ניכט נור דאַז לעבען געגעבען האַבען, זאָנדערן עז אויך מיט אויסעראָרדענטליכער מיהע אונד אֶנגסטליכער זאָרגפֿאַלט צו ערהאַלטען זוכען.

זאָ נאַך גאָטט זינד דיא עלטערן דער נאֶכסטע געגענשטאַנד אונזערער פֿערעהרונג; אונד זאָ רופֿט גאָטט דער מענשהייט דיא ערשטע פֿפֿליכט צו:

כבד את אביך ואת אמך·

אַבער דיא וואַהרע אונד רייגע קינדליכע ליעבע פֿאָדערט ניכט נור האָכאַכטונג אין אייסערליכער פֿאָרם; אַלזאָ ניכט נור העפֿליכע וואָרטע, פֿריינדליכע בעגריסונגען, אונד צאֶרטליכע אומאַרמונג, זאָנדערן טהאֶטיגע בעווייזע דער ליעבע אונד דאַנקבאַרקייט; זיא פֿאָדערט דאַהער בערייטוויללינקייט יעדעז לייד אונד יעדען קוממער דער עלטערן צו ערלייכטערן; איהרע נאַהרונגזזאָרגע מיט טהאֶטיגער טהיילנאַהמע צו מילדערן; דיא דעם אַלטער אָפֿט אייגענען שוואַכהייטען מיט געדולד צו ערטראַגען, איהרע פֿעהלער אונד געברעכען געהיים צו האַלטען; זיא אין איהרעם אַלטער אין דער נאָטה אָהנע מוררען צו ערנאֶהרען אונד צו ערהאַלטען, זיא אין איהרען קראַנקהייטען מיט ליעברייכער האַנד צו פֿפֿלעגען, אַן איהרעם קראַנקענבעטטע צו וואַכען, טעגליך אום איהרע געזונדהייט אונד אום איהר לאַנגעז לעבען, מיט אינברונזט, גאָטט דען אַללמאֶכטיגען צו ביטטען, אונד ענדליך ווילליגען געהאָרזאַם אין איהרעם וויללען, אַללען בעגיערדען דיא געגען דען וויללען דער עלטערן זינד צו ענטזאַגען, אונד אַללע האַנדלונגען דיא זיא טאַדעלן צו אונטערלאַססען, איהרע בעפֿעהלע אונד אויפֿטראֶגע, זיא מאֶגען ליעבריך אָדער

שטרענגע זיין, פינקטליך צו בעפאָלגען, אונד איהרע זעטצען אָרדנונגען אין ערפיללונג צו ברינגען. פאָן זאָלכען קינדערן שפריכט דער היילגע אָנגער נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן תהלים קכ"ז ג'):

קינדער זינד געשענקע גאָטטעס
לייבעספרוכט דער טוגענד לאָהן.

זאָלכען קינדערן ווירד עס אימער זאָוואָהל היענידען אַלס אויך יענזייטס דעס גראַבעס וואָהל ערגעהן; וויא איהנען אין דיעזען געבאָטע פערהייסען ווירד, למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. זאָלכע קינדער ווערדען פאָן איהרען עלטערן אונד פאָן אַללען מענשען געליעבט אונד געזעגנעט, אונד זאָ זייא דיעזער היילגע וואונש אויך מיט מיינעם זעגען*) געשלאָססען: רבון העולמים! הערר דעס וועלטאַללס! זעגנע אַללע גוטע פראָממע קינדער; פלאָסע איהרעם הערצען איינע דאַנקבאַרע אונד טהעטיגע ליעבע געגען איהרע עלטערן איין, אונד בעלאָהנע דיעזע איהרע ליעבע מיט דער גאַנצען פיללע דיינער גנאַדע; גיב איהנען געזונדהייט אונד לאַנגעס לעבען, אונד לעהרע זיא איינען ווייזען געברויך דאַפאָן צו מאַכען; גיב איהנען פאָן דען גיטערן דיעזער ערדע שטעטס זאָ פיעל, דאַס זיא גליקליך אונד פערגניגט לעבען קאָננען; גיב איהנען דען פריעדען דער זעעלע, ערהאַלטע זיא אין דער אונשולד אונד טוגענד, שטאַרקע איהר הערץ אין דעם גלויבען דיינער היילגען תורה, אונד אין דער בעפאָלגונג דיינער מצות; פפלאַנצע אין איהר הערץ האָכאַכטונג פיר דיא לעהרען מחכמינו הקדושים בעלי התלמוד ז"ל וואָדורך זיא דאַן נאָך וואַנקענד ווערדען, אונד דאָרט, דאָרט גיב איהנען איהרען טהייל הצפון לצדיקים. אמן.

שטעטס ווייזער אונד פראָממער ווערדען
איזט מענשענבעשטיממונג אויף ערדען
דאַרום וואָהל דעם, דער דיעזעס ניא פערגיסט
זאָ לאַנג ער היער אויף ערדען איזט!

איין היידע נאַמענס דמה זאָהן נתינה': האַטטע איינינע קאָסטבאַרען עדעלשטיינע, וועלכע ער גערן אום איינען ביללינגען פרייס פערקויפט האַטטע, וויל ער זיא ניכט ברויכטע. נור זעלבען צייט זוכטע מאַן עבען דערגלייכען שטיינע צום אפוד (דיעזעס וואַר איין מאַנטעל וועלכען דער כהן הגדול בייא גאָטטעסדיענסטע אַנלעגען מוסטע). דאַ מאַן נון ערפאַהרען האַטטע, דאַס דער ערוועהנטע היידע דיעזע שטיינע בעזאַס, וואורדען איינינע אוי

---

*) רבי אליעזר זאַגטע, האַלטע ניעמאַלס דען זעגען איינעס אונבעדייטענדען פיר געריננ: דען צוויא גראָססע מעננער דוד המלך אונד דניאל וואורדען פאָן אונבעדייטענדען מעננערן געזעגנעט אונד עס וואורדע אַן איהנען ערפיללט. (מגילה דף ט"ו)

ישראל צו איהם אַבגעזאַנדט, אום זיך צום קויפע דערזעלבען אַנצוביעטען. דמה צייגטע איהנען דיא שטיינע, אונד זיא פאַנדען זאָלכע איהרעם צוועקקע אַנגעמעססען. אָהנע דען פּרייז דערזעלבען צו האָרען, באָטען זיא איהם אין איהרעם אייפער איינע אונגעהייערע סוממאַ געלדעס דאַפיר אַן: דער היידע בעמערקטע, דאַס זיא אויך נאָך מעהר דאַפיר צאַהלען ווירדען, ווייגערטע זיך דאַהער, נאַהם דיא שטיינע אונד שלאָס זיא ווידער אין דאַז קאַסטכען אויז וועלכעם ער זיא גענאָממען האַטטע. דער האַנדעל דויערטע פאָרט, וואָהרענד דעז אַבשלוססעז אַבער, וואַר דמה'ז אַלטער פאַטער איינגעשלאַפען אונד זיינע פיססע קאַמען צופעלליג געראַדע אויף דאַז קאַסטכען צו ליעגען אין וועלכעם דיא שטיינע אויפבעוואַהרט וואַרען, דאַהער עז אונמאָגליך וואַר צו דען שטיינען צו קאָממען, אָהנע דען פאַטער אויז דעם שלאָפע צו וועקקען; דמה צוידערטע אַלזאָ מיט דער אויזליעפערונג דער שטיינע אַלז אַבער דיא אַבגעזאַנדטען דאַרויף מיט דער בעמערקונג דראַנגען דאַס זיא איילע האַטטען, אונד דאַס איהנען אויך נאָך אויף איינעם אַנדערן אָרטע דערגלייכען שטיינע צו קויפע שטינדען, ערווידערטע דמה: ניאממער מעהר ווערדעט איהר אין דיעזעם אויגענבליקע דיא שטיינע ערהאַלטען, איהר זעהט, דאַס איך דאַז קאַסטכען אין וועלכעם זיא אויפבעוואַהרט ליעגען, יעטצט ניכט אָפּפענען קאַן, אָהנע מיינען פאַטער אויז דעם שלאָפע צו וועקקען, ליעבער וויל איך דען פערקויף דער שטיינע אונגעשעהען לאַססען, אַלז איך דער זינדע טהיילהאַפטיג מאַכען מיינען אַלטען פאַטער אויז דעם שלאָפע געוועקט צו האַבען.

דיא אַבגעזאַנדטען דיא ווירקליך איילע האַטטען, ענטפערנטען זיך, אונד קויפטען דיעזע שטיינע אַנדערוואָ אום דיא העלפטע דעז פּרייזעז, וועלכען זיא דעם דמה אַנגעבאָטען האַטטען. דעם גוטען דמה בליעבען אַלזאָ דיא שטיינע. דאָך זיינע אונגעהייכעלטע קינדליכע ליעבע ענטשעדיגטע איהן רייכליך פיר דען פערלוסט דען ער דורך דיא אונטערלאַססונג דעז פערקויפעז ליידען מוסטע.

אונטער דען פיעה׳ העערדען דעז דמה בעפאַנד זיך איינע זעהר שאָנע ראָטהע קוה, זאָ וויא זיא פיר דיא ישראלים צור פרה אדומה געאייגנעט וואַר; זיא מוסטע נעמליך גאַנץ פעהלערפרייא אונד אַם גאַנצען ליבע זאָ ראָטה זיין, דאַס קיין איינציגעז הערכען פאָן איינער אַנדערן פאַרבע אַן איהר געפונדען ווערדען קאָננטע; אויך דורפטע זיא ניכט איבער דרייא יאַהרע אַלט, נאָך אין איין יאָך געבראַכט, אונד צו קיינער אַרבייט געברויכט וואָרדען זיין. דיא ישראלים ברויכטען עבען איינע זאָלכע קוה, אונד בעפאַנדען זיך אין גראָסטער פערלעגענהייט, דאַ מאַן זאָלכע נירגענד פינדען קאָננטע; אַלז מאַן דאַהער צופעלליג ערפאַהרען האַטטע דאַס דמה זאָהן נתינה׳ז איינע זאָלכע קוה בעזיטצע, גינגען דיא חכמי ישראל צו איהם, בעזאַהען דיא קוה, פאַנדען זיא גוט אונד טויגליך, אונד פראַגטען נאָך דעם פּרייזע דערזעלבען — דמה ערווידערטע איהנען: איך וויס וויא זעהר איהר איינע זאָלכע קוה בענאָטהיגעט, אונד דאַס איהר זיא אויך נאָך לאַנגעם זוכען ניכט האַטטעט פינדען קאָננען, איך קאָננטע אַלזאָ דע פּרייז דערזעלבען נאָך מיינעם בעליעבען זעהר האָך אַנזעטצען, איהר מיזטעט

אונד ווירדעס איהן איר בעצאהלען, דא אבער דיא קוה אייערען גאטטע צו עהרען געשלאכטעט ווערדען מוס, זא וויל איך זיא אייך אום דען געוועהנליכען ווערטה איינער געמיינען קוה איבערלאססען, דאך מוסט איהר מיר דאפיר דען פערלוסט ערזעטצען וועלכען איך אים פאריגען יאהרע בייא דעם אונערפילט געבליעבענען האנדעל מיינער ערלויכטעסטען ערליטטען האבע, אלז איך מיינען פאטער ניכט אויז דעם שלאפע שטאהרען וואללטע. דיא **חכמי ישראל** בילליגטען זיינע פאדערונג, וויליגטען מיט פערגניגען אין דען געפאדערטען אנטראג, צאהלטען דיא קוה, אונד דען בילליג פערלאנג־טען פערלוסט, אונד שטעללטען **דמה**'ס בעטראגען אונד דעססען שיקזאל צום מוסטער קינדליכער ליעבע אויף, דאס נעמליך גאטט קיינע גוטע האנד־לונג אונבעלאהנט לאססע, בעזאנדערס וואס ער דייטליך זיין געבאט מיט איינער זא שאנען פערהייסונג בעגלייטעט, דאס עס נעמליך דענען דיא דאס געבאט מיט איינער זאלכען אויפאפפערונג האלטען, וואהל געהען זאלל.

(מס' קידושין דף ל"א עיין תוס' שם).

דער בעריהמטע פריישישע גענעראל צ י ט ה ע ן וואר אין זיינער יוגענד פאגע*) אם האפע דעס קעניגס פ ר י ע ד ע ר י ך דעס גראסען. צ י ט ה ע ן האטטע קיינען פאטער מעהר, אונד זיינע מוטטער נעהרטע זיך אין איהרעם וויטווענשטאנדע קיממערליך; ער וואר דאראויף בעדאכט, איהר איינינע אונ־טערשטיטצונג צו פערשאפפען, ער האטטע אבער דאמאלס נאך קיינע געלע־גענהייט עטוואס צו פערדיענען, אונד פאן זיינעם געהאלטע קאננטע ער ניכטס ענטבעהרען. זיינע קינדליכע ליעבע יעדאך ערזאן איין מיטטעל וועל־כעס דער פערוויטוועטען מוטטער נייע פ ר י י ד ע אונד דעם עדלען זאהנע פ י ע צ ע ע ה ר ע פערשאפפטע. דיא פאגען מוסטען נעמליך וועכזעלווייזע דעס נאכטס אים צימער נעבען דעם שלאפגעמאכע דעס קעניגס וואכע האל־טען, אום דעם קעניגע ווען ער דעס נאכטס עטוואס בעפאהל, צו דיענסטע צו זיין; מאנכען וואר דיעזעס צו בעשווערליך, זיא איבערטרוגען, דאהער איהרע וואכע אן אנדערע אונד בעצאהלטען זיא דאפיר. צ י ט ה ע ן פינג אל־זא אן, דעס נאכטס פיר אנדערע פאגען בייא דעם קעניגע צו וואכען, אונד שיקטע דאס געלד וואס ער דאפיר בעקאם, אן זיינע מוטטער.

איינס קאננטע דער קעניג דעס נאכטס ניכט שלאפען, אונד וואללטע זיך עטוואס פארלעזען לאססען, ער קלינגעלטע, ער ריעף, אלליין עס קאם ניעמאנד. ענדליך שטאנד ער זעלבסט אויף, אונד גינג אין דאס נעבענצימער, אום צו זעהען אב קיין פאגע דא וועהרע; היער פאנד ער דען גוטען צ י ט ה ע ן, דער אם טישע זאס אונד שליעף, פאר איהם לאג איין בריעף אן זיינע מוטטער, דען ער צו שרייבען אנגעפאנגען האטטע אונד וואריבער ער איינ־געשלאפען וואר: דער קעניג שליך העראבייא, אונד לאז דען אנפאנג דעס בריעפעס וועלכער זא לויטעטע.

---

*) פאגען הייסען יונגע עדעללייטע. יענע מוססען דעס נאכטס בייא דעם קעניגע וואכען אונד איהן בעדיענען.

„מיינע בעסטע געליעבטע מוטטער!

„יעצט איזט שאָן דיא דריטטע נאַכט באַלד פאָריבער, דאַס איך
„פיר געלד דיא וואַכע האַבע; בייגאַהע קאַן איך עס ניכט מעהר אויסהאַלטען:
„אינדעססען פרייע איך מיך, דאַס איך נון וויעדער צעהן טהאַלער פיר זיא
„פערדיענט האַבע, וועלכע איך איהנען היערבייא שיקקע."

דער קעניג געריהרט איבער דיא הערצענסגיטע דיעזעס יינגלינגס, ליעס איהן שלאַפען, גינג אין זיין ציממער, האָלטע צוויא ראָללען מיט דוקאַטען, שטעקטע דעם פאַגען אין יעדע טאַשע איינע, אונד לעגטע זיך וויעדער צו בעטטע.

אַלס ציטהען ערוואַכטע אונד דאַס געלד אין זיינען טאַשען פאַנד, אַהנטע ער זאָגלייך, דאַס עס דער גוטע קעניג איהם זעלבסט היניין געשטעקט האַבען מאָכטע; פרייעטע זיך זעהר דאַריבער, וויל ער נון זיינע מוטטער נאָך בעססער אונטערשטיטצען קאָננטע, דאָך ערשראַק ער אויך צוגלייך, דאַס איהן דער קעניג שלאַפענד געפונדען האַטטע.

דעס מאָרגענס זאָבאַלד ער צום קעניג קאַם, באַט ער דעמיטהיג אום פערגעבונג דאַס ער געשלאַפען האַטטע, אונד דאַנקטע איהם מיט דעם אינניגסטען געפיהלע פיר דאַס געשענק וואָמיט ער פאָן דעם פאַטערליכען מאָנאַרכען בעגליקקט וואורדע. דער גראָססע קעניג לאָבטע זיינע קינדליכע ליעבע, ערנאַננטע איהן זאָגלייך צום אָפפיציר אונד שענקטע איהם נאָך איינע זוממאַ געלדעס, אום זיך אַללעס אַנצושאַפפען, וואַס ער צו זיינער נייען שטעללע בראַוכטע. ציטהען שטיעג הערנאַך איממער האָהער, וואַר דער ליעבלינג דעס קעניג'ס, וואורדע גענעראַל, אונד ערלעבטע איין האָהעס אַלטער.—

דיא אין אַפריקאַ ליעגענדע שטאַדט אַלגיער, שטעהט אונטער דער באָטמעסיגקייט דעס טירקישען קייזערס, דיא איינוואָהנער דאַזעלבסט זינד זעעריייבער, אונד האַלטען דעסוועגען פיעלע קריעגסשיפפע וועלכע בעשטאַנ־דיג אויף דער זעע הערום פאַהרען, אום דיא שיפפע דער פערשיעדענען נאַציאָנען אויפצופאַנגען. ווען זיא זאָלכע בעקאָממען, זאָ ווערדען אַללע דיא זיך אויסער איהרען גלויבענסגענאָססען דאַרויף בעפינדען, נאַך אַלגיער געבראַכט, אונד צו שקלאַפען געמאַכט, וואָ זיא זאָ לאַנגע שווערע אַרבייטען פערריכטען מיססען, ביז עטוואַ איהרע פריינדע אין אייראָפאַ עס ער־פאַהרען אונד זיא וויעדער לאָסקויפען.

אונטער דען געפאַנגענען וועלכע דאַהין געבראַכט וואורדען וואַר איינסט איין יינגלינג אויס שוועדען זאָ גליקליך, נאַכדעם ער איינע צייטלאַנג אַלס שקלאַפע דיענטע, פאָן זיינען פערוואַנדטען לאָסגעקויפט צו ווערדען. שאָן וואַר ער פאָן דער האָפפנונג בעזעעלט אין דיא אַרמע זיינער עלטערן אונד אין דיא אַרמע זיינער צערטליך געליעבטען בראַוט, נאַך אייראָפאַ צוריק צו קעהרען, שאָן אונטערהיעלט ער זיך מיט פריידענטהראַנען דיא שאָנסטען בילדער דעס וויעדערזעהענס זיינעס פאַטערלאַנדעס, אונד דאַכטע זיך אַלס דען גליקליכסטען אַללער שטערבליכען, אַלס אויף איינמאַל זיינע הערליכע געדאַכטע אויסזיכט פערשוואַנד, אונד איהן פאָן נייעם וויעדער אין זיינע פריהערע לאַגע צוריקשליידערטע.

איין שיף מיט איינער אַנצאַהל געראויבטער אייראָפּעער קאַם אַנגעזעגעלט, וואָרונטער דער פאַטער דעס בעפרייטען שקלאַפען, זיך בעפאַנד. זער פער־

אַם דען אויגענבליק צו שילדערן! ווער איזט אים שטאַנדע מיט וואָרטען יענע עמפּפינדונג דאַרצושטעללען, וועלכע דען ניעדערגעדראָנגענען יינגלינג איבערוואַלטיגטע אַלס ער אונטער דער לאַסט דער נייאַנגעקאָממענען שקלאַ-פען, זיינען אונענדליך געליעבטען גרויען פאַטער ערבליקען מוזטע. ער ליעף הינצו, אונד גאַב זיך דעמזעלבען צו ערקעננען. ביידע וויינטען פאַר פריידע, דאַס זיא זיך וויעדער זאַהען, אַבער זיא ערהאָבען צוגלייך איין לוי-טעס וועהקלאַגען, אונד יאַממערטען איבער איהר ביידערזייטיגעס אונגליק. דער זאָהן האַטטע בערייטס עמפּפונדען, וויא שווער דאַס יאָך דער טירקישען שקלאַפעריא וואַר, אונד קאָננטע לייכט פאָראויס זעהען, דאַס זיין אַלטער פאַטער עס ניכט לאַנגע ווירדע ערטראַגען קאָננען; דעזוועגען ענטשלאָס ער זיך, זעלבסט וויעדער שקלאַפע צו ווערדען אונד אַן זיינעס פאַטערס שטעללע צו טרעטען. ער באַט דאַהער, דאַס דיא זעערייבער זיינען פאַטער לאָס געבען, אונד איהן זעלבסט אַן דעססען שטעללע האַלטען מעכטען. זיינע ביט-טע וואורדע איהם צוגלייך בעווילליגעט, דען ער וואַר יונג אונד שטאַרק אונד קאָננטע מעהר אַרבייטען אַלס זיין פאַטער. אַבער דער אַללגיטיגע דער קיינע טוגענדהאַפטע האַנדלונג אונבעלאָהנט לעסט, האַט אויך דיעזע קינדליכע הינגעבונג מיט איינעם העררליכען ערפאָלגע געקראָנט. דער ד י י א*) פאָן אַ ל ג י ע ר ערפוהר דיעזע געשיכטע, אונד דיא קינדליכע טרייע דעס גוטען זאָהנעס געפיעל איהם זאָ זעהר, דאַס ער דעמזעלבען צור בעלאָהנונג דיא פרייהייט שענקטע, וואָדורך אַלזאָ דער פאַטער זאַמט דעם זאָהנע אין איהר פאַטערלאַנד צוריקקעהרען קאָננטען.

ג ו ס ט אַ ף דער דריטטע קעניג פאָן ש וו ע ד ע ן, ריטט דורך איין דאָרף וואָ איין אַרטיגעס בויערנמעדכען אַן ברוננען שטאַנד אונד וואַססער שעפּפטע: „גיב מיר צו טרינקען גוטעס קינד" שפראַך ג ו ס ט אַ ף זיא אַן; דאַס מעדכען רייכטע איהם פריינדליך איינען לאַבעטרונק — „דו ביזט איין זאָ דיענסט-פערטיגעס מעדכען" זאַגטע דער מאָנאַרך „קאָמם מיט מיר אין דיא שטאַדט, דוא זאָללסט גוטע טאַגע האַבען" — ניין! איך מוס מיינע אַרמע קראַנקע מוטטער פפלעגען! — „דיינע מוטטער? — וואָ איזט זיא?" — היער אין דער היטטע. — ג ו ס ט אַ ף גינג אין דיא היטטע, אונד פאַנד דאַזעלבסט איין אַלטעס פערקריפּפעלטעס וויב אויף דעם שטראָה ליעגען אונד עכצען. — איהר „דויערט מיך מיטטערכען" זאַגטע דער טהיילנעהמענדע לאַנדעספאַטער — אָ היממעל! פערגעלטעט דיא אונגליקליכע, איך מיזטע פערגעהען ווען מיך ניכט מיינע טאָכטער מיט איהרער הענדעאַרבייט נעהרטע אונד זאָ זאָרגזאַם פפלעגען מעכטע, גאָטט מעגע עס איהר טויזענדפאַך פערגעלטען! טהרענען ריעזעלטען איבער דיא וואַנגען דער אַלטען מוטטער, אונד ג ו ס ט אַ ף וויינ-טע מיט; פראָה אין דיעזעם זעליגען אויגענבליקע דאַס ער קעניג וואַר, ליעס ער גלייך איינע אַנזעהנליכע זוממע געלדעס צוריק, וויעס דער אַרמען פרויא איינען מייערהאָף אַן, פערשפּראַך א י ה ר איינען לעבענסלענגליכען אונטערהאַלט, ד ע ר ט אָ כ ט ע ר איינע רייכליכע אויסשטייער, אונד טרעסטעט-טע ביידע נאָך, מיט דער אַנגענעהמען האָפפנונג, דאַס ער אויך אין צו-קונפט פעטערליך פיר זיא זאָרגען ווערדע.

---

*) דער רעגירענדע פירשט.

דאַס דיא קינדער, זעלבסט אין דעם פּאַלעסטע ווען
זיא געעהרט אונד פאָרנעהם געוואָרדען זינד,
איהרע עלטערן דעננאָך עהרען אונד האָכאַכטען
מיסען, ערווייזעט אונז דיא ביבלישע געשיכטע.
אַלז נעמליך **בת שבע** דיא מוטטער דעז **שלמה המלך** איינעס
צו דיעזעם ווייזען קעניגע קאַם, אום וועגען **אדוניהו** מיט איהם צו שפּרעכען,
שטאַנד ער עהרערביעטיגענד אויף, זאָ וויא וויר עז אין (מלכים א׳ ב׳ י״ט)
אויזדריקליך פינדען. **ויקם המלך לקראתה וישתחו לה
וישב על כסאו וישם כסא לאם המלך ותשב לימינו:**
דער קעניג שטאַנד אויף גינג איהר ענטגעגען, פערבייגטע זיך פאָר איהר,
זעטצטע זיך דאַן ווידער אויף זיינען טהראָן, ליעס איינען שטוהל פיר זיא
ברינגען אונד זיא מוזטע זיך צו זיינער רעכטען זעטצען.

זאָ האַט אויך איין זעהר אַנגעזעהענער שטאַטסבעאַמטע דער דאָך זיינע
אויסגעצייכנעטען פערדיענסטע אויף דיעזע האָהע שטופע קאַם, זיינע עלטערן
ניכט נור איממער גערן בייא זיך געזעהען, זאָנדערן ווען זיא צו איהם
קאַמען, גינג ער איהנען איממער ביז פאָר דיא טהיר זיינעס פּראַכטפאָללען
הויזעז ענטגעגען, בעווילקאָממטע זיא אויף דאַס פריינדשאַפטליכסטע אונד
מיט עהרערביעטיגקייט.

איינסט האַטטע ער איין גראָסעס גאַסטמאַהל אַנגעשטעללט וואָ דיא גאַנזע
געזעללשאַפט אויז דען פאָרנעהמסטען מעננערן בעשטאַנד. דאַ זיא עבען בייא
דער טאַפעל זאַסען, מעלדעטע איהם איין בעדיענטער, דאַס זיין אַלטער
פאַטער אים פאָרצימער זייא. גלייך איילטע דער זאָהן פאָן דער טאַפעל
וועג, גינג אין דאַס פאָרצימער, אונד עמפּפינג דען אַלטען פאַטער אויף דאַס
ליעברייכסטע; נאַהם איהן בייא דער האַנד, פיהרטע איהן מיט זיכטבאַרער
פריידע אין דאַס שפּייזעצימער, אונד זעטצטע איהן אַן דען אָבערזטען
פּלאַטץ בייא דער טאַפעל, „דיעס איזט מיין פאַטער", זאַגטע ער קינדליך
ערפרייעט, „פערגאָננען זיא איהם דיא עהרע אונד דיא פריידע בייא אונז
צו זיטצען, ער איזט איין אַלטער רעכטשאַפפענער מאַן, דער דיעזעז פּלאַטצעז
ווירדיג איזט."

מיינע ליעבע קינדער! בעטראַכטעט דאָך דיעזע שאָנען בייאשפּיעלע אין
שטעטעם אַנדענקען, אונד האַלטעט איירע עלטערן, זיא מאָגען רייך
אָדער אַרם, פאָרנעהם אָדער גערינג, געלעהרט אָדער אונגעלעהרט
זיין, שטעטז אין עהרען, **ומצא חן ושכל טוב בעיני
אלהים ואדם** דאַן ווערדעט איהר גנאַדע אונד וואָהלגע
פאַללען אין גאָטטעז אונד מענשען אויגען פינדען.

אַלז געגענזייטיג איין פאַטער פיר זיינע קינדער צו אָפּפערן אים
שטאַנדע איזט, מאָגע פאָלגענדע וואַהרע געשיכטע בעווייזען.
איין אַרמער האַנדווערקזמאַן צו ענקירך אַן דער מאָזעל נאַמענס
מאַרטין שטעגער, האַטטע איין וויב אונד פיער קינדער דיא ער אין

דער גראָסען טהייערונג בייא דעם גראָעסטען פּרייסע אונד דער זויערזטע' אַרבייט דעננאָך ניכט ערנאָהרען קאָננטע. ער וואַר אינדעס דאָך צופריעדען ווען ער נור דיא זייניגען פערגניגט זאַה.

איינזט אַבער געריטה ער מיט זיינער פאַמיליע אין דיא טרעקליכזטע נאָטה; ער זאַה זיין גוטעז וויב אונד זיינע געליעבטען קינדער מיט דעם האָרטעזטען מאַנגעל קאָמפּפען, זיא טריען נאַך בראָד, אונד ער קאָננטע איהנען ניכטז שאַפּפען; מיט טויזענד טהראָנען באַט ער אום אַלמאָזען, דאַס ער פאָן מענשענפריינדליכען וואָהלטהעטערן זעהר אָפט ערהיעלט; אַלליין דיא נאָטה אונד דיא טהייערונג וואַר זאָ גראָס, דאַס ער מיט דעם ערהאַלטענען געשענקע דאַז לעבען דער זייניגען נור וועניגע שטונדען ערהאַלטען קאָננטע.

ער געריטה שאָן אין פערצווייפלונג, אונד אירטע טראָסטלאָז אין דען שטראַסען דער שטאַדט אומהער. דאַ בעגעגנעטע איהם איינער זיינער בע-קאַננטען, דער פאַסט עבען זאָ אָרם וואַר אַלז ער; דיעזער זאַה זיינע טרוי-ריגע לאַגע, אונד פראַגטע נאַך דער אורזאַכע וועלכע איהם אַ ד אַ ם אין פאָלגענדען וואָרטען מיטטהיילטע: „אַך, מיין וויב, מיינע אָרמען פיער קינ-
„דער! זיא האַבען זייט געזטערן מיטטאַג קיינען ביסען בראָד מעהר, אונד
„איך וויז ניכטז מעהר צו שאַפּפען — איך וויז אויך ניכט מעהר וואָהין
„איך מיך ווענדען זאָלל אום הילפע צו פינדען."

זעהר געריהרט פאָן דעם שיקזאַלע דיעזעז אונגליקליכען פאַטערז, אַנט-וואָרטעטע דער עבענפאַללז אָרמע פריינד „היער זינד צווייא קרייצער, דאַז
„איזט אַ ל ל ע ז וואַס איך אים פערמאָגען האַבע, ווען דוא אַבער געלד פער-
„דיענען ווילזט, זאָ וואָללטע איך דיר וואָהל איין מיטטעל זאַגען".

„וואַס איזט דיעז פיר איין מיטטעל?" ריעף אַ ד אַ ם, „איך טהוע אַ ל ל ע ז,
„ווען עז נור קיינע אונאַנשטאַנדיגע האַנדלונג איזט, זאַגע מיר עז נור, איך
„ביטטע דיך אום דעז הימעלז ווילען!"

יענער אַנטוואָרטעטע איהם — „זאָ געהע אין דיא נאַכזטע שטראַסע,
„דאַ וואָהנט יעמאַנד דער דאַז אַדערלאַססען לערנט; ווען דוא דיך ענטשליססען
„קאַננזט, דיר פאָן איהם צור אַדער צו לאַססען, זאָ בעקאָממזט דוא עטוואַז
„געלד דאַפיר."

אַ ד אַ ם האַטטע זיך אימער פאָר דעם אַדערלאַססען געפירכטעט, אונד דעזוועגען אויך אין זיינעם לעבען נאָך ניכט צור אַדער געלאַססען, נאַטיר-ליכער ווייזע מוזטע ער נאָך מעהר פירכטען זיך בייא איינעם ל ע ה ר-ל י נ ג ע צ ו ר אַ ד ע ר צ ו ל אַ ס ס ע ן דער דיא קונזט נאָך גאַר ניכט פער-שטאַנד. אַבער דיא ליעבע צו דען זייניגען איבערוואַנד יעטצט אַללע פורכט. ער בעדאַכטע זיך ניכט לאַנגע זאָנדערן ליעף וואַז ער לויפען קאָננטע צו דעם גענאַננטען לעהרלינגע, ליעס זיך איינע אַדער אַם אַרם אָפּפנען, אונד בעקאַם איינען גולדען דאַפיר.

נאַכדעם ער נון מיט דער גרעסטען פריידע זיין בלוט פערגאָססען האַטטע אום זיינעם וויבע אונד זיינען קינדערן צו העלפען, ליעף ער זיינע שמער-צען ניכט אַכטענד צו איינעם בעקקער, קויפטע בראָד, אונד איילטע נאַך הויזע, אום איהנען דאַזעלבע אויזצוטהיילען. דיעזע פרייעטען זיך אונאויז-שפרעכליך. וויא גראָס וואַר אַבער איהר ערשטוינען אַלז זיא אין איהרער אונענדליך גראָסען פריידע איבער דיא ערהאַלטענע שפּייזע, אויז דעם אָרמע

איהרעס עלטערן פאַטער: בלוס פליעסען זאַהען. זיא פראַגטען איהן וואַס איהנען פעהלע? ער ערצאַהלטע איהנען מיט מאַטטער שטיממע דאַס פאָרגע־גאַנגענע, קאָננטע אַבער פאָר גראָסער מאַטטיגקייט ניכט מעהר שטעהען, זעטצטע זיך אויף איינען שטוהל ניעדער, דריקטע זיינע קינדער אַן זיין הערץ, אונד שליעף איין, דיעז מאָרדעז עוויגען שלאָפע.

איינע אַרמע וויטווע צו דונגאַננאָן אין אירלאַנד וועלכע דריא קליינע קינדער האַטטע, אונד איין גראָסעז מאַנגעל אונד עלענד לעבטע, קאַם איינסט אין גראָסע נאָטה. איהרע קינדער שריען נאַך בראָד; זיא וואוסטע זיך ניכט צו העלפען; זיא האַטטע ניכטס מעהר אַלס אייניגע אַלטע אַבגעטראַגענע קליידער; דיעזע נאַהם זיא, גינג וויינענד צו איינער מעהל־האַנדלערין, אונד באַט אום עטוואַס האַבערמעהל, וואָפיר זיא איהרע קליי־דער אין פערזאַטץ געבען וואָללטע. דיא מעהלהאַנדלערין וויעס זיא אַב, וויל דיא קליידער קיינען ווערטה האַטטען, אונד זאַגטע: זיא האַטטע קיינען פּלאַץ זאָלכע לומפּען אין פערוואַהרונג צו נעהמען.

דעס אַבענדס וויא איהר מאַן נאַך הויזע קאַם, ערצאַהלטע זיא איהם אַללעס, אונד זאַגטע, וויא זעהר זיא עס דאַך בערייע, דאַס זיא דער אַרמען פרויא ניכטס געגעבען האַט. דער מאַן מאַכטע זיך זאָגלייך אויף, נאַהם איין בראָד, אונד איילטע דאַמיט נאַך איהרעם הויזע; אַבער ער קאַם צו שפּעט, הונגער אונד פערצווייפלונג איבער דיא נאָטה איהרער קינדער, האַטטען דאַס אַרמע וויב שאָן געטאָדטעט.

וועלך איין קלעגליכער אַנבליקק! וויא דער מעהלהאַנדלער אין דאַס הויז היניין קאַם, זאַה ער דיא מוטטער טאָדט אויף איינעם שטראָהבעטטע ליע־גען; צוויא קליינע נאַקטע קינדער שריען אונד וויינטען אום זיא הער; דאַס דריטטע היענג אַן איהרער ברוזט, אונד זוכטע פערגעבענס נאַהרונג אויס דיע־זער פערטראָקנעטען קוועללע. ער שטאַנד וויא ערשטאַררעט ביים דיעזעם אַנבליקקע. — אַלס ער זיך ענדליך פאָן זיינעם שרעקקען ערהאָלט האַטטע, טהיילטע ער דען קינדערן דאַס בראָד אויס. נאַהם דען זייגלינג אויף דען אַרם, דיא אַנדערן אַן דיא האַנד, אונד בראַכטע זאָ, דיא דריא וואַיזען אין זיין הויז.

אונטער אַללען ערדען־ליידען
איזט דאַס באַנגסטע מוטטער־שמערץ
אַבער אויך דיא ריינסטען פריידען
פיהלט איין גליקקליך מוטטער־הערץ.

ווען דיא מוטטער קוממער ביעגעט
קוואָללט זיא הונדערטפאַלטער האַרם;
זיעה, וויא באַלד דיא קלאַגע שוויעגעט
ליעגט דאַס קינדליין איהר אים אַרם!

וואָרע אונפּירס גענוג צו האַבען
ביעט' איהר אַללע זינגען־לוסט
טהיירער איזט אַלס אַללע גאַבען
איהר דאַס קינדליין אַן דער ברוזט.

ליעגט עז קראַנק אין זיינער וויעגע
זיעה דיא מוטטער זיטצט דאַבייא
האָרכט אויף זיינעז אַטהעמז ציגע
פּפלעגעט זיין מיט מוטטער־טרייא.

ציעהט עז גראָם מיט מוטטער־מילדע
בריננט עז גאָטט צום אייגענטהום
בילדעט'ז וויא **שרה** נאַך **יצחק**'ז בילדע
ציעהט עז פראָם צו זיינעם רוהם

מוזז דיא זינד' עז איהר ענטפיהרען
קניעט זיא סטיללע בעטענד היין
אַך! אונד מוטטערטהראָנען ריהרען
מאַכטיג דעז פערזיררטען זין.

איזט איהר ערדענגליק געענדעט
ליעגט זיא זעלבזט דעם טאָדע נאַה
איזט איהר טאַגעווערק פאָללענדעט
וזיא געטרעֶזטעט ליעגט זיא דאַ.

העבט דיא מוטטערהאַנד צום זעגען
איבער יעדעז הויפט אונד שפּריכט
פראָה געה' איך דעם טאָד' ענטגעגען
אייער גאָטט פערלאָזט אייך ניכט.

אין דעם סטיללען טאָדטען גאַרטען
סטעהן זיא דאַן דיא גאָטט איהר גאַב,
אונד מיט צאַרטער זאָרגפאַלט וואַרטען
זיא, דער בלימכען אויף דעם גראַב.

וועקט זיא איינזט דיא מאָרגענזאָננע
אויז דעז גראַבעז לאַנגער רוה'
פיהרט זיא, האַ! מיט וועלכער וואָננע
גאָטט דיא טהראֶנען אַללע צו!

נאַך אייניגען העפטיגען האַגעלוועטטער, ווארדע אים פראַטער בייא וויען, איין פאָגעל מיט אויזגעברייטעטען פליגעלן אויף זיינען יונגען אים נעזטע טאָדט געפונדען. איין פאָרריבערגעהענדער דיכטער טריעב פאָלגענדע געדאַנקען אונטער דאַז נעזט:

קאָננט' איך מעהר אַלז דיך בעוויינען,
אַך! דוא אַרמעז טהיערכען דוא!
סיטצעזט ליעבעפאָלל דיא קליינען,
דעקטעזט מיטטערליך זיא צו.

דאָך דער האַגעל פיעל דאַרניעדער,
ליעגזט נון טאָדט אויף איהנען היער,
אונד זיא לעבען, פאָרדערן וויעדער
גיערינ איהרע קאָזט פאָן דיר.

זאָרגטעזט פֿיר דער קליינען לעבען
טרייא, מיט וואַהרער מוטטערפֿליכֿט;
אַך! ווער ווירד איהר ספּייזע געבען?
איהרע מוטטער האָרט איהר ניכֿט.

פֿאַטער אַללער! אין דער פֿיללע
דיינער גיטע זיעה העראַב,
זיעה איין טהיערכֿען, דעם דיין ווילע
ניכֿט פֿערנונפֿט אונד וויזהייט גאַב!

זיעה, עז פֿאָלגט דעם איננערן טריעבע
טרייא, דען איהם דיין ווינק פֿערליעה;
ליעבט מיט וואַהרער מוטטערליעבע
זיינע ברוט, אונד שטירבט פֿיר זיא.

נאַך פֿערלויף איינער שטונדע, וואָהרענד וועלכֿער דער דיכֿטער יעדערמאַן צייט געלאַססען האַטטע, דיעזעז וואונדער דער גאָטטליכֿען וויזהייט אונד גיטע הינלענגליך צו בעטראַכֿטען, נאַהם ער דיא יונגען אויז דעם נעזטע, פֿיטטערטע זיא זאָרגפֿעלטיג, ביז זיא פֿליגגע וואַרען, אונד ליעז זיא דאַנן אויזפֿליעגען.

איך האַבע בערייטז אין מיינעם **מחנה יששכר** דיא פֿפֿליכֿטען דער טרייע אונד ליעבע געגען דען לאַנדעספֿאַטער, געגען לעהרער אונד פֿאָרגעזעטצטע, דאַן דער ערקענטליכֿקייט אונד דאַנקבאַרקייט אונד איבערהויפּט אַללע רעכֿטספֿליכֿטען אַבגעהאַנדעלט. אום אַבער אין דיעזעם ווערקכֿען קיינע ליקקע צו לאַססען, וויל איך נאָך אייניגע געשיכֿטכֿען אֶהנליכֿער אַרט ערצאֶהלען.

אין דעם שווערען פֿראַנצאֶזישען קריעגע אים יאַהרע 1793 וואורדען דעם קייזער פֿראַנץ דעם צווייטען פֿיעלע פֿרייוויליגע געשענקע אַן געלד פֿאָן זיינען טרייען אונטערטהאַנען איבעררייכֿט, דאַמיט ער דיא אונקאָסטען דעז קריעגעז דעזטאָ לייכֿטער בעשטרייטען אונד דאַז פֿאַטערלאַנד שיטצען קאֶננטע.

איינזט קאַם אויך איין בויער מיט דען וואָרטען: „איך ברינג אויך וואַז — „אונד לעגטע טויזענד גולדען פֿאָר דעם קייזער אויף דען טיש, דער קייזער וואונדערטע זיך איבער דיעזעז אַנזעהנליכֿע געשענק איינעז בויערז, פֿראַגטע איהן נאַך זיינעם נאַמען, אונד וואָהער ער וואֶרע?

האֶטטע ער בייהעז דעם קייזער געזאַגט, זאָ וואֶרע עז פֿיעללייכֿט דורך דיא צייטונג אָדער אויף איינע אַנדערע אַרט בעקאַננט געוואָרדען, אונד ער האֶטטע גראָססע עהרע ערלאַנגען קאֶננען. אַלליין ער האַטטע דיעזעז געשענק ניכֿט אום דער עהרע ווילען געבראַכֿט, זאָנדערן בלאָס אויז טרייע אונד ליעבע געגען זיינען גוטען מאָנאַרכֿען; דעסוועגען אַנטוואָרטעטע ער אויף דיא פֿראַגע דעז קייזערז גאַנץ קורץ: „דאַז זאָלל ניעמאַנד וויססען —" אונד דאַמיט גינג ער פֿאָרט.

דער קייזער שיקטע איהם לייטע נאַך, אום איהן נאָכֿמאַהלז נאַך זיינעם

נאַמען אונד וואָהנאָרטע צו פֿראַגען; אַבער דיעזען אַנטוואָרטעטע ער לאַכענד „מיינט איהר, דאַס איך עס אייך זאַגען ווערדע, דאַ איך עס דעם קייזער ניכט געזאַגט האַבע?"

אַלז איינזט צו ו י ע ן איינע פֿייערזברונזט וואַר, קאַם ק י י ז ע ר י אָ ז ע ף דער צ ו וי י ט ע אויך הערבייא, אונד שטעללטע זיך צו נאַהע אַן דאַז ברעננענדע הויז. איין האַנדווערקזמאַן זאַה, דאַז דער ק י י ז ע ר איין געפֿאַהר וואַר; ער וואַרנטע איהן, אונד באַט איהן, וועג צו געהען. דער ק י י ז ע ר זאַה זיך אום, אָב דיא געפֿאַהר אויך ווירקליך זאָ גראָס וואָרע; וויא ער אַבער זאָ לאַנגע צוידערטע, זאָ קאַם דער האַנדווערקזמאַן, ערגריף איהן מיט אונגעשטים, האָב איהן אין דיא האָהע, אונד טרוג איהן אַן איינען זיכערן אָרט. קוים שטאַנד ער דאַ, זאָ שטירצטע דאַז ברעננענדע הויז איין, אונד דיא פֿייעריגען באַלקען פֿיעלען געראַדע אויף דען פּלאַטץ, וואָ דער ק י י ז ע ר פֿאָרהער געשטאַנדען האַטטע.

דער מאָנאַרך רייכטע זיינעם עררעטטער צור בעלאָהנונג זיינען בייטעל פֿאָלל געלד דאַר: אַבער דער בראַפֿע האַנדווערקזמאַן נאַהם איהן ניכט אַן, זאָנדערן ער זאַגטע:

„וואַז איך געטהאַן האַבע, טהאַט איך אויז ליעבע; זאָלל איך אַבער אום „איינע גנאַדע ביטטען, זאָ זייא איינע זוואַה פֿיר מיינען נאַכבאַר בעז= „שטיממט, עז איזט איין עהרליכער פֿלייסיגער מאַן, אַבער זאָ אַרם, דאַס „ער ניכט מייזטער ווערדען אונד זיך האַנדווערקזלייג אַנשאַפֿפֿען קאַנן."

דער קייזער ערפֿיללטע זיינע ביטטע, אונד בעשענקטע דען אַרמען נאַכ= באַר רייכליך, אַבער זיינעם עררעטטער צו עהרען ליעס ער איינע גאָלדענע שויאמיינצע פּרעגען.

איין שיף דאַז דען ריין הינונטער נאָך האָ ל ל אַ נ ד גינג, שטיעס אויף איינע זאַנדבאַנק אונד שייטערטע. דיא שטיקקע דעז שיפֿפֿעז טרעננטען זיך פֿאָן איינאַנדער, אונד דיא מענשען וועלכע דאַרין וואַרען, קאַמען אין גראָסע געפֿאַהר. יעדער זוכטע זיך צו רעטטען זאָ גוט ער קאָננטע. דער פֿאָר= דערע טהייל דעז שיפֿפֿעז שטאַנד נאָך פֿעזט אויף דעם זאַנדע, וואַר אַבער שאָן גאַנץ אונטער דעם וואַססער; דעסוועגען קלעטטערטען פֿיער פּערזאָנען דען מאַזטבאַום הינויף, אונד היעלטען זיך פֿעזט דאַראַן. איינער דאַפֿאָן וואַר איין ב ו י ע ר אויז וו ע ז ט פֿ אַ ל ע ן. איין י ה ו ד י, דער נאָך אונטען אים שיפֿפֿע וואַר, באַט דיעזען ב ו י ע ר אום ערלויבניס, דאַס ער זיך אַן זיין ביין האַנגען דירפֿטע. „אָ יאַ!" זאַגטע דער ב ו י ע ר — „האַנגט אייך אַן; „ווען איך ניכט מעהר האַלטען קאַן, זאָ ערזויפֿען וויר ביידע" דער י ה ו ד י היענג זיך אַלזאָ אַן דעז ב ו י ע ר ז פֿוס. אונטערדעסען קאַם איין אַנדערעז שיף אונד רעטטעטע דיא אַללע. דער י ה ו ד י דאַנקטע דעם ב ו י ע ר הערצליך, דער איהם דאַז לעבען ערהאַלטען האַטטע, טריעב זיך זיינען נאַ= מען אונד וואָהנאָרט אויף, אונד זאַגטע בייא דעם אַבשיעדע: „יעטצט האַבע איך צוואַר ניכטז; אַבער זאָבאַלד איך קאַן, ווערדע איך איהם צייז=

„גען דאַז איך ערקעננטליך בין פֿיר דיא וואָהלטהאַט, דיא ער איר ערוויזען „האַט.“ „רייזעט אין גאָטטעז נאַמען!“ — זאַגטע דער בויער „איך טהאַט, „וואַז איין מענש דעם אַנדערן טהון מוס, דאַנקעט גאָטט, דער אונז פֿאָן טאָדע ערלאָזעט האַט.“

דער יהודי גינג. עז פֿערפֿלאָססען צוויא יאַהרע, אָהנע דאַס ער עטוואַז פֿאָן זיך האָרען ליעס, ניעמאַנד דאַכטע מעהר אַן איהן; ענדליך קאַם איין בריעף פֿאָן איהם אַן דען אַטאַמאַן דעז אָרטז, וואָ דער ב ו י ע ר וואָהנטע, דיעזער בריעף וואַר פֿאָן פ ר אַ נ ק פֿ ו ר ט אַ ם מ אַ י ן געשריעבען. דער יהודי שריעב דעם אַטאַמאַנע דיא גאַנצע געשיכטע, וויא דער ב ו י ע ר איהם דאַז לעבען ערהאַלטען האַטטע, אונד פֿוהר דאַן ווייטער פֿאָרט:

„יאָ זאַגטע קאָננטע איך מיינעם וואָהלטהעטער ניכטז געבען, וויל מיינע „אומשטענדע עז ניכט ליטטען; אַבער אָפֿט האַבע איך זיינער געדאַכט; „אָפֿט האַבע איך פֿיר איהן געבעטעט, ווען איך גאָטט פֿיר דיא ערהאַל- „טונג אונזערז לעבענז דאַנקטע, יעטצט האַבע איך עטוואַז מעהר; גאָטט „האַט מיינע האַבע געזעגנעט, איהם זייא לאָב. אונד נון מוס איך אַן „דען גוטען בראַפֿען ב ו י ע ר דענקען. — היער איזט שטאָף צו קליידערן „פֿיר איהן פֿיר זיינע פֿרויא אונד קינדער אונד צוגלייך 50 שטיק דוקאַ- „טען. — פֿערלייהען זיא דאַס איך איהנען מיהע מאַכע, אונד זיא ביט- „טע, דעם גוטען ב ו י ע ר דיעזע געשענקע צו געבען; זאָללטע ער אַבער „ניכט מעהר לעבען, זאָ ווערדען אויך זיינע פֿרויא אונד קינדער דערען „וואָהל נאָטהיג האַבען, אונד זיך דאַריבער פֿרייען. — עז ווירד מיר אַנ- „גענעהם זיין, ווען זיא מיר איין פּאָאַר ציילען אַנטוואָרטען, אונד אויך „נאַכריכט פֿאָן מיינעם וואָהלטהעטער געבען וואָללען.“

דער אַטאַמאַן ליעס דען ב ו י ע ר האָלען, דיעזער וואַר אונדעסען דורך קראַנקהייט נעמליך צוריקק געקאָממען, אונד בעפֿאַנד זיך עבען דאַמאַלז אין איינער גראָססען נאָטה; דען ער וואַר נאָך איינע ריקשטאַנדע מיט העררי- שאַפֿטליכען געלדערן, אונד וואוסטע ניכט, וואָפֿאָן ער זיא בעצאַהלען זאָללטע. דעסוועגען ערשראַק ער אויך, דאַ דער אַטאַמאַן איהן רופֿען ליעס. — דאָך גינג ער זאָגלייך היין, אונד זאַגטע גאַנץ פֿורכטזאַם: „וואַס בעפֿעהלען זיא, העררר אַטאַמאַן?“

דער אַטאַמאַן ערשרעקטע איהן אַנפֿאַנגז איין וועניג, אונד פֿאָדערטע איהם דאַז ריקשטענדיגע געלד אַב. אַלז אַבער דער ב ו י ע ר אום אַי- באַט, לאַמענטירטע אונד וויינטע, זאַגטע דער אַטאַמאַן:

„נון, זאָ זייד נור שטיללע! וויר וואָללען זעהען. — אַבער ערינ- „איך ניכט, דאַס פֿאָר צוויא יאַהרען איין י ו ד ע אַן אייערען ב

דער ב ו י ע ר קאָננטע זיך אַנפֿאַנגז ניכט ערינערן, אַבער עז איהם איין, ער זאַגטע אַלזאָ:

„אַך ליעבער גאָטט! יאַ, יעטצט בעזיננע איך מיך „אַרמע מענש וואַר זאָ פֿראָה איבער דיא ערהאַלטונג זיינ- „איך מעכטע דאָך וויסען, אָב ער נאָך לעבט, ער „צו זיין. — יאַ יאַ דאַז רעטטעטע אונז גאָטט רעכט

דער אַטאַמאַן פֿראַגטע ווייטער: „פֿערשפּראַך ער

רטער.
יאָסעב.
ערט איהר
יענע הינג ד"י
ענדליך פֿיעל
דאַרויף, יאַ דער
ג ביזכען לעבענ.—
טיען איין גוטעז בלוט
וואונדערבאַר.“
איך ניכט נור בעלאָהנונג?

„יא ליעבער גאטט!" — זאגטע דער בויער — ער מאג וואהל זעלבזט
„ניכטז האבען, ער וואר זעהר אבגעריסען. יא ער שריעב איינען נאמען
„אונד זאגט נאך מאנכעז אויך."

דער אמטמאן זאגטע דאראויף:

„דער יודע איזט איין בראפער רעדליכער מאן; ער לעבט נאך. דיעז-
זעז שיקט ער אייך צור בעלאהנונג."

ביא דיעזען ווארטען לעגטע דער אמטמאן דען קליידערשאק דען דער יהודי געשיקט האטטע אויף דען טיש; דאז געלד אבער ליעס ער נאך צוריק. דער בויער שטאנד גאנץ ערשטוינט דא, ריעב דיא אויגען, וויינטע, פראגטע — אונד אלז ער הערטע דאס דער יהודי געשריעבען, אונד דיעזע געשענקע פיר איהן בעשטיממט האטטע זא זאגטע ער:

„נון גאטט פערגעלטע עז איהם! איך האבע צו וועניג ווארטע, גאטט אונד איהם צו דאנקען."

נון בעהאלטע דער אמטמאן אויך דאז געלד אונד דען בריעף, צאהלטע דיא פינפציג דוקאטען היר אונד זאגטע:

„דאז איזט אויך איער!"

דער בויער שפראך ניכטז, וויינטע, זאה דען אמטמאן בעשטאנדיג אן, לאז דען בריעף אונד ענדליך ריעף ער לויט:

„ניין, גאטט, דאז בין איך פיר איין ביזלען בויאטען אן בייגע ניכט
„ווערטה! א גאטט זעגנע איהן! אונד מאכע אללע רעדליכע מענשען גליקליך!"

דער אמטמאן ערמאהנטע איהן נון, גוט הויז צו האלטען, דער בויער פאלגטע דיעזען ראטהע. אויך שריעב ער איין הערצליכעז דאנקזאגונגז-שרייבען אן דען יהודי. — דיעזער אבער שיקטע הערנאך אללע יאהרע איין פאקעלען אן דען גוטען בויער, ווארין באלד געלד, באלד קליידער-שטאפפע אונד באלד אנדערע געשענקע ווארען.

דאס דיא צארטליכען געפיהלע דער לאנדעזפאטערליעבע אויך אין דען קינדליכען הערצען אפט לויט אונד מאכטיג אנגערעגט ווערדען, דאפאן ליעפערט פאלגענדע געשיכטע איינען איבערצייגענדען בעוויז.

אלז אים מאנאטע מערץ דעז יאהרעז 1826, אונזער אללגעליעבט-עזטער קייזער פראנץ פלאטצליך געפאהרליך ערקראנקטע, ווורדע ... בעקאננט, אין דען בתי כנסיות אונד אין דען בעט-הייזערן דער פעו... יעדענען גלויבענזגענאססען אין דער גאנצען מאנארכיע, טאגליך צווייא-מאל ...שטונדע פיר דיא גליקליכע גענעזונג דעז טהייערן לאנדעזפאטערז געהאלטען.

קוים וואר דיא טרויערקונדע פאן דער זיינער מאיעזטאט געטראפפענען געפאהרליכען קראנקהייט היער אנגעלאנגט, אלז אויך זאגלייך אויף אנארד-נונג מהרב הגאון אב"ד נרו ואלופים קהל יצ"ו אום דרייא אוהר נאכמיטטאגז איינע צום געבעטע בערופען ווורדע.

דיא אונגעוואָהנליכע לייט דער נאַמענבערופונג, ערעגטע אַללגעמיינעס ערסטוינען אונד ליעס אויך איין האַלבעס וועלטיגעס ערייגניס שליעסען. **הרב הגאון אב"ד נרו** דיא **אלופי ראשי ודייני הקהלה וכל לומדי התורה** פערפיגטען זיך געזענקטען הויפטעס אין דיא זינאַגאָגע וועלכע באַלד פאָן דער הערבייאַסטראָמענדען מענגע **מזקנים ונערים מבני הישיבה ותינוקות בית רבן** געפיללט וואַר.

אויך אַנאָרדנונג דעס **רב הגאון אב"ד נ"י** וואורדען דיא דעם גע געגנשטאַנדע אַנגעמעססענען אַנדאַכטיג **מזמורי תהלים פסוק** אויף **פסוק** געזאַגט. אונטער דער מענגע בעפאַנד זיך איין זיעבעניאַהריגער קנאַבע דער זאָהן אַלטבאַרער אונד וואָהלהאַבענדער עלטערן; קוים האַטטע דיעזער דיא אויזזאַגע דער זאָ אויסעראָרדענטליכען פערזאַממלונג, דאָס נאַמליך אונזער טהייערעס אַבערהויפט געפאָהרליך קראַנק דאַרניעדער ליעגע, פערנאָממען, אַלז ער זיך מיט געוואַלט דורך דיא מענגע נאַך דער טהיר דראָנגטע, אונד שנעלל צו זיינער מוטטער ליעף, דיעזע בעסטירצט איבער דאַז פערווירטע געזיכט דעס קנאַבען, פראַגטע איהן אַנגסטליך וואַז איהם וידערפאַהרען זייא? וואָרויף דער קנאַבע שלוכצענד זיך איהר אין דען שאָס וואַרף, אונד זיא טיעף געריהרט מיט פאָלגענדען וואָרטען אַנרעדעטע:

„אַך ליעבע מוטטער, איך קאַן פאָר וועהמוטה קוים וואָרטע אויז דעם „הערצען אונד מונדע בריגנען, דאַ איך געזעהען האַבע, דאַס פאַנט דיא „מייזטען לייטע וועלכע אין דיא זינאַגאָגע גינגען, בייא איהרעם איינטריט „טען, אום דער גענעזונג אונזערעס גוטען אונד אַללגעליעבטען קייזערס „וויללען, זאָגאַר אויך דיא אָרמסטען אויז דער געמיינדע, געלד אין דיא „**מתן בסתר**־ביכסע וואַרפען; איך האַטטע דאָך אויך רעכט גערן „עטוואַז היכיין געגעבען, אַבער איך האַטטע גאַר קיין געלד בייא מיר."

וואָבייא טהראָנען דער אונשולדיגסטען וועהמוטה אונד ריהרונג אויז זיינען אויגען קוואָללען.

דיא מוטטער טיעף ערשיטטערט איבער דיא פראָממע אייסערונג דעס קנאַבען אונד געריהרט פאָן זיינען טהראָנען, גאַב איהם צור בעפריעדיגונג זיינעס וואָהלטהאָטיגען האַנגעס דרייא צוואַנציג קרייצער שטיקקע. וויא איין פפייל ליעף דער קנאַבע מיט דעם געלדע אין דיא זינאַגאָגע, וואַרף עס אין דיא **מתן בסתר**־ביכסע אונד זאַגטע מיט וואָהרער אינבורנסט מיט זייא נען שולקאַמעראַדען דיא **מזמורי תהלים**.

אַלז אַם אַנדערן דער פאַטער נאַך הויזע קאַם, ערצאָהלטע איהם דיא מוטטער, פאָן דעם ערלען געפיהלע אונד דער שאָנען טהאַט דעס קנאַבען, וואָרויף דער פאַטער זאָגלייך דורך דען קנאַבען **ח"י זהובים** צום **פדיון נפש** אַן **הרב הגאון אב"ד נרו** איבערזאַנדטע וועלכעס געלד ער זאָדאַן אַן **בני הישיבה** פערטהיילען ליעס. אַלז מאַן נאַכהער באַלד דאַרויף דיא גענעזונג זיינער מאַיעסטאָט אין ערפאַהרונג בראַכטע, וואורדען מיט דעם אונשולדיגסטען דאַנקגעפיהלע פיר דיעזע היממלישע וואָהלטהאַט, אַבערמאַלז נאַמהאַפטע זוממען אַן אָרמע פערטהיילט.

זעכזטעז געבאָט·

לא תרצח (שמות כ' י"ג) דוא זאָללזט ניכט מאָרדען.

יעדעז מענשען לעבען איזט איין, פאָן שאָפפער פיר דיא לייט זיינעז אירדישען דאַזיינז איהם פערליעהענעז אונפערלעטצליכעז אייגענטהום. — דאַז לעבען איינעז יעדען מענשען מוס אונז דאַהער שטעטז הייליג אונד טהייער זיין; דען גאָטט האַט עז געגעבען, אונד נור גאָטט אַלליין איזט הערר איבער לעבען אונד טאָד. וועהע דעם שטערבליכען! דער ואָגע דען געזעטצליכען אויזשפרוך מיט פרעכער האַנד אין דיא מאַיעזטעטז־רעכטע דעז אַללמאַכטיגען גאָטטעז איינגרייפט.

דאַז לעבען איזט דער גיטער גראֶזטעז, דאַהער עז אונז הייליג זיין מוס, דען עז איזט אונערזעטליך. יעדעז אַנדערע ערדענגוט, אַלז: עהרע, פערמעגען א. ז. וו. איזט ערזעטצבאַר, אונד קאַן ווען עז פערלאָרען געגאַנגען אָדער פערניכטעט וואָרדען, ווידער ערוואָרבען ווערדען; עז קאַן ווען עז אונז ענטריסען וואָרדען איזט, דורך גלייכע רעכטע אָדער דורך גלייכע גיטער ערזעטצט ווערדען; אַבער דאַז לעבען איזט איין גאָטטליכעז גוט, דאַהער זיין פערלוזט אונערזעטצבאַר איזט. ווער איינען מענשען מאָרדעט, פערקירצט איהם ניכט נור זיינע פאָן שאָפפער בעשטיממטע לעבענזבאַהן, זאָנדערן ער בערויבט איהם צוגלייך אַללער טהיילנאַהמע אַן דען פריידען דיעזעז לעבענז, אַללער מיטטעל זיין הערץ צו פערעדלען. זיינען גייזט אויזצובילדען זיינע זעעלע צו פערפאָללקאָממנען, אונד זיך קינפטיגען בעססערן לעבען פאָרצובערייטען.

דעזהאַלב שרייעט דאַז בלוט איינעז ערמאָרדעטען לויט צו גאָטט אום ראַכע, אונד קלאַגט זיינען מערדער אַן, וויא דאַז בלוט דעז אונשולדיג געמאָרדעטען **הבל**, וואָ גאָטט זעלבזט צום ברודערמערדער **קין** שפראַך (בראשית ד' י'):

קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה

„דיא שטיממע פאָן דיינעז ברודערז בלוט, שריי־
עט אויז דער ערדע צו מיר (אום ראַכע).“

אונד וויא שרעקליך איזט דאַן דאַז ערוואַכען דעז באָזען געוויססענז איי־נעז מערדערז! עז טאָבט וויא איין פערזעהרענדעז פייער אין איהם, עז טרייבט איהן אונאויפהאַלטזאַם דורך דיעזעז מיהזעליגע לעבען; נירגענדז פינדעט ער רוהע, איבעראַלל פערפאָלגט איהן דיא שטיממע דעז פערגאָססע־נען בלוטעז, איבעראַלל פיהרט איהם זיינע איינבילדונגזקראַפט דיא שרעקביל־דער דער ראַכע אונד דעז פלוכעז פאָר זיינע זעעלע, אונד בריגגט איהן ענדליך צור פערצווייפלונג. דער פלוך דען גאָטט אויף דיעזעז פערברעכען פעזט זעטצטע אונד דען ער צום ערזטען מערדער שפראַך:

נע ונד תהיה בארץ (שם שם י"ב)

„אונשטעט אונד פליכטיג זאָללזט דוא אויף דעם ערדבאָדען זיין“

לַזטעט שווער אויף יעדען דער איינע מָרדטהַט בעגעהט.

ווען אויך היער אונד דאַ איינע מָרדטהַט איינע לייט לַנג אונענטדעקט בלייבט, זאָ בלייבט זיא דאָך ניכט אויף עוויג פערשוויגען, וויל דיא פערברידערטע מענשען דאַדורך זו זעהר עמפּאָרט ווערדען, אַלז דאַס זיא ניכט אַללעז אויפביעטען זאָללטען אום דען טהאָטער זו ענטדעקקען. דיעזעז האַט גאָטט אין דיא נאַטור דעז מענשען געלעגט אונד מיט דען וואָרטען פערהייזען:

שופך דם האדם באדם דמו ישפך (גס ט׳ ו׳)

דאַז בלוט דעז ערשלאַגענען זאָלל זיך אין אַללער מענשען הערצען ערגיעססען. (דאַז הייסט: זיא מיט ראַכע געגען דען מֶערדער ערפיללען).

ווירד אויך איינע מָרדטהַט דורך אַנדערע מענשען ניכט ענטדעקט, זאָ ווירד דאָך געוויס דער בעֶזעוויכט וועלכער איינע מָרדטהַט בעגינג, וויא סאָן ערוואַכט, אונאויפהאָרליך פאָן דען העֶלליסטען קוואַלען זיינעז בעֶזען געוויססענז געפאָלטערט, וועלכעז וויא איין נאַגענדער ווורם אַן זיינעם לעבען פריזט, ביז ער ענדליך זיך זעלבסט דער אָבריגקייט איבערגיבט אונד זיינע טהאַט איינגעשטעהט, אום דאַז פערברעכען, דורך דיא פאָן דען געזעטצען בעשטיממטע שטראַפע אַבצובּיססען. — פיעלע קאָננען ניכט שטערבען ביז זיא איהרע שאָנדליכע טהאַט ענטדעקקען, אונד אַנדערע ברינגט דיא שטעטע איננערע אונרוהע דעז מיט מָרד בעלאַסטעטען געוויססענז אום דען פערשטאַנד, וואָ זיא זאָדאַן אויזזאַגען, וואַס זיא וויסען אונד געטהאַן האַבען. — אַללעז דיעזעז הייסט דיא מאַכט דעז געוויססענז.

ווען נון דער גיטיגע שאָפּפער שאָן זאָ פיעל אַן דעם פרעכען מֶערדער טהאַט, ווייל ער מיט פרעפעלנדער האַנד אין זיינע מאַיעסטעטז־רעכטע איינגריף, דאַז פערניכטעטע וואַז דער שאָפּפער געמאַכט האַטטע, אונד דען לעבענזפאַדען זיינעז נעבענמענשען דען דער שאָפּפער צור פערעדלונג דעז אירדישען וויא צור פאָרבערייטונג דעז קינפטיגען לעבענז ווייזליך בערייטעטע גרויזאַם אַבשניט; אום וויא פיעל שרעקקליכער מוס עז נון מיט דעמיעניגען פערברעכער דער דיא טאָדעזשטראַפע אין טאָדעזליעבע אומקעהרטע, נעמליך מיט דעם זעלבסטמֶערדער שטעהען? דיעזער אונגליקליכע אונד אַן גאָטטעז גיטע פערצווייפעלנדע, ווירדע, ווען ער נאָך פאָן איינעם פונקען ליעבע אונד גלויבע בעזעעלט געוועזען וועהרע אונד אַן איינע פערגעלטענדע עוויגקייט געדאַכט האֶטטע, וואָהל אונמעגליך פרייוויללינג אונד אייגענמעכטיג אויז דיעזעם לעבען געשיעדען זיין, אונד זיך זאָ זיינעם העררן אונד ריכטער, ווידער דעססען וויללען אונד געבאָט אין דיא האֶנדע געליעפערט האַבען. דיעזער אונגליקליכע ווירד דאָרט, דאָרט יענזייטז דעז גראַבעז*) דעז גראָסטען אונד געֶרעכטעסטען ריכטערז אַללמאַכט קעננען לערנען. —

---

*) דער רמב״ן דייטעט דען פסוק: אך את דמכם לנפשתיכם אדרש דיא פערגיזונג דעז אייגענען בלוטעז ווערדע איך אַן איהם אַהנדען, אויף פאָלגענדע אַרט; נעמליך: ווער זיך זעלבסט דאַז לעבען ניממט, דען ווירד גאָטט יענזייט דעז גראַבעז פאָר געריכט ציהען; דען נור דער קערפער פערוועזט, דיא זעעלע אַבער דיא אונשטערבליך איזט, געהעט ווידער דאַהין וואָ זיא הערגעקאָממען איזט, אונד דאָרט פאָר דעם טהראָן גאָטטעז האַט יעדער זיינע רעכענשאַפט אַבצולעגען.

דאָך איך וויל בייא דעם שוידערהאַפטען פערברעכען דעס זעלבסטמאָרדעס ניכט לאַנגע פערווײלען, אונד קעהרע דעמנאָך צו דעם געבאָטע **לא תרצח** צוריק.

איך האַבע בערייטס אין דער איינלייטונג דיעזעס ווערקכענס ערקלאָהרט, דאַס אויס דיעזען צעהן גרונדגעבאָטען זעכסהונדערט אונד דרייצעהן געבאָטע אונד פערבאָטע פליעסען. דאַס זעכסטע געבאָט היער זאַגט: דו זאָללסט ניכט מאָרדען. עס הייסט ניכט אויזדריקליך דו זאָללסט בייאַנאַהע טאָד שלאַגען; דען דיעזעס ווירד שאָן אים אַללגעמיינען דאַרונטער פערשטאַנדען, אונד ווירד אַנדערוואָ געזאַגט, מיט דען וואָרטען: „**מכה איש ומת מות ימות** (שמות כ״א י״ב), ווער איינען מענשען שלאָגט דאַס ער שטירבט זאָלל געטאָדטעט ווערדען". דיעזעס געבאָט **לא תרצח** פערביעטעט ניכט נור יעדע אונמיטטעלבאַר צו בעגעהענדע מאָרדטהאַט, זאָנדערן אויך יעדע מיטטעלבאַרע טהיילנאַהמע אַן איינעם מאָרדע; יעדע אַנגעלעגטע, ליסטיג אונד דורך פורכט, גראַם, פערדרוס אָדער דורך קראַנקונגען פעראַנלאַססטע אונד בעאַבזיכטיגטע מאָרדטהאַט, אונד איבערהויפט אַללעס דאַס, וואָדורך דיא געזונדהייט אונד דאַס לעבען אַנדערער נעבענמענשען געפאָהרדעט אָדער פערקירצט ווערדען קאָננטע.

ענטהאַלטע דיך פאָן אייגענראַכע,
אונד שאָנע דיינעס נעכסטען בלוט;
בעפיעהל דעם העכסטען דיינע זאַכע,
ווען דיר שאָן יעמאַנד אונרעכט טהוט.
קראַנק זיינע עהרע ניכט, אונד מיידע
שטעטס דאַס, וואָדורך זיא ליידען קאַן!
זאָ ווירד צופריעדענהייט אונד פריידע
דיר פאָלגען אויף דער לעבענסבאַהן.

דרייא שאַפהענדלער רייזטען מיט איינאַנדער, אונד טריעבען אָהנגעפעהר הונדערט שטיק שאַפע נאָך טהירינגען. אונטערוועגס קעהרטען זיא אין איינעם לאַנדהויזע איין, פערלאָססטען איהרע שאַפע, אונד אַסען צו מיטטאַגע, וואָראויף זיא איהרען וועג וויטער פאָרטזעטצטען. —

פיער וואָכען הערנאַך פאַנד מאַן אין דערזעלבען געגענד אים וואַלדע איינען טאָדטען מענשען, וועלכער ניכט וויט פאָן דער שטראַססע אים געבישע לאַג, אונד שאָן פעלליג אין פערוועזונג איבערגעגאַנגען וואַר; אינדעססען זאַה מאַן נאָך גאַנץ דייטליך, דאַס ער דורך קאָפפשלעגע געטאָדטעט וואָרדען איזט.

דיא זאַכע ווורדע דעם אַמטמאַננע אַנגעצייגט, דיעזער ליעס זאָגלייך דען טאָדטען קערפער איינברינגען אונד בעזיכטיגען. ניעמאַנד קאַננטע איהן, אויך אין דען קליידערן דעס טאָדטען ווורדע ניכטס געפונדען, וואָראויס מאַן האַטטע אַבנעהמען קאָננען, ווער ער געוועזען זייא. דער אַמטמאַן ליעס איהן אֶפנען, אונד מאַן פאַנד אַללע מערקמאַהלע איינער געוואַלטזאַמען ערמאָרדונג.

אינדעססען האַטטע מאַן אין היניזכט דעס ערמאָרדעטען ניכט דיא געריננסטע ספור, נאָך פיעל וועניגער אַבער אין בעטרעף זיינעס מאָרדערס; עס

װאורדע צוואר אין דען צייטונגען בעקאננט געמאכט דאס איין זאָלכער סאָרי-
טער קאָרפער געפונדען װאורדע, אונד דיא קלײדונג דעזזעלבען װאורדע
בעשריעבען; אַללײן עס מעלדעטע זיך ניעמאנד, דער אייניגע נאכריכט פאָן
איהם האָטטע געבען קאָננען. — דער גוטע אונד רעדליכע מאטמאן װאר
דאריבער זעהר בעטריבט, אונד האטטע טאג אונד נאכט קיינע רוהע.

אָהנגעפאָהר פיער װאָכען נאכהער אַלז דער טאָדטע געפונדען װאר,
פיעל דעם מאטמאננע דעס נאכטס איין, ער װאָללע זיך זעלבסט נאך איינ-
מאַל אויף דען פּלאַטץ בעגעבען, װאָ דער מאָרד געשעהען, אונד װאָללע נאכ-
זעהען, אָב ער ניכט פיעללייכט נאך עטװאס פינדען אָדער ענטדעקקען מאָכ-
טע, װאס איהן אויף דיא ספור לייטען קאָננטע.

זאָבאַלד עס טאג װאר, ריטט ער הינויס אונד אונטערזוכטע אַללעס זעהר
גענויא. אייניגע טריטטע פאָן דער סטראַססע אין געבישע זאה ער עטװאָס
װייסעס שימערן, ער קראָך דורך אונד פאַנד איין קליינעס צעטטעלכען, װעל-
כעס בייא גענויער בעזיכטיגונג איין צאָללעטטעל איבער סטאָפע װאר, װעל-
כע אין דעם נאֶכזטען צאָללהויזע פערצאָללט װאורדען.

דער מאטמאן ריטט דאַמיט נאך דעם צאָללהויזע, אונד בעפראַגטע דאָרטי-
גען דען צאָללאייננעהמער (דער אויך איין װירטה װאר) דיעזער אַנטװאָרטע-
טע איהם, דאס ער דיעזען צאָללעטטעל פיר דרייא סטאָפטרייבער אויזגעז-
סטעללט האַבע, װעלכע הונדערט סטאָפע פערצאָללט האַבען; זעטצטע הינצו,
דאס זיא אויך היער געגעססען האַבען, אונד נאך ט ה י ר י נ ג ע ן גינגען.
„װ אַ ס האַבען זיא געגעססען?" — פראַגטע דער מאטמאן. דער װירטה
„אַנטװאָרטעטע איהם, דאס ער דיעזעס זעלבסט ניכט מעהר װיססע, אַבער
„זעטצטע ער הינצו, מיינע פרויא מאָגטע עס װאָהל װיססען."

דיא פרויא װאורדע בעפראַגט, אונד זיא װוסטע עס אויך ניכט מעהר;
דאָ מאַן אַבער אויז דעם דאַטום דעס צאָללעטטעלס אויזגערעכנעט האַטטע,
דאס עס אַן איינעם פרייטאַגע געװעזען װאַר, זאָ זאַגטע זיא: „דעס פרייטאַגס װירד בייא מיר געװעהנליך איינע ספייזע מיט ק ר ו י ט געקאָכט."

יעצט פיעל דעם מאטמאַננע איין, דאס זיא בייא דער אָפּפנונג דעס לייכ-
נאַמס אין דעם מאַגען דעזזעלבען נאך גאַנץ אונפערדויטעס קרויט געפונדען
האַטטען. נון װאַר עס זעהר װאַהרשיינליך, דאס דער ערמאָרדעטע, איינער
פאָן דען דרייא סטאָפהאֶנדלערן געװעזען, אונד דאס ער פאָן זיינען קאַמע-
ראַדען ערמאָרדעט װאָרדען איזט; אַללײן מאַן האַטטע זיא ניכט געקאַננט
אונד ניעמאַנד װוסטע װאָהער זיא װאַרען. דיעזער רעדליכע מאטמאַן ליעס
אַבער ניכט עהער אָב, אַלז ביז ער זיינען צװעק עררייכט האַטטע. — ער
געברויכטע דאַצו פאָלגענדעס מיטטעל.

ער װאֶהלטע איינען קלוגען אונד פערשטאֶנדיגען מאַן אויז זיינעם אָרטע,
אונטערריכטעטע איהן פאָן אַללען אומשטאֶנדען, גאַב איהם רייזעגעלד אונד
איין גוטעס ספערד, אונד בעפאַהל איהם פאָן איינעם דאָרפע צום אַנדערן
דער ספור בייא דער סטאָפטרייבער נאַכצופאָרשען, ביז ער ערפיהרע, װאָ
זיא װאָהנהאַפט װאֶרען. צוגלייך גאַב ער איהם איין שרייבען מיט, װאָרין ער
אַללע אָבריגקייטען ערזוכטע זיא אַררעטירען צו לאַססען; דיעזעס שרייבען

זאָללטע ער אָבער ניכט עהער יעמאַנדען זאַגען, אַלז ביז ער דען אויפענט־
האַלט דער מערדער געפונדען האַבען ווירדע.

דער אויזגעשיקטע קלוגע מאַן בעפאָלגטע זיינען בעפעהל, אויף דעם גאַנ־
צען וועגע פאָן אַכט אונד פיערציג מייאלען, פאָן דאָרף צו דאָרף אויזצו־
פראַגען ווא דיעזע שאַאַפטרייבער דורך געקאָממען וואַרען, אונד פערפאָלגטע
איהרע שפור ביז: האַמבורג; דאָרט קעהרטע ער אין דעם ערזטען בעז־
טען ווירטהזהויזע איין. שאָן וואַר ער זעהר צווייפעלהאַפט, אַב ער אין דיעזער
גראָסען אונד פאָלקרייכען שטאַדט זיינע נאַכפאָרשונגען פאָרטזעטצען זאָללטע.
דאָך וואַר איהם דער איינע מערדער נאַהער, אַלז ער דאַכטע; דיא
פאָרזעהונג האַטטע איהן ניכט פאָן אונגעפעהר אין דיעזעז ווירטהזהויז געפיהרט.

נאַכדעם ער זיך אין דער ווירטהזהויז־שטובע נאַך פערשיעדענען אומ־
שטענדען ערקונדיגט האַטטע, גינג ער הינויז אונד זאַה זיך אויף דער
שטראַסע אום. געגענאיבער וואַר איין קעללער, אויז וועלכען דיא לייטע
געטרענקע האָלטען, אינדעם ער דאַ שטאַנד קאַם איין קערל מיט איינעם
קאָרבע פאָלל בוטעליען ווייסעז העראויז, דיעזען קערלע וואַר עז אַנזוזעהען
דאַס ער איין פרעמדער וואַר, אונד ניכט צו דען האַמבורגערן געהאָרטע.
ער ערקונדיגטע זיך בייא דעם ווירטהע אונד דען אויפוואַרטענדען נאַך
דעם הויזע, נאַך דען לייטען, דיא דאַריננען וואַרען, אונד נאַך דיעזעם
קערלע, אונד ערפוהר פאָן דעם ווירטהע דאַס דיעזער מיט נאָך איינעם
אַנדערן ערזט פאָר פיערצעהן טאַגען אויז טהירינגען היער אַנגעקאָמ־
מען איזט, אונד דאַס דיעזער אין דיעזעם הויזע אַלז הויזקנעכט, דער אַנ־
דערע אָבער אַלז מאַטראָזע צום קאַפיטען **F. H.** אין דיענזט געטרעטען זייא.

אַנגעפייערט פאָן דעם אומשטאַנדע דאַז דיעזע בייאדען אויז טהירינגען
געקאָממען זינד, גינג ער אונגעזוימט צו דעם בירגערמייזטער אונד אָפפענ־
באַרטע איהם דיא גאַנצע זאַכע, דער איינע קערל וואורדע אַררעטירט, אונד
אין דעם אויגענבליקע געשטאַנד ער אויך זאָגלייך דיא גאַנצע טהאַט, מיט
דען וואָרטען; ער האַבע ניכט ווייטער קאָממען קאָננען; ער זאַהע נון
וואָהל, דאַס איהן דיא ראַכע גאָטטעז פערפאָלגע. אויך דער אַנדערע מער־
דער נעמליך דער מאַטראָזע דער נאָך ניכט אַבגעזעגעלט וואַר, וואורדע אויפ־
געזוכט אונד איינגעצאָגען.

דער גוטע טהעטיגע קונדשאַפטער רייזטע דאַרויף מיט דען צוויא מער־
דערן אונטער געהאָריגער בעדעקקונג צו זיינעם בעאַמטען אַב, וואָ דיא
מערדער בעקאַננט האַטטען, דאַס זיא זיך מיט דעם ערמאָרדעטען שאָן אים
צאָללהויזע געצאַנקט אונד איהן הערנאַך אים וואַלדע ערשלאַגען האַטטען. —
זיא בעקאַמען איהרע פערדיענטע שטראַפע!

ווער דיעזעז ליעזט, דער דענקע אַן דיא וואָרטע דעז פזאַלמיסטען:

אנא אלך מרוחך, ואנא מפניך אברח וגו׳ אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים, גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך (תהלים קל״ט ז׳ — י׳)

„וואָ זאָלל איך הין פֿאָר דיינעם גייסטע? וואָהין פֿאָר דיינעם אַנגעזיכטע פֿליעהען? שווינגע איך דער מאָרגענראָטהע פֿליגעל, אַם אייסערסטען דעס מעערעס צו רוהען, זאָ ווירדע אויך דאָרט מיך לייטען דיינע האַנד, אויך דאָרט מיך דיינע רעכטע ערגרייפֿען.

ווי אַללווייזע יעדעס לאַסטער פֿאָן דער פֿאָרזעהונג ענטדעקט אונד בעשטראַפֿט ווירד, אונד וועלכע אַנהענגליכקייט זאָגאַר דיא טהיערע אַן איהרען וואָהלטהאַטערן האַבען, בעווייזט פֿאָלגענדע וואַהרע געשיכטע.

איין אַלטער רייזענדער דער אויס ראָם נאַך נירנבערג קאַם, וואורדע דעם קייזער מאַקסימיליאַן פֿאָרגעשטעללט, דער איהם איינע ראָללע פֿאָן פֿינפֿציג דוקאַטען שענקטע. דער אַלטע רייזענדע דאַנקטע מיט געריהרטעם הערצען, ענטפֿערנטע זיך אונד נאַהם איינען דייטשען זאָלדאַטען צור געזעללשאַפֿט מיט. דיעזער וואַר פֿאָן דעם גאָלדע פֿערבלענדעט, פֿאַסטע דיא געלעגענהייט אַב, אונד בראַכטע זיינען רייזעגעפֿעהרדען אין איינעם וואַלדע בייא נירנבערג אום, וואָ ער איהן פֿערשאַררטע.

דער קייזער דער ניכטס וואוסטע דאַס דער פֿרעמדע שאָן פֿאָרט וואַר, ערקונדיגטע זיך נאַך דעמזעלבען, אונד דאַ ער ניכטס ווייטער פֿאָן איהם ערפֿוהר, אַלס דאַס ער שאָן אַבגערייזט זייא, זאָ שעֶפּפֿטע ער פֿערדאַכט, אונד גאַב דען אויפֿטראַג פֿאָן דעם פֿרעמדען גענויע נאַכריכט איינצוציעהען.

איין געריכטסדיענער וואורדע אויסגעשיקט; אַלס דיעזער נון אין דער גאַנצען געגענד הערומזוכטע, קעהרטע ער צופֿעֶלליגער ווייזע אין איינעם ווירטהסהויזע איין, וואָ געראַדע דער מעֶרדער זאַס, אונד זיך ביים וויינע קעֶזע אונד בראָדע גיטליך טהאַט. דער הונד דעס ערמאָרדעטען, דער זיינען הערן, אויס ראָם ביז נאַך דייטשלאַנד בעגלייטעט האַטטע, זאַס נעבען איהם. דער מעֶרדער באָט ווי עס דאַמאַהלס זיטטע וואַר, דעם געריכטסבעדיענטען איין גלאַס וויין אַן, אַללעין דיעזער, דער פֿערמוטהליך פֿערדריסליך וואַר דאַס ער ניכט אויף דיא שפּור דעס אַלטען קאָממען קאָננטע, אַנטוואָרטעטע גאַנץ פֿערדריסליך אונד מיט העפֿטיגקייט, דאַס ער זיינען וויין אונד זיינע ברידערשאַפֿט דורכאויס ניכט האַבען וואָללע.

קוים האַטטע ער דיעזעס געזאַגט, זאָ שפּראַנג דער הונד דעם מעֶרדער געראַדע אינס געזיכט — דער געריכטסדיענער, דעם עס אויפֿפֿיעל דאַס דער הונד זאָגלייך אויף זיין האַרטעס אַנרעדען דען מאַן אַנגריף, פֿוהר פֿאָרט מיט האַרטען וואָרטען:

„דוא שיינסט מיך בעטטעלען צו וואָללען, וויל דוא אויך דען אַלטען „רעֶמער ווייסט, אונד איהן עטוואַ זעלבסט אומגעבראַכט האַסט".

דער מעֶרדער געריעטה דורך דיעזע איבעררעשונג אין איינע אָהנמאַכט; אַלס ער צו זיך קאַם וואַרד ער איינגעצאָגען, אונד געשטאַנד זאָגלייך זיין פֿערברעכען. אַלס מאַן איהן אַן דען אָרט פֿיהרטע, וואָ ער פֿערמעֶגע זיינעס געשטעֶנדניססעס דיא מאָרדטהאַט בעגאַנגען האַטטע, ליעף דער הונד פֿאָראַן אונד ענטדעקטע איינען ציפּפֿעל פֿאָן דעם מאַנטעל זיינעס ערשלאַגענען

הערן; אויך צום ריכטפלאַטצע בעגלייטעטע ער דען מיסעטהאָטער, אונד אַלז דיעזער ענטהויפטעט וואַר, בעגלייטעטע דער הונד דעם שאַרפריכטער מיט פיעלער פריינדליכקייט, גינג מיט איהם נאַך הויזע, אונד בליעב נאַכהער בעשטאַנדיג בייא איהם.

איין טאָדטענגראַבער מאַכטע איין גראַב, אונד וואַרף איינען טאָדטענקאָפף הערויס. הערנאַך זאַה ער פאָן אָהנגעפעהר, דאַס דערזעלבע זיך בעוועגטע; ער גינג הינצו, אום דיא אורזאַכע צו ערפאָרשען, אונד פאַנד דאַס איינע קראָטע דאַרין זאַס, דיא איהן בעוועגטע. צוגלייך זאַה ער אַבער אויך, דאַס איין לאַנגער נאַגעל אין דער הירנשאַלע שטעקטע, דער טיעף אין דען קאָפף היניין געשלאַגען וואַר.

דיא זאַכע שיען איהם בעדענקליך. ער נאַהם דען קאָפף, אונד טרוג איהן צום אַמטמאַננע. דיעזער ערסטוינט איבער דען אַנבליק, קאַם באַלד אויף דיא פערמוטהונג דאַס היער איין געוואַלטזאַמער מאָרד פאָרגעגאַנגען זיין מיסע.

ער פינג אַן נאַכצופאָרשען, ווער היער בעגראַבען זייא? לאַנגע קאָננטע ער קיינע געוויסע נאַכריכט ערפאַהרען, אונד וואַר שאָן אים בעגריפפע, דיא זאַכע רוהען צו לאַססען. ענדליך וואורדע איהם אַנגעצייגט, דאַס היער איין שמיעד בעגראַבען זייא, דער פאָר אַכט אונד צוואַנציג יאַהרען געשטאָרבען וואַר, דיא פרויא האַטטע דען געזעללען איהרעס מאַננעס באַלד נאַך דעססען טאָדע געהייראַטהעט, אונד וואַר אים זיעבענטען מאָנאַטע נאַך דער האָכצייט אינז קינדבעטט געקאָממען. ביידע עהעלייטע לעבטען דאַמאַלס נאַך.

דיעזע נאַכריכט ערוועקטע שטאַרקען פערדאַכט איינעס מאָרדעס, דער אַמטמאַן ליעס אַלזאָ דיא פרויא צו זיך רופען; פאָרהער לעגטע ער דען געפונדענען טאָדטענקאָפף אויף דען טיש, אונד בעדעקטע איהן מיט איינעם טוכע. אַלז דיא פרויא קאַם, בעפראַגטע ער זיא איבער פערשיעדענע אומשטאַנדע וועגען דער קראַנקהייט אונד דעס טאָדעס איהרעס ערסטען מאַננעס, זיא בעאַנטוואָרטעטע אַללע פראַגען זעהר הערצהאַפט אונד אונערשראָקקען, אַלז אָב זיא איין גוטעס געוויססען העטטע.

דער אַמטמאַן פראַגטע אימער ווייטער; אַלז ער אַבער ענדליך אייניגען פערדאַכט מערקען ליעס, וואַרד זיא בלאַס, אונד דראָהעטע זיך בייא דער אָהען הערצהאַפט דאַריבער צו בעשוועהרען, דער אַמטמאַן ליעס זיך אַבער דאַדורך ניכט איררע מאַכען, זאָנדערן ער פראַגטע זיא צולעצט, אָב זיא איהרען זעליגען מאַן נאָך קעננען ווירדע ווען זיא איהן זעהע? זיא ענטפאַרבטע זיך, אונד פראַגטע ערשראָקקען, וויא דאַס מעגליך וועהרע, דאַ איהר זעליגער מאַן שאָן אַכט אונד צוואַנציג יאַהרע טאָדט זייא? דער אַמטמאַן פערזיכערטע ער וואָללע איהר איהן צייגען, אונד פראַגטע נאָכמאַלס, אָב זיא זיך וואָהל געטרויע איהם אין דיא אויגען צו זעהען? אין דעם אויגענבליקקע נאַהם ער אויך דאַס טוך פאָן דעם קאָפפע וועג, אונד זאַגטע:

„זיעהע! דאַס איזט דער קאָפף דיינעס זעליגען מאַננעס, דער דיך אַנקלאַגט!"

ענטזעטצליכער שרעקקען אונד אַנגסט ערגריפפען דיא פרויא בייא דיעזעם אַנבליקקע, אונד זיא שריע לויט אויף:

„אך גאָטט! יאַ, דאָס איזט דער קאָפּף מיינעס מאַננעס, ער האַט נאָך דען
„נאַגעל, דען איך איהם איינגעשלאַגען האַבע."

נון בעקאַננטע זיא דעם אַמטמאַננע דיא גאַנצע שרעקליכע געשיכטע. זיא ערצעהלטע, איהר מאַן וואַרע אימער קראַנקליך געוועזען, אונד האַטטע איהר דאַבייא צו לאַנגע געלעבט; זיא האַטטע ענדליך זיינען טאָדט געווינשט, בעזאָנדערס נאַכדעם ער איהר זיין גאַנצעס האַאַב אונד גוט פערמאַכט האַבע. דאַצו וואַרע דען נאָך איין פערבאָטענער אומגאַנג מיט איהרעם געזעללען געקאָממען; אונד אַלס זיא פאָן דעמזעלבען שוואַנגער געוואָרדען, זאָ האַבע זיא דיא שאַנדע אונד דיא פאָרווירפע איהרעס מאַננעס געפירכטעט. אַללע דיעזע אומשטענדע האַטטען זיא צו דעם שרעקליכען פאָרזאַטצע פערלייטעט, דענזעלבען צו ערמאָרדען. זיא האַבע זיך אַלזאָ דעס נאַכטס צו דעם בעטטע איהרעס שלאַפענדען מאַננעס געשליכען, איהם דען נאַגעל אויף דען קאָפּף געהאַלטען, אונד דער געזעללע האַטטע דען שלאַג פערריכטעט, וואָראַן ער דען אויך אין איינעם נו פערשיעד. זיין געשווינדער טאָדט וואַר ניכט אויפ־פאַללענד, וויל ער איינע זעהר לאַנגע צייט קראַנקליך וואַר, זיינע בעערדיגונג וואורדע בעשלייניגעט; באַלד הערנאַך האַבע זיא דען געזעללען געהייראַטהעט, זיא וואָרען שאָן לאַנגע גאַנץ זיכער געוועזען, אינדעם זיא געגלויבט האַטטען דיעזע געשיכטע זייא בערייטס לאַנגע פערגעססען אונד קאָננטע ניממערמעהר אַן דען טאַג קאָממען.

זיא האַטטען זיך אַבער געאירט. איינע קראָטע מוסטע דאַס ווערקצייג זיין, וואָדורך גאָטט איהר פערברעכען אַן דאַס ליכט בראַכטע. זיא וואורדען זאָגלייך געפענגליך געזעטצט, אונד עמפפינגען דען לאָהן איהרער באָסהייט.

אין איינער דער פאָרשטאַדטע לאָנדאָנס וואָהנטע איין טאַגלאָהנער, וועלכער זיין וויב אונד זיינע קינדער בלאָס דורך זיינע אַרבייט ערנאָהרטע. דיעזער פערפיעל אויף דען שרעקליכען געדאַנקען, זיך דער לאַסט צו ענט־לעדיגען, אונד זיינע פרויא אונד קינדער דורך גיפט אויס דער וועלט צו שאַפ־פען. ער קויפטע דעסוועגען איינע האַממעלקייזע, ריעב זיא מיט אַרזע־ניק, (וועלכעס דאַס שטאַרקסטע גיפט איזט) בראַכטע זיא נאַך הויזע, אונד בעפאַהל זיינער פרויא דיעזעלבע אַם זאָננטאַגע צו בראַטען, אונד מיט דען קינדערן צו פערצעהרען, ווען ער אויך גלייך ניכט נאַך הויזע קאָממען זאָללטע. דאַרויף גינג ער ווידער פאָרט, אונד קאַם זאָננטאַגס ניכט נאַך הויזע. דיא פרויא בראַטעטע צוואַר דיא האַממעלקייזע; וויל אַבער דער מאַן ניכט צו הויזע קאַם, זאָ וואָללטע זיא זעלבע אָהנע איהן ניכט פערצעהרען, דאַהער בערייטעטע זיא איינע קאַרטאָפּפעל־זופפע, אונד שניטט דען בראַטען ניכט אַן.

אַם מאָנטאַגע קאַם דער מאַן נאַך הויזע, אום צו זעהען וואַס דאַס גיפט פיר ווירקונג געמאַכט האַבע? ער שיען עטוואַס בעשטירצט, דאַ ער זיינע פרויא געזונד ערבליקטע, אונד פראַגטע זאָגלייך, אָב זיא דיא האַמ־מעלקייזע פערצעהרט האַטטען? דאַ ער פערנאַהם דאַס זאָלכעס ניכט גע־שעהען, בעפאַהל ער דאַס זיא דיעזעלבען מיט דען קינדערן דיעזען מיטטאַג עססען זאָללען, פיר איהן אַבער דאַ ער קיין ליעבהאַבער פאָן האַממעלפלייש

וואָרע זאָלל זיא פֿישע בראַטען, דיא ער עבען מיטגעבראַכט האַטטע.—

דיא פֿרויא מערקטע נאָך ניכטס, אונד געהאָרכטע דעם ווילען דעס מאַננעס, זיא נאַהם דאַס פֿעטט, דאַס אויס דער אַמייזענקיילע געבראַכטען וואַר, בראַטעטע דאַרין דיא פֿישע, אונד שטעללטע זיא איהרעם מאַננע פֿאָר, דער זיא אויך זאָגלייך מיט זיינער צערשטרייאונג פֿערצעהרטע. — אינדעססען וואַרטעטע זיא אויך דען בראַטען, טרוג איהן אויף, אונד צערשניטט איהן פֿיר זיך אונד זיינע קינדער. שאָן וואָללטען זיא אַנפֿאַנגען דאַפֿאָן צו עססען— אַבער גאָטט פֿערהיטעטע דיעזעס אונגליקק, אונד רעטטעטע דאַס לעבען דער אונשולדיגען. דען דער מאַן דער זיינע פֿישע שאָן פֿערצעהרט האַטטע, פֿראַגטע יעצט זיינע פֿרויא, וואָמיט זיא דיאזעלבען געבראַטען האַטטע? אונד אַלז ער הערטע, דאַס דיא פֿרויא דאַס פֿעטט פֿאָן דער אַמייזענקיילע דאַצו גענאָממען, שריע ער! איך בין דעס טאָדעס! אונד נון בעקאַננטע ער אין דער אַנגסט זיינע שענדליכע טהאַט — זאָגלייך שטעללטען זיך אויך דיא שמערצען איין. נאָך צוויא שטונדען לעבטע ער אונטער דען פֿירכטער=ליכסטען לייבעסשמערצען — זיין געוויססען פייניגטע איהן מיט העללענאַנגסט— אונד זאָ שטאַרב ער ענדליך דעס שמעהליכען טאָדעס, דען ער וואָהל פֿער=דיענט האַטטע.

איין שוועדישער הויפּטמאַן צו שטאָקהאָלם ווורדע פֿאָן זיינעם בע=דיענטען ערמאָרדעט, דער מערדער גאַב איהם דעס נאַכטס אים בעטטע איי=נען שלאַג מיט איינעם שטיקקע האָלץ; דאַראויף פֿערזעצטע ער איהם נאָך עטליכע שטיכע מיט איינעם מעססער, אונד נון ענטפֿלאָה ער נאָך דייטש=לאַנד. דיעזע געשיכטע ווורדע אין דען צייטונגען ערצעהלט, אַבער מאַן וואוסטע ניכט, וואָ דער מערדער הינגעקאָממען וואַר.

דאָך עס מוסטע זיך וואונדערפֿאָלל פֿיגען, דאַס ער אייניגע יאַהרע הער=נאָך מיטטען אין דייטשלאַנד ענטדעקקט ווורדע.

איין אָפֿפֿיציער, דער אַן דעם טהאָרע איינער שטאַדט דיא וואַכע האַטטע בעקאַם פֿאָן אָהנגעפֿעהר איין אַלטעס צייטונגבלאַטט אין דיא האַנד. אויס לאַנגעוויילע לאַס ער דאַרין, אונד פֿאַנד געראַדע דיא געשיכטע פֿאָן דער ערמאָרדונג דעס שוועדישען הויפּטמאַננעס, וועלכער אויך מיט נאַמען בענאַננט וואַר.

קוים האַטטע ער דאַס בלאַטט אויס דער האַנד געלעגט, זאָ קאַם איין וואַנדערנדער האַנדווערקסבורשע צום טהאָרע הינאיין, אונד צייגטע זיינע קונדשאַפֿט פֿאָר. אינדעם ער זיינען הוט אויפֿזעצטע, ליעס ער איין שטיק=כען פּאַפּיער אויף דיא ערדע פֿאַללען, וואָמיט ער זיינע האַארע אויפֿגעוויקקעלט האַטטע. דער אָפֿפֿיציער זאַה דאַס אויף דעם פּאַפּיער ראָטהע צייכען געצאָ=גען וואַרען. עס וואַר איין שטיקק פֿאָן איינער רעכנונג, דיא דער מערדער אונטער דען זאַכען זיינעס הערן מיטגענאָממען האַטטע. דער אָפֿפֿיציער האָב עס אויף אום צו זעהען וואַס דאַראויף געשריעבען שטינדע, דאַס ערסטע וואַס איהם אין דיא אויגען פֿיעל, וואַרען דיא וואָרטע: יאָזעף זולמאַן, דיעס וואַר דער נאַמע דעס הויפּטמאַננעס, פֿאָן דעססען ערמאָרדונג ער זאָ עבען געלעזען האַטטע. גאַנץ נאַטירליך, דאַס ער זאָגלייך אויף דען געדאַנקען

קאַן, דיעזער האַנדווערקסבורשע קאָננע דער מערדער זיין. ער ליעס איהן צוריקק רופען, טהאַט איינינע פראַגען אַן איהן, אונד בראַכטע איהן אויף דער שטעללע צום בעקענטניס דעס פעראיבטען מאָרדעס; וואָרויף ער דאַן געפאַנגליך געזעצט, אונד אַם לעבען געשטראַפט וואורדע.

איין רייכער יובעליער אין האָללאַנד, מאַכטע איינע רייזע אונד נאַהם נור איינען בעדיענטען מיט. דיעזער פאַסטע דען גאָטטלאָזען געדאַנקען זיינען העררן צו ערמאָרדען, אונד זיך דעססען שעטצע צוצואייגנען. ער וואַרטעטע אַלזאָ דיא געלעגענהייט אַב; דאַ זיין העררר איינמאַל פאָם פפערדע שטיעג, נאַהם ער איינע פיסטאָלע, אונד ערשאָס איהן אויף דער שטעללע. דאַן נאַהם ער איהם דיא פערלן אונד אַנדערע קאָסטבאַרקייטען אונד איינע גראָסע זוממע געלדעס אַב, הענגטע איהם איינען גראָסען שטיין אַן דען האַלז אונד וואַרף איהן אינז וואַססער, נון ריטט ער פאָרט, פערקויפטע דיא פפערדע, אונד בעגאַב זיך מיט זיינען געראובטען שעטצען נאַך ענגלאַנד, וואָ ער זיך אין איינער קליינען שטאַדט ניעדערליעס.

היער פינג ער אַנפאַנגס איינען גאַנץ קליינען האַנדעל אַן, אונד ליעס ניכט מערקען, דאַס ער זאָ פיעל געלד בעזאַס. נאַך אונד נאַך פערווענדעטע ער מעהר געלד צו זיינעם האַנדעל, אונד וואַרד ענדליך איין רייכער אונד אַנ-געזעהענער קויפמאַן. יעדער גלויבטע, ער האַטטע זיין גאַנצעס פערמאָגען בלאָס דורך זיינען פלייס אונד דורך זיינע עמזיגקייט ערוואָרבען; וויל ער ווירקליך פלייסיג אין זיינען געשעפטען וואַר, אונד זיך אייסערליך עהרבאַר בעטרוג, זאָ ערלאַנגטע ער אַללענטהאַלבען קרעדיט אונד גראָסעס אַנזעהען. ער הייראַטהעטע איין רייכעס מעדכען פאָן איינער פאָרנעהמען פאַמיליע אויס דערזעלבען שטאַדט; ער בעקאַם איין אַמט, יאַ ער שטיעג פאָן איינער ווירדע צור אַנדערן עמפאָר, ביס ער ענדליך בירגערמייסטער וואַרד. דיעזעס אַמט פערוואַלטעטע ער זאָ גוט, דאַס דיא גאַנצע שטאַדט מיט איהם זעהר צופריעדען וואַר.

יעדערמאַן היעלט איהן אַלזאָ פיר איינען עהרליכען אונד רעכטשאַפפענען מאַנן, זאָ אורטהיילען אַנדערע מענשען, דיא נור נאַך דעם אייס-סערן ריכטען; אַבער אונזער אייגענעס געוויססען ריכטעט אָפטערס גאַנץ אַנדערס. עס איזט איין אונפאַרטהייאישער ריכטער, אונד קעהרעט זיך ניכט אַן דאַס אורטהייל אַנדערער. זאָ גינג עס אויך היער; דער בירגערמייסטער וואַר בייא אַללעם זיינעם גליקקע דאָך ניעמאַלס רוהיג, זיין געוויססען זאַגטע איהם בעשטענדיג, דאַס ער דורך איינע שענדליכע טהאַט, דורך איינע מאָרד-טהאַט אונד איינען רויב, דען גרונד צו זיינעם רייכטהומע צו זיינער עהרע אונד האָהע געלעגט האַטטע. דיעזע געדאַנקען מאַכטען איהן שטעטס אונ-רוהיג. פערגעבענס בעמיהעטע ער זיך, דיעזעלבען אויס דעם זיננע צו שלאַ-גען; פערגעבענס זוכטע ער זיין בעזעס געוויססען איינצושלעפערן; עס שליעף ניכט, עס שלומערטע נור, ביס איינע געלעגענהייט קאַם, דאַ עס שרעקליך וויעדער ערוואַכטע.

איינסט זאַס ער בייא דען פיינליכען געריכטע, אונד האַלף איינען מיסע-טהעטער פערהערען, דען מאַן בעשולדיגטע, דאַס ער זיינען העררן ערמאָר-

דעט האַטטע. דיא לייגען וואורדען אַבגעהאָרט, אונד דער אַנגעקלאַגטע וואור=
דע ווירקליך שולדיג בעפֿונדען. דיא אַנדערן מיטגליעדער דעז פּיינליכען גע=
ריכטז האַטטען שאָן איהר אורטהייל איינגעגעבען, דאַס דער אַנגעקלאַגטע דעז
מאָרדעז איבערוויעזען, אונד דעז טאָדעז שולדיג וואָרע. נון קאַם עז דעם
בירגערמייזטער צו, דאַז טאָדעזאורטהייל איבער איהן אויזצושפּרעכען.

אַבער יעצט וואַר זיין געוויססען גאַנץ אויפגעוואַכט, דאַ ער איינען אַנדערן
וועגען איינעס פערברעכענז פערורטהיילען זאָללטע, דאַז ער זעלבזט אויך
בעגאַנגען האַטטע. דיא גאַנצע פערזאַממלונג וואַרטעטע, דאַס ער דען אויז=
שפּרוך טהון זאָללטע; אַללײן ער קאָננטע קיין וואָרט הערפאָרברינגען, —
ער פעראָנדערטע זיינע געזיכטזפאַרבע, — מאַן זאַה, דאַס זיין געמיטה
זעהר אונרוהיג וואַר.

ענדליך שטאַנד ער פאָן זיינעם זיטצע אויף, שטעללטע זיך נעבען דען
אַנגעקלאַגטען, אונד רעדעטע דיא אַנדערן ריכטער מיט פאָלגענדען וואָרטען אַן:

„איהר זעהעט היער איין מערקווירדיגעז בייאשפּיעל דער גערעכטען ראַ=
„כע דעז היממעלז. נאַכדעם איך דרייסיג יאַהרע מיינע בעזע טהאַט פער=
„האָלעט האַבע, זאָ מוס זיא הייטע נאַך אַנ'ס ליכט קאָממען. דער
„הייטיגע טאַג שטעללט אייך אין מיר איינען גרעסערן פער=
„ברעכער פאָר, אַלז דיעזער אַנגעקלאַגטע מיסעטהעטער איזט."

היעראויף פינג ער אַן, זיין פערברעכען מיט אַללען אומשטאַנדען צו ער=
צעהלען, בעקאַננטע זיינע שולד, בעזאָנדערז זיינע גראָסע אונדאַנקבאַרקייט
געגען זיינען העררן, דער איהם פיעל גוטעז געטהאַן, אונד דאַז גרעזטע
פערטרויען אויף איהן געזעטצט האַבע, ער ערצעהלטע וויא ער ביזהער דורך
הייכעלייא אונד דורך אייסערע עהרבאַרקייט, דען שיין דער טוגענד אַנגע=
נאָממען, אונד איינען גוטען נאַמען פאָר דער וועלט ערלאַנגט האַבע; אונד
נון פוהר ער וויטער פאָרט:

„אַבער יעצט, זאָבאַלד דיעזער אונגליקליכע פאָר אונזערן געריכט ערשיען,
„ערוואַכטע מיין געוויססען, דיא אומשטאַנדע זיינעז פערברעכענז ערינ=
„נערטען מיך אַן דיא אַעהנליכקייט מיינעז אייגענען. דיא פּפֿיילע
„דעז אַללמעכטיגען היעלטען מיך פעסט, אונד מיינע טהאַט קאַם מיר זאָ
„שרעקליך פאָר, דאַס עז מיר ניכט מעגליך וואַר, איין אורטהייל איבער
„דיעזען פערברעכער צו שפּרעכען, עהע איך מיך זעלבזט דאַרגעשטעללט
„אונד אַנגעקלאַגט האַבע. איך קאַם אויך יעצט פאָן מיינער געוויססענזאַנגזט
„ניכט אַנדערז בעפֿרייעט ווערדען, אַלז דאַדורך, דאַס איך דיא גערעכטיג=
„קייט אַנפֿלעהע, דיעזען גרויזאַמען מאָרד, דען איך אַן מיינעם וואָהלטהאָ=
„טער בעגאַנגען האַבע, עפֿפֿענטליך צו בעשטראַפֿען. דעמנאַך בעלייגע איך
„היערמיט פאָר דעם אַללגעגענוואַרטיגען גאָטט, אונד פאָר דיעזער גאַנצען
„פערזאַממלונג, דאַס איך שולדיג בין, אונד פאָרדערע, דאַס איבער מיך, אַלז
איינען גראָסען מיסעטהעטער, איין אורטהייל דעז טאָדעז געפֿעללעט ווערדע."

זאָ שפּראַך דער בירגערמייזטער. — מאַן קאַן זיך לייכט פאָרשטעללען,
וויא זעהר דיא גאַנצע פערזאַממלונג דאַריבער ערשטוינטע. — אינדעססען וואורדע
זיין פערלאַנגען בעווילליגעט, דאַז טאָדעזאורטהייל איבער איהן געפֿעללט, אונד
ער שטאַרב מיט איינעם רוהיגען אונד בושפֿערטיגען הערצען.

אין איינעם דאָרפֿע לעבטע איין אַרמער עהעמאַן, וועלכער נור איינען זאָהן האַטטע. דיעזער לערנטע איין האַנדווערק, אונד גינג נאַך איבערשטאַנ־ דענען לעהריאַהרען אויף דיא וואַנדערשאַפֿט. עז פֿערגינגען וואָהל צוועלף יאַה־ רע, דאַס דיא עלטערן ניכטז פֿאָן איהם הערטען, אונד ניכט וואוסטען, אָב ער נאָך אַם לעבען איזט. אַלז דיא צוועלף יאַהרע אום וואַרען, זאָ מאַכטע ער זיך אויף דען וועג נאַך הויזע, אום זיין געלד מיט זיינען עלטערן אַלז דאַנקבאַרער זאָהן צו טהיילען. ער האַטטע איינען קאַמעראַדען בייא זיך. ויא זיא אַן דעם דאָרפֿע זיינעז געבורטזאָרטעז קאַמען, זאַגטע ער צו דעמזעלבען.

„האָרע, איך וויל מיינען עלטערן איינע רעכטע אונפֿערהאָפֿפֿטע פֿריידע „מאַכען. הייטע אַבענדז וויל איך בייא איהנען איינקעהרען, אונד ניכט זאַ־ „גען ווער איך בין; מאָרגען פֿריה ווען איך נאָך אים בעטטע ליעגע, זאָ „קאָממע דוא מיר נאַך, אונד פֿראַגע מיינע עלטערן, אָב איהר זאָהן ניכט „היער וואָרע? אונד ווען זיא ניין זאַגען, זאָ שפּריך דוא נור, ער מיסטע „גאַנץ געוויס היער זיין; ער וואָרע יאַ געסטערן אַבענדז געקאָממען.”

ויא געזאַגט, זאָ געשעהען; דער זאָהן קאַם דעז אַבענדז צו זיינען על־ טערן. זיא קאַננטען איהן ניכט מעהר. ער גאַב אַלזאָ פֿאָר, ער וואָרע איין פֿרעמדער, אונד באַט זיא, איהם פֿיר געלד אונד גוטע וואָרטע, איין נאַכט־ קוואַרטיער צו געבען, וויל ער ניכט גערן אין דעם שלעכטען ווירטזהויזע בלייבען מאָכטע. דאַבייא זאָג ער איינען ציעמליך פֿאָללען בייטעל מיט געלדע הערפֿאָר, אונד גאַב איהנען איינען גולדען.

דיא לייטע נאַהמען איהן אויף, אונד וויל ער אַבער זאָ פֿיעל געלד בייא זיך האַטטע, זאָ קאַמען זיא אויף דען גאָטטלאָזען געדאַנקען, איהן טאָדט צו שלאַגען, זיא דאַכטען עז וואָרע איין פֿרעמדער, ער וואָרע שפּאָט אין דער נאַכט געקאָממען, ניעמאַנד וויסע עטוואַס פֿאָן איהם; עז קאָננטע אַלזאָ ניכט פֿערראַטהען ווערדען, ווען זיא איהן טאָדט שלאַגען.

אַלז דער זאָהן צו בעטטע געגאַנגען וואַר, אונד פֿאָר מידיגקייט פֿעסט שליעף, זאָ מאַכטען זיא דיא טהיער זייענער שלאַפֿקאַממער גאַנץ לייזע אויף, שליכען אַנ'ז בעטט, אונד שלוגען איהן מיט איינער אַקסט טאָדט. דאַראויף נאַהמען זיא איהם דאַז געלד אַב, אונד בעגרובען איהן דעז נאַכטז הינטער איהרער שייער.

דען אַנדער מאָרגען קאַם דער קאַמעראַד, וויא עז אַבגערעדעט וואַר, אונד פֿראַגטע, אָב ניכט געסטערן אַבענדז איהר זאָהן געקאָממען וואָרע? זיא זאַגטען ניין. ער אַבער בליעב שטייף אונד פֿעסט דאַבייא, ער מיסטע געקאָממען זיין; אונד ענדליך זאַגטע ער, עבען דער פֿרעמדע, דער געסטערן אַבענדז בייא איהנען איינגעקעהרט וואָרע, זייא איהר זאָהן דער ל ע אָ פּ אָ ל ד.— בייא דיעזען וואָרטען ערהאָבען דיא ביידען עלטערן איין ענטזעטצליכעז געשריי; דען יעטצט וואוסטען זיא אַללע, דאַס זיא א י ה ר ע ן א י י נ צ י ג ע ן ז אָ ה ן ערשלאַגען האַטטען. אין דער פֿערצווייפֿלונג זאַגטען זיא אַללעז געראַ־ דע הערויז, אונד בעקאַננטען איהר אַבשייליכעז פֿערברעכען. עז וואורדע בייםם געריכטע אַנגעגעבען, אונד דיא ביידען עלטערן מוסטען אויף דעם ראַבענשטיינע שטערבען.

איין מאַן, דען מאַן דעם אייסערן שיינע נאָך פיר עהרליך היעלט, טריעב היימליך סטראַססענרייבערייא, וואָפאָן ער זיך גאַנץ געמאָכליך נאָהרטע, בעזאָנ־דערס לויערטע ער דען קויפלייטען אויף, דיא נאָך דען מעססען (מאַרקטען) רייזטען.

איינסט איבערפיעל ער אויך איינען קויפמאַן אויף דער שטראַססע, אונד וואָללטע איהם זיין געלד אַבנעהמען; אונד דאַ דערזעלבע זיך וועהרטע, זאָ גאַב ער איהם איינינע טאָדליכע שטיכע. נון נאַהם ער איהם זיין געלד אונד זיינע אוהר אַב, ליעס איהן ליעגען אונד גינג דאַפאָן. דאַמיט ער אַבער ניכט ענטדעקט ווערדען קאָננטע, זאָ לעערטע ער דען געלדגורט דעס קויפמאַננעס אויז, אונד וואַרף איהן וועג.

באַלד הערנאַך קאַם איין רייזענדער יהודי דיעזעלבע שטראַססע, פאַנד דען לעערען געלד־גורט, אונד וויל דערזעלבע נאָך גוט וואַר, זאָ האָב ער איהן אויף, אונד נאַהם איהן צו זיך. — נון קאַם ער אַן דען אָרט, וואָ דער פערוואונדעטע קויפמאַן לאַג, ער בעזאַה אונד בעפיהלטע איהן, אונד דאַ ער נאָך וואַרמע בייא איהם שפירטע, פערזוכטע ער איהן וויעדער צום לעבען ברינגען צו קאָננען.

איבער דיעזע וואָהלטהאָטיגע בעמיהונג ערטאַפפטען איהן איינינע בויערן, היעלטען איהן פיר דען מאָרדער, אונד נאַהמען איהן געפאַנגען, ער מאָכטע זיינע אונשולד בעטהייערן זאָ פיעל ער וואָללטע, דאַס האַלף ניכטס: „דער יודע איזט דער מאָרדער! יאַ דער יודע איזט!" שריען דיא בויערן, זיא איסז־האַנדעלטען איהן ביטטערליך, באַנדען איהן, אונד בראַכטען איהן פאָרס געריכט.

דיא ריכטער ליעסען איהן פיזיטירען; מאַן פאַנד בייא איהם דען געלד־גורט דעס ערמאָרדעטען קויפמאַננעס, וועלכען דיא פערוואַנדטען דעזזעלבען וואָהל קאַננטען, נאַך אַללען אומשטאַנדען וואַר עס ליעאליך וואַהרשיינליך, דאַס ער דער מאָרדער וואַרע, אונד אָב ער עס גלייך ניכט איינגעשטאַנד זאָ ווורדע ער דעננאָך צום טאָדע פערורטהיילט.

דער ווירקליכע מאָרדער וואַר זאָ פערוועגען, דאַס ער זעלבסט אינס גע־פאַנגניס גינג, אום דען אונגליקקליכען צו זעהען, דער פיר זיינע טהאַט ביסען זאָללטע. —

אָ דו באָזעוויכט! זייא נור ניכט זאָ זיכער! עס קאַן זיך באַלד אַנדערן. פרייע דיך נור ניכט זאָ זעהר איבער דאַס איספערשטאַנדניס! גאָטט וויים דיא אונשולד צו רעטטען ווען אויך אַללעס ווידער זיא איזט, גאָטט וויים דיא באָזהייט צו אָפפענבאַהרען, ווען אויך אַללעס פיר זיא איזט; ווען אויך קיין מענש דאַראַן דאַכטע, דאַס דוא דער טהאָטער זיין קאָננטעסט.

אין דער צייט, דאַ ער אין דאַס געפאַנגניס געגאַנגען וואַר, אום דען מענשען צו זעהען, דער אונשולדיג שטערבען זאָללטע, בראַך זיין קנעכט דען שראַנק אויף, אונד נאַהם מיט מעהרערן אוהרען איינע הערויז, וועלכע געראַדע דיא אוהר דעס ערמאָרדעטען קויפמאַננעס וואַר, ער וואָללטע זיא פערקויפען אונד דיא פאָרזעהונג ליעס איהן צו איינעם מאַננע קאָממען דער דיעזע אוהר קאַננטע; דיעזער לייגטע עס בייא געריכטע אַן, מאַן לאַג דען קנעכט פאָר דאַס געריכט אונד דיא גאַנצע זאַכע קאַם אַן דען טאַג. דער אונשולדיגע יהודי ווורדע נון לאָס געגעבען; דער וואַהרע טהאָטער ווור־דע געפאַנגען גענאָממען, אונד עמפפינג נאָך דעם אויסשפרוכע דעס געזעטז־עס זיינען פערדיענטען לאָהן.

וואָהל דעם, דער פריינח פאָן טוֹד חוגד פעגלע
בעוואַהרט דיח קינדליך רייגע זעעלע,
חיהם דאַרף דער ראַכע מאַכט ניכט נאַהען,
ער וואַנדעלט פריינח דעז לעבעגז באַהן.

דאָך וועהע! וועהע! וועי פערטטאָהלען
דעז מאָרדעז טווערע טהאַט פאָלברעַכט,
פעזט האַפטעט זיח אַן זייגען זאָהלען
אַלז קוואַלגעבורט דער האָללען נאַכט.

חוגד גלויבט ער פליהעגד לו ענטספרינגען
געפליגעלט פאָלגט זיח חיהם, דיח טלייגען
חיהגן ווערפעגד חום דען פוילט׳גען פוס
דאַס ער לו באָדען פאַללען מוס.

זאָ יאַגעט זיח חיהן אָהנע ערמאַטטען
פערזאָהנען קאַן זיח קיינע רייח,
חיהן פאָרט חוגד פאָרט ביז לו דען טאַטטען
חוגד גיבט זעלבזט דאָרט חיהן ניממער פרייח.

לוייח ראָססהאָנדלער וואַרען ערלפיינדע, חיינז דאָ חיינער דער־לעבען
מיט מעהרערען זייגער געפאָהרדען נאָך חייגער טטאַדט וואָ פיהמאַרקט געז
האַלטען ווחורדע, ריטט, זאָה ער זייגען פייגד חין חייגיגער ענטפערנונג
חויף חייגער וויעזע טפאַליערען; חויפגערעגט פאָן האַסע חוגד פאָן דער
ראַכע טפראַך ער לו זייגען געפאָהרדען: וואַרטעט חיין וויילכען חיך וויל
„דיעזען קערל דאָרט חיין וועניג חין טאָדעז אַנגגט פערזעטלען.״
ער טפרענגטע דאַן חין גאַללאָפ חויף זייגען פייגד לאָס חוגד טפראַך מיט
דאָננערנדער טטיממע:
„האַ טורקע! האַבע חיך דיך ענדליך, חוגן מיך אַן דיר לו ראָכען, דיעזער
„זאָלל דיין לעטלטער טפאַליערגאַנג געוועזען זיין.״

ער דריקטע היערויף זיין געוועהר, וועלכעז אַבער נור בליגד געלאַדען וואַר,
חויף חיהן לאָס, דיעזער פיעל ערטרעקט פאָן דעם קנאַללע חוגד געטטרייפט
פאָן פפראָפף דעז נור מיט ווערג געלאַדענען געוועהרז ענטזעעלט לור ער־
דע חוגד בליעב טאָדט.

דיח טהאַט וואַרד רוכבאַר, דער מאָרדער פאָר געריכט געלאָגען חוגד חיין
קרימינאַל פראָלעס חיבער חיהן חייגגעלייטעט. דאָך, אָבוואָהל ער טטאַנד־
האַפט בעהויפטעטע חוגד בעוויעז דאַס ער חיהן קייגעז וועגז פאָרזעטלליך
האַבע טאָדטען זאָנדערן נור טרעקקען וואָללען, וואָלו דאַז בליגד געלאַדענע
געוועהר דען חיבערלייגענדען בעוויס ליעפערטע, זאָ ווחורדע ער דענגאָך
אַלז מאָרדער לום טאָדע דורך דאַז טווערדט פערחורטהיילט. דער טאַרפ־
ריכטער אַבער ערהיעלט דען געהייטען בעפעהל דען טאָדעזטטרייך מיט דעם
ריקקען דעז טוואָרדעז חוגד לוואַר זאָ לו פיהרען, דאַס דער דעליקוועגט
חיהן לוואַר פיהלען, יעדאָך ניכט דאַדורך בעטאָדיגעט ווערדען זאָללטע; מיל
מאַן חיהן גלייכערמאַסען זאָ וויח ער דורך טרעק געטאָדטעט האַטטע, מיט

שרעק בעשטראַפט וואָללטע. נון גליקטע וואַר דער פערברעכער מיט איינער שטאַרקערן נערפענקראַפט פאָן דער נאַטור בעגאַבט, אונד איבערשטאַנד דיא געפאָהרליכע פראָבע; אויך יעדענפאַללז אַבער, האַט ער זיינע פערברע־ כערישע טהאַט בעשטראַפט בעקאָממען.

זיעבענטעז געבאָט.

לא תנאף (שמות כ׳ י״ד) דוא זאָללסט ניכט עהעברעכען.

דאַז וואָרט עהע הייסט: איין צווישען מאַן אונד ווייב היילינג געשלאָססע־ נער בונד דער ליעבע אונד טרייע, וועלכער באומתינו מיטטעלזט חופה וקידושין דורך איינען רב אָדער מורה הוראה אָדער דורך איינען פאָן דיעזען היערצו ערנאַננטען למדן הבקי בטוב קידושין, אים בייזיין פאָן עדים כשרים ונאמנים, כדת משה וישראל געשלאָססען ווירד.

דיא ליעבע צווישען עהעלייטען איזט איין קאָסטליכעז גוט, אונד דיא עהע־ ליכע צופריעדענהייט איזט איינע אונענדליכע זעליגקייט. אַבער וועהע! ווען דער פערדאַכט דער אונטרייע אין דעם הערצען דעז מאַננעז רעגע ווירד. דיעזער פונקע דער איפערזוכט ווירד זעלטען אָדער נור דורך גלי־ הענדע ראַכע געלאָשט, זאָ וויא אונז דער ווייזע זיטטענלעהרער אין (משלי ו׳ ל״ד) היעריבער איבערצייגענד בעלעהרעט, אינדעם ער זאַגט: כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם, „איפערזוכט איזט דער גרים דעז מאַננעז, דער קיינע שאָנונג קעננט אַם ראַכעטאַגע.” דאַז היילינע גליק שווינדעט דאַן, דיא איינטראַכט פליעהעט, אונד איינע פורכטבאַרע צערשטערונג וואַלטעט אין איינעם זאָלכען הויזע. —

וויא זעהר אונגליקליך זינד אַלזאָ זאָלכע עהעלייטע, דערען עהעשטאַנד דורך איינען פרעמדען אויף איינע זאָלכע אונמאָראַלישע ווייזע געשטאָרט ווירד. דיעזער זיטטענלאָזע פערפיהרער, איזט ניכט נור אַלז איין פערראָטער עהע־ ברעכער, זאָנדערן אויך צוגלייך אַלז איין געוואַלטזאַמער שאַנדליכער רויּ בער צו בעטראַכטען; אינדעם ער דיעזען צוויא פעראיינטען פער־ זאָנען, וועלכע אין געגענזייטיגער אונשולדפאָללען צונייגונג לעבטען, איהרען היימליכען פריעדען אונד צוגלייך איהרע זעעלענרוהע געוואַלטזאַם צערייסט; אונד ניכט נור זיא אַללײן בערויבט ער דיעזער הימלישען גליקזעליג־ קייט, זאָנדערן אויך איהרע נאַכקאָממען ווערדען דורך איהן אין דען אַבגרונד דעז פערדערבענז היינאַבגעריססען.

היטעט אייך אַלזאָ, ליעבע קינדער! שאָן פאָר דעם געדאַנקען איינער אונקיישהייט, דאַמיט איהר ניא צו דעם לאַסטער איינעז

עהעברוכס קאממען זאללט; דען דאס געזעטץ **לא תנאף** ענטהאלט ניכט נור דאס פערבאט פאן עהעבּרוכס אלליין, זאנדערן עס פערביעטעט אונס צוגלייך אויך יעדע ארט פאן אונקיישהייט צו בעגעהען*). אונקיישהייט איזט דער אנפאנג, אונד עהעברוך קאן דיא פאלגע דאפאן זיין. זאלכע קינדער ווערדען געוועהנליך דורך דיא הייזליכע לעבענס־טראכט אין דער ערציעהונג פערנאכלעססיגעט, אונד ווערדען אם ענדע באָזע־וויכטער, פאן דענען אונס דער זיטטענלעהרער אין (משלי ל' י"א) זעהר ווייזע בעלעהרט, אינדעם ער זאגט:

דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך, דאס

הייסט אין געשלעכט, דאס זיינען פאטער פלוכט,
אונד זיינע אונגליקליכע מוטטער ניכט בעגריסען קאן.

איין זאלכער אונזעליגער פערפיהרער, ווען ער איינמאהל זיינע עהרע פערלארען האט, ווירד אם ענדע אויך זיינעס לעבענס איבער־דריסיג; דאהער אויך מאנכער שאן אין דער פערצווייפלונג, געטריעבען פאן דעם בעוואוסטזיין זיינעס בעגאנגענען פערברעכענס, זיך זעלבסט דאס לעבען נאהם.

דיעס אלזא מיינע געליעבטען קינדער! זינד דיא טרויריגען אונד אבשרעק־קענדען פאלגען, וועלכע דיא אונקיישהייט אונד דער עהעברוך נאך זיך ציעהען.

איין יונגער מענש פאן מאננליג יאהרען האטטע אויף איינעם דארפע בייא ד א ר מ ש ט א ד ט איין מאדכען פערפיהרט. אנפאנגס וואללטע ער זאגאר זיין פערברעכען דורך דיא עהע ווידער גוט מאכען; אבער זיין פאטער גאב זיינע איינווילליגונג ניכט דאצו, נון פאדערטע דיא פערפיהרטע פיר איהרע גערויבטע עהרע אונד צור פפלעגונג דעס צו ערווארטענדען קינדעס איינע פערהעלטניסמעסיגע ענטשעדיגונג, אלליין דער פערפיהרער האטטע קיין געלד, ער וואוסטע אלזא ניכט וואס ער מאכען זאללטע.

אין דיעזער פערלעגענהייט פערפיעל ער אויף דען שרעקליכען אנשלאג, דיא פערפיהרטע דיא שאן האלב שוואנגער וואר, צו ערמארדען. וועלכען פארזאטץ ער אויך ווירקליך אויף איינע גרויזאמע אונד אונמענשליכע ווייזע אויספיהרטע.

ער גינג נעמליך אויף דאס פעלד, אונד מאכטע אן איינעם ענטלעגענען ארטע איין גראב, דען אנדערן טאג בערעדעטע ער זיינע געליעבטע, מיט איהם אויף דאס פעלד שפאציערען צו געהען, פיהרטע זיא אן דאס גראב, שטירצטע זיא פלעטצליך היניין, גאב איהר מיט איינער שויפעל אייניגע שלעגע אויף דען קאפף, אונד פינג נון אן, זיא מיט ערדע צו בעדעקקען.

פערגעבענס ווייִנטע אונד ווינזעלטע זיא מיט איינעם טאנע דער איין פעלזענהערץ האטטע צערמאלמען מאגען; פערגעבענס פלעהטע זיא איהן אום ער־בארמען מיט דען ווארטען:

---

*) עיין רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק חמישי (הלכה ט').

„אַך איך בין יאַ דיינע געליעבטע; דיין קינד לעבט יאַ אונטער מיינעם הערצען!"

ער קעהרטע זיך ניכט דאַראַן, זאָנדערן פוהר פאָרט, דאַס גראַב מיט ערדע אויסצופילען. אַבער — יעטצט ערגריף איהן שאָן דיא אַנגסט דער העללע — ער וואוסטע ניכט מעהר, וואַס ער טהאַט — ער ליעף דאַפאָן נאָך עהע ער דאַס קלייד דער ערמאָרדעטען גאַנץ מיט ערדע בעדעקט האַטטע.

באַלד הערנאַך גינג איין בויער פאָרביבער, זאַה דען אונבעדעקטען ציפּ־פעל דעס קליידעס, גרוב דיא ערדע וויעדער אויף אונד פאַנד מיט שרעקקען אונד ענטזעטצען דיא אונגליקליכע וויבספערזאָן; יאַ וואַס נאָך מעהר — ער זאַה, דאַס זיא נאָך ניכט טאָדט וואַר; — דאָך שטאַרב זיא באַלד הערנאַך.

ער לייגטע עס ביים געריכטע אַן; מאַן קאָננטע לייכט ערראַטהען, ווער דער מערדער וואַר; ער ווורדע אין פערהאַפט גענאָממען; אונד דאַ ער זיין פערברעכען ניכט לייגנען קאָננטע, זאָ עמפפינג ער דען פערדיענטען לאָהן זיינער באָזהייט.

אויס איינעם אַנגעזעהענען הויזע ווורדע איינע מאַגד פערפיהרט, זיא קאַם ענדליך ניעדער, אָהנע דאַס עס יעמאַנד וואוסטע. אויס פורכט פאָר דער שאַנדע, פאַסטע זיא דען שרעקליכען אַנשלאַג איהר קינד אומצובריינגען. — זיר וואַרף עס אין דאַס היימליכע געמאַך, וועלכעס איבער איינעם פלוססע גע־בויעט וואַר אונד גלויבטע נון עס וועררע שאָן אין דען וואַססערפלוטהען אומ־געקאָממען אונד פאָם פלוססע פאָרטגעפיהרט.

אַללײן עס וואַר ניכט זאָ וויא זיא עס דאַכטע. גאַנץ אונטען אין דיעזעם היימליכען געמאַכע וואַרען צוויא שטאַרקע אייזערנע שטאַנגען בעפעסטיגעט; דאַס קינד וואַר געראַדע אויף דיעזע שטאַנגען געפאַללען אונד לאַג אויף דענ־זעלבען ליעגען געבליעבען. איין בעדיענטער הערטע דעס אַבענדס איינע שטימ־מע אים וואַססער, ער זאַגטע עס דען אַנדערן, זיא גינגען הין היעלטען איינע פאַקעל היניין, אונד זאַהען דאַס אַרמע קינד אין דער גרעסטען געפאַהר איבער דעם וואַססער שוועבען. עס שיען פאַסט אונמעגליך עס צו רעטטען. דאָך איין קנעכט וואַגטע עס, שטעללטע איינע לאַנגע לייטער אויף דיא פערראָסטעטע אייזערנע שטאַנגע, שטיעג הינאונטער, אונד בראַכטע דאַס קינד גליקליך הערויף.

דיא זאַכע ווורדע זאָגלייך דעם העררן דעס הויזעס אַנגעצייגט, ער ליעס אונטערזוכונג אַנשטעללען, אונד מאַן ענטדעקטע באַלד דיא מוטטער דעס קינ־דעס, וועלכע אויך דאַס פערברעכען זאָגלייך איינגעשטאַנד. זיא האַטטע דען טאָד פערדיענט, וויל זיא וועניגסטענס דיא אַבזיכט האַטטע, איהר קינד צו ערמאָרדען, אַבער אויס מיטלייד ווורדע זיא בעגנאַדיגעט.

דער בראַפע קנעכט, דער מיט געפאַהר זיינעס אייגענען לעבענס דאַס קינד פאָם טאָדע געררעטטעט האַטטע, טרוג עס נאַך הויזע צו זיינער פרויא, אונד דיא גוטען לייטע ערצאָגען עס טרייליך מיט איהרען אייגענען קינדערן.

אַלס זימאָן (זאָ נאַננטע מאַן דען קנאַבען) איילף יאַהר אַלט וואַר, שטאַרבען דיא ביידען פפלעגע־עלטערן, דיא איהן ביס דאַהין ערצאָגען האַטטען. איהרע פערוואַנדטען קאַמען נון, נאַהמען דיא פערוויזטען קינדער אונד דיא הינטערלאַססענשאַפט צו זיך. — איין שוהמאַכער ערבאַרמטע זיך

דעס זימאָנס, אונד נאַהם איהן אין זיין הויז, אין דער אַבזיכט, דאַס ער איהן צום לעהרלינג אַננעהמען, אונד איהן דאַס שוסטערהאַנדווערק לעהרען וואָללטע. דאַ ער יעדאָך אין דער אויפפיהרונג דיעזעס פֿאָרהאַבענס פֿערהינדערט ווורדע, זאָ פֿערווענדעטע ער זיך בייא איינעם רייכען בויער, דיעזער נאַהם דען קנאַבען אין דיענסט, היעלט איהן אַבער זעהר האַרט, שלוג איהן איבער יעדע קלייניגקייט, אונד וואַרף איהם אימער זיינע אונעהעליכע געבורט פֿאָר; דאַדורך וואַרד ער ווילד, באָזהאַפֿט אונד היימטיקיש, דאָך בליעב ער זעכס יאַהרע בייא יענעם העררן.

איינסט וואַר ער מיט אַנדערן קנאַבען ביים קעגעלשפּיעלע; ער וואַר גליקליך, אונד געוואַן פֿיעל; דאַריבער ווורדען דיא אַנדערן באֶזע, אונד איינער זאַגטע, ער וואָללע גאַר ניכט מעהר מיט איהם שפּיעלען; דען דיא אונעהעליכען קינדער האַטטען אימער מעהר גליק אַלס דיא עהעליכען. — דיעזעס פֿערדראָס דען זימאָן זאָ זעהר, דאַס ער אים צאָרנע דען שפּאָט-טער דיא קוגעל אַן דען קאָפּף וואַרף; דיעזער שטירצטע זאָגלייך צו באָדען, אונד לאַג אין אָהנמאַכט. זימאָן גלויבטע, ער האַטטע איהן טאָדט געוואָרפֿען, אונד ערגריף זאָגלייך דיא פֿלוכט. ער ליעף פֿיער אונד צוואַנציג שטונדען אין איינעם פֿאָרט, וויל ער אימער נאָך פֿירכטעטע, מאַן מעכטע איהן פֿערפֿאָלגען אונד ווידער איינהאָלען.

דעס אַבענדס קאַם ער אין איין ווירטסהויז. דאַס מיטטען אין איינעם גראָסען וואַלדע לאַג. הונגער, דורסט אונד מאַטטיגקייט טריעבען איהן היניין, גאַנץ פֿורכטזאַם פֿראַגטע ער דען ווירטה, אָב ער איין נאַכטלאַגער האַבען קאֶננטע? דער ווירטה זאַגטע יאַ; ער ליעס זיך דאַן איינען קרוג ביער אונד בראָד געבען. — אינדעסען טראַטען געגען צוואַנציג פֿרעמדע קערלע אינס צימער, דרייא ווייבער אונד פֿיעלע גראָסע הונדע פֿאָלגטען נאַך. — זימאָן דריקטע זיך פֿורכטזאַם אין דיא עקקע, אַבער דיא גראֶסטע זאַהען איהן גאַר באַלד. זיא פֿראַגטען איהן: „וואָהער לאַנדסמאַן?" ער נאַננטע איהנען דען אָרט, וואָ ער העררקאַם. — זיא פֿראַגטען וויטער; „וואָהין?" אונד ער אַנטוואָרטעטע. ער וויסע נאָך ניכט, וואָהין זיין וועג איהן פֿיהרען ווערדע. — אויס דיעזען וואָרטען אונד אויס זיינער פֿורכטזאַמקייט שלאָססען זיא, דאַס ער עטוואַס בעגאַנגען האַבען מוסטע, אונד דעסוועגען אויף דער פֿלוכט וואֶרע.

דיעזע פֿרעמדע געֶסטע וואַרען רייבער; דאַ זיא זאַהען, דאַס זימאָן יונג אונד שטאַרק וואַר, זאָ קאַמען זיא אויף דען געדאַנקען, איהן אַלס איינען קאַמעראַדען אין איהרע געזעללשאַפֿט אויפֿצונעהמען; זיא פֿינגען דעסוועגען אַן איהן צו פֿראַגען, אָב ער ניכט איינען דיעבשטאַהל אָדער זאָ עטוואַס בעגאַנגען האֶטטע? אונד דאַ ער ניכטס געשטעהען וואָללטע, זאָ דראָהעטען זיא, איהן אויסצופּליעפֿערן. דאַדורך בראַכטען זיא איהן זאָ וויט, דאַס ער פֿאָר איהנען אויף דיא קניע פֿיעל, אונד בעקאַננטע ער האֶטטע איינע מאָרדטהאַט בעגאַנגען.

דער פֿאָרנעהמסטע פֿאָן דער רייבערבאַנדע פֿינג נון אַן, אונד שוואַצטע איהנען פֿיעל פֿאָר פֿאָן דער געפֿאַהר, וואָרין זימאָן זיך בעפֿאֶנדע, אונד דאַס ער פֿיעללייכט באַלד אַן גאַלגען העֶנגען ווערדע; ענדליך זאַגטע ער:

„ווען איך דיך אין שוטץ נעהמע, זאָ זאָלל דיר ניעמאַנד עטוואַס טהון

„קאָננען, אַבער דוא מוזט מיר שוועהרען, מיך ניעמאַלז צו פערלאַססען אונד מיך ניא צו פערראַטהען."

זיאַמאַן מערקטע נון וואָהל, דאַס ער זיך אונטער דיעבען אונד רייבערן בעפאַנד. ער קעמפפטע לאַנגע מיט זיך זעלבסט, ענדליך איבערוועלטיגטע איהן דיא פערצווייפלונג, אונד ער שלוג איין, אַס אונד טראַנק מיט איהנען, לעגטע דען פערלאַנגטען אייד אַב, אונד צאָג מיט איהנען פאָרט; זיא פיהרטען איהן אין דען וואַלד. זעכס וואָכען וואַר ער בייא איהנען, אונד דיא גאַנצע צייט איבער, קאַם ער ניכט אויז דעם וואַלדע. ער וואָללטע גערנע וויעדער ענטפליעהען, אַבער זיא גאַבען גענויא אויף איהן אַכט, ער מוזטע אַלזאָ וויעדער זיינען ווילען בייא איהנען בלייבען. זיינע קאַמעראַדען געברויכטען איהן דאַצו, דאַס ער איהנען דיא לעבענזמיטטעל נאַכטרוג.

ענדליך נאַהם איהן דער אַנפיהרער איינמאַל מיט זיך אין איין דיקעז געביש, וואָ אויך נאָך דרייא אַנדערע וואַרען, אונד זאַגטע צו איהם:

„ברודער! היעטע זאָללסט דוא דיין פראָבעשטיק מאַכען."

זיאַמאַן ערשראַק, דיא אַנדערן אַבער שפראַכען איהם מוטה צו, גאַבען איהם בראַנדוויין, אונד נאַהמען איהן ענדליך מיט זיך, אונד פיהרטען איהן אַן איינע שטראַססע, וואָ זיא הינטער דען ביימען לויערטען.

אַלז עס אַנפינג דונקעל צו ווערדען, זאַהען זיא איינע פרויא דיא שטראַססע העראַב קאָממען, דאַ זאַגטע איינער פאָן דען רייבערן:

„עס מוזט דיא קראָמערין, זיא קאָממט פאָן מאַרקטע, אונד האַט גע-
„וויס הונדערט טהאַלער בייא זיך."

דאַראויף זאַגטע דער אַנפיהרער צו זיאַמאַן:

„מוטהיג! פאַקקע זיא אַן. פאָדערע איהר געלד אַב, אונד ווען זיא עס
„ניכט העראויז געבען וויל, זאָ האויע זיא ניעדער, פאָרט! מוטהיג! זאָנסט
„האויע איך דיך צוזאַממען."

פאָללער אַנגסט טוימעלטע זיאַמאַן הין צו דער פרויא, אונד שריע: דיין „געלד הער!" זיא וואָללטע ענטפליעהען, אַבער זיאַמאַן צאָג זיינען זעבעל אונד שפאַלטעטע איהר דען קאָפף. אין דעם אויגענבליקקע זאַה ער, דאַס איין הויפע בויערן דאַהער קאַם, ער זאַה זיינע קאַמעראַדען לויפען, ער וואָללטע דערגלייכען טהון, אַבער פאָר שרעקקען אונד ענטזעטצען קאָננטע ער ניכט פאָן דער שטעללע; דיא בויערן פינגען איהן, אונד פיהרטען איהן אין דאַז נאַכסטע דאָרף. ער ווורדע פאָר געריכט געפיהרט, פערהעהרט, אונד בעקאַננטע זאָגלייך אַללעז, וויא עס צוגעגאַנגען וואַר. מאַן וואַרף איהן אינז געפאַנגניס.

בייא דער וייטערן אונטערזוכונג אָפפענבאַרטע עס זיך, דאַס דיא ערמאָרדעטע קראָמערין, זיאַמאַנ'ז מוטטער וואַר, דיא נאַכדעם זיא היא אונד דאַ געדיענט האַט, זיך דאַן איינען קליינען קראַם אַנגעשאַפפט האַטטע, מיט וועלכעם זיא אים לאַנדע הערומצאָג.

אָ גערעכטער גאָטט אים היממעל! וויא מוס זיך דאָך אַללעס זאָ וואונדערבאַר פיגען. דיעזעס וויב האַטטע פאָר אַכטצעהן יאַהרען שאָן דען טאָד פערדיענט, דען זיא האַטטע איהר אייגענעס קינד ערמאָרדען וואָללען. דאַס

אַלז וואַר זיא איהרער סטראַפֿע ענטגאַנגען; אבער יעטצט בעקאַם זיא נאך איהרען לאָהן דורך דיא האַנד איהרעס אייגענען זאָהנעס, דען זיא האַטטע ערמאָרדען וואָללען.

ז י ג מ אָ ן ערפֿוהר עס אין זיינעם געפֿאַנגניססע, דאַס דיא קראָאַטרין, דיא ער ערמאָרדעטע, זיינע מוטטער וואַר. דיעזע נאַכריכט גינג איהם זאָ צו הערצען, דאַס ער דען געברויך זיינער פֿערנונפֿט פֿערלאָר, ניכטס אַס אונד ניכטס טראַנק, אונד ענדליך אין דער זעכסטען נאַכט זיך אין זיינעם געפֿאַנגניססע ערהאַנקטע.

דער טרויריגע לעבענסלויף אונד דאַס טרעקקליכע ענדע דיעזעס מענסען קאַן אויף פֿיעלע ניטצליכע בעטראַכטונגען פֿיהרען. אַלל זיין אונגליקק ריהרטע דאַהער, וויל ער אונעהעליך געבאָרען וואַר; אויך זיינע מוטטער געריעטה דאַדורך אינ'ס פֿערדערבען. האַטטע זיא זיך ניכט צור אונלוסט פֿערפֿיהרען לאַססען, זאָ ווירדע אַלל דיעזעס אונגליקק ניכט ערפֿאָלגט זיין.

פֿאָר אונגעפֿעהר פֿינפֿציג יאַהרען לעבטע אין פֿ ר אַ נ ק ע ן איינע אַרמע לעדיגע ווייבספּערזאָן, דיא סאָן ציעמליך וויט אין דען יאַהרען וואַר. מאַן קאָננטע איהר וויטער ניכטס בעזעס נאַכזאַגען, אַלס דאַס זיא זיך אין איהרער פֿריהערן יוגענד פֿער־פֿיהרען ליעס, אונד איין אונעהעליכעס קינד געבאָרען האַטטע. דיא טרויריגען פֿאָלגען דיעזעס פֿעהלערס, מוסטע זיא אין איהרעם גאַנצען לעבען הינדורך עמפּפֿינדען; דען זיא בעקאַם קיינע געלעגענהייט צו הייראַטהען, אונד מוסטע זיך זעהר מיהזאַם דורך אַרבייט איהרען אונטערהאַלט ערווערבען. יעדע וואָכע גינג זיא איינמאַל נאַך נ י ר נ ב ע ר ג, וואָהין זיא געמיזע אויף דען מאַרקט טרוג, אונד נעבענהער בריעפֿע אונד קליינע פּאֶקכען בעסטעללטע. איין געטרייער קליינער הונד, מיט וועלכעם זיא איהר בראָד טהיילטע, בעגלייטעטע זיא, אונד האַלף איהר אָפֿט וועג אונד סטעג זוכען, ווען זיא ביי נאַכט אָדער אויף אונבעקאַנטען וועגע געהען מוסטע.

אַלס זיא איינסט אויף דער רייזע דורך איינען, צוויא סטונדען פֿאָן נ י ר נ ב ע ר ג געלעגענען וואַלד גינג, בליעב דאַס הינדלען זייטוואַרטס נעבען דעם וועגע ביי איינעם בוסע סטעהען, ספּירטע, קראַצטע אונד בעללטע. זיא ריעף איהן מעהרמאַל, אונד אַלס עס ניכט פֿאָן דער סטעללע וואָללטע, גינג זיא זעלבסט היין, אונד זאַה אין דער מיטטע דעס בוסעס איין רעכט זויבערעס ליינענעס פּאֶקכען ליעגען. זיא האָפֿטע געוויס עטוואַס דאַריין צו פֿינדען, דאַס זיא ברויכען קאָננטע. פֿאָלל פֿריידע האָב זיא עס אויף, אונד וואָללטע עבען נאַכזעהען, וואַס איהר דאַס גליקק בעסערט האַבע, אַלס זיא פּלאֶטצליך גאַנץ נאַהע הינטער זיך צוויא רייטער הערבייאַנספּרענגען האֶרטע.

דאַ זיא בעפֿירכטעטע, דיעזע מאֶכטען איהר דען פֿונד אַבנעהמען, זאָ היעלט זיא עס פֿיר ראַטהזאַם, דאַס פּאֶקכען וויעדער געראַדע אין דאַס געבּיס היניין צו ווערפֿען, איהרעס וועגעס פֿאָרט צו געהען, אונד דיא רייטער פֿאָרביי צו לאַססען, הערנאַך אַבער וויעדער אומצוקעהרען, אונד איהרען פֿונד אין בעזיטץ צו נעהמען. זיא וואַרף אַלזאָ דאַס פּאֶקכען היניין, — אַבער דיא רייטער וואַרען סאָן צו נאַהע. דער ערסטע האַטטע גאַנץ דייטליך געזעהען, דאַס דיעזע ווייבספּערזאָן עטוואַס אין דען בוס געוואָרפֿען, אונד זיך דאַרויף סנעלל ענטפֿערנט האַטטע. דיעזעס וואַר איהם פֿערדאַכטיג.

ער שפרינגטע איהר נאך, האלטע זיא באלד איין, אונד פראגטע, וואס זיא דארט אם געשטריילע פארגענאממען האטטע? זיא פוהר ערשראקקען צוזאממען, אונד אנטוואָרטעטע: „ניכטס! גאר ניכטס!"

דיעזעס ערשרעקקען אונד דיעזע אונוואהרהייט פערמעהרטען דען ארגוואהן, דאס עס ניכטס לאבליכעס געוועזען זיין מיססע. ער בעפאהל איהר מיט אומצוקעהרען; זיא טהאט עס, וויל זיא עס ניכט אבשלאגען דורפטע. דער רייטער שטיעג ביים געביסטע אב, דאס פאקקלען וואר באלד געפונדען אונד אויפגעהאבען. מאן אפפנעטע עס, אונד דארין לאג — איין טאדטעס מיט זיכטבארער געוואלט ערמארדעטעס קינד.

מאן קאן זיך לייכט דען שרעקקען דער ארמען וויבספערזאן פארשטעללען, זיא זאה יעצט וואהל איין, דאס זיא אין איינען בעזען האנדעל פערוויקקעלט זייא. זיא ערצאהלטע נון צוואר אללעס נאך דער וואהרהייט; אבער ווער גלויבטע איהר דאס, זיא שריע, קלאגטע, באט זיא געהען צו לאססען, אבער פערמאג זייננע מאטטעס וואר דער רייטער פערבונדען, זיא אין ארעסט פיהרען צו לאססען. זיא ווארדע מיט דער איינען האנד אן דאס פפערד געבונדען, מוסטע נאך דער שטאדט צוריק, אונד גע־ראדע אין דאס געפאנגניס געהען.

אין דער גאנצען שטאדט, וואר קיין מענש, דער דאראן צווייפעלטע, דאס זיא דיא מערדערין זייא, אללע אומשטאנדע אונד אויך איהר עהעמאליגער פעהלטריטט טרוגען דאזו ביי, זיא פערדעכטיג צו מאכען; אלל איהר בעטהייערן אונד שווערען, איהר קלאגען אונד וויינען האלף ניכטס; מאן היעלט זיא פיר דיא מוטטער אונד מערדערין דעס קינדעס.

דיא אונטערזוכונג נאהם איהרען אנפאנג, דאס קינד ווארדע בעזיכטיגעט, אונד מאן פאנד, דאס עס מיט געוואלט ערווירגט וואר. נון פערהערטע מאן אויך דיא וויבספערזאן, אונד דא זיא ניכטס בעקאננטע, זא ווארדע בעשלאססען, זיא אויף דיא פאלטער צו בריינגען.

ווערע זיא אויף דיא פאלטער געקאממען, זא האטטע דער שמערץ זיא פיעללייכט דאזו געבראכט, איינע טהאט צו געשטעהען, דיא זיא ניכט בעגאנגען האטטע; אבער גאטט פיגטע עס זא, דאס איהרע אונשולד אן טאג קאם, עהע זיא אויף דיא פאלטער געבראכט ווארדע.

אין איינעם בענאכבארטען דארפע וואַרען אום דיעזעלבע צייט אייניגע בויערן אין איינעם ווירטהסהויזע פערזאממעלט, אונד שפראכען פאן דיעזער געשיכטע. איינער פאן איהנען טהאדעלטע עס אפפענטליך, דאס מאן דיא פאלטער אנווענדען וואללע, אונד בעהויפטעטע, דיא וויבספערזאן קאננטע פיעללייכט גאנץ אונשולדיג זיין.

דיא גאנצע געזעללשאפט בעהויפטעטע דאס געגענטהייל, אונד אללע רעכנעטען איהם דיא אומשטאנדע פאר, וואדורך דיא וויבספערזאן אין פערדאכט געקאממען וואר. ער גאב עס צו, דאס איין שטארקער פערדאכט געגען זיא פארהאנדען זייא; אבער דאך פוהר ער פארט, פערדאכט זייא ניכט געוויסהייט אונד עס זייא נאך איממער מעגליך, דאס זיא אונשולדיג וואהרע.

אונטער דיעזען געסטען זאס איינע פרעמדע וויבספערזאן אם אפען, וועלכע אויס דער שטאדט געקאממען וואר, אונד וועגען דעס רעגענס זיך אין דאס ווירטהס־הויס בעגעבען האטטע. ניעמאנד קאננטע זיא, אונד דעסוועגען מאכטע זיך אויך ניעמאנד עטוואס מיט איהר צו שאפפען. זיא גלויבטע אלזא זיא ווערדע פאן ניעמאנ־דען בעמערקט. זיא הארטע דעם געשפרעכע דער געסטע צו; אונד אלס יענער

בויער, דער דיא געפֿאַנגענע ווייבספּערזאָן פֿערטהיידיגטע, עטליבעמאַן דיא וואָר־„טע געברויכטע: ווער וויס, אָב עס דאַס מענש אויך גאַר געטהאַן האַט," זאָ זייפֿצטע דיא בייא דעם אָפֿען זיטצענדע ווייבספּערזאָן, אונד זאַגטע גאַנץ לייזע פֿיר זיך: „יאַ וואָהל האַט זיא עס ניכט געטהאַן."

קיינער פֿאָן דען גהענטען האַטטע דיעזע וואָרטע געהאָרט; אַבער איין טאַגלאָהנער דעס ווירטהעס לאַג הינטער דעם אָפֿען אויף איינער באַנק, עס שיען אַלז האַב ער שליעפֿע; אַבער ער שליעף ווירקליך ניכט, אונד האָרטע דאַס זייפֿצען אונד דיא וואָרטע דער פֿרעמדען ווייבספּערזאָן, וועלכע פֿאָר איהם זאַס. דיעזע וואָרטע קאַמען איהם בעזאָנדערס אויפֿפֿאַללענד פֿאָר; יע לענגער ער דאַריבער נאַכדאַכטע, דעסטאָ בעדענקליכער שיענען זיא איהם, דאָך שטעללטע ער זיך נאָך איין וויילכען, אַלז האַב ער שליעפֿע; דאַן בעוועגטע ער זיך, אַלז האַב ער אויס דעם שלאַפֿע ערוואַכט וואָרע. שטאַנד לאַנגזאַם אויף, אונד גינג צור טהירע הינאויס.

יעצט ריעף ער דען ווירטה בייא זייטע, אונד ערצאָהלטע איהם וואַס ער געהאָרט האַבע; דיעזער פֿאַנד ניכטס בעזאָנדערס מערקווירדיגעס דאַרין. וויל אַבער דער טאַגלאָהנער דאַבייא שטעהען בליעב, דאַס דיא וואָרטע דער ווייבספּערזאָן פֿאָן הערי־נען געקאָממען זיין מיסטען; זאָ וואורדע דער ריכטער דעס דאָרפֿעס, דער עבען אויך אין שענקציממער זאַס, הערבייא געראופֿען, אונד דיא גאַנצע זאַכע וואורדע איהם ערצאָהלט. דיא ווירטהין, דיא אַללעס מיט אַנגעהאָרטע, וואַר גלייך אויך דער מיינונג, דאַס אַללערדינגס מעהר דאַהינטער שטעקקען קאָננע. זיא קאַננטע אויך דיא פֿרעמדע ווייבספּערזאָן, אונד וואוסטע, דאַס דיעזעלבע זייט מעהרערען יאַהרען בייא איינעם וויטווער אין איינעם אַנדערן דאָרפֿע דיענטע. זיא ערינגערטע זיך אויך, דאַס דיעזעלבע אין לעצטען יאַהרע געקראַנקעלט האַטטע, נון אַבער זייט איינינגען מאָנאַטען וויעדער גאַנץ פֿריש אויסזאַה. קורץ זיא היעלט עס פֿיר געוויס, דאַס דיעזע דיא קינדעסמאָרדערין זייא.

דער ריכטער האָלטע זיך זאָגלייך איין פּאַאַר געהילפֿען, אונד עהע איינע פֿיערטעל־שטונדע פֿערגינג, קאַם ער וויעדער. דיא פֿרעמדע דירנע מערקטע, דאַס היער אין הויזע עטוואַס פֿאָרגעהען מוזטע, אונד וואָללטע זאָ עבען ענטווישען, אַלז זיא פּלאָטצליך פֿאָן בעוואַפֿפֿנעטען מאַננערן אַנגעהאַלטען אונד אין פֿערהאַפֿט גענאָממען וואורדע. זיא ערשראַק זעהר, אונד פֿראַגטע ציטטערנד אום דיא אורזאַכע. מאַן גאַב איהר גאַנץ קורץ אַנטוואָרט, זיא מעכטע זיך נור בעזיננען, וואַס זיא פֿאָר איינינ־גען מאָנאַטען אַנגעשטעללט האַבע. יעצט פֿיעל זיא פֿאָר שרעקקען בייא־נאַהע אין אָהנמאַכט. אַלז מאַן איהר ענדליך יענע וואָרטע פֿאָרהיעלט, דיא זיא זעלבסט גע־שפּראָכען האַטטע, קאָננטע זיא דיעזעלבע גאַר ניכט ערקלאָרען, אונד — עהע איינע שטונדע פֿערגינג, — בעקאַננטע זיא פֿרייא העראויס, דאַס זיא זעלבסט דיא מוטטער אונד מאָרדערין דעס קינדעס זייא, אונד דאַס זיא עס זעלבסט אין דען בוש געלעגט האַבע, וואָ דאַס הינדלען עס הערנאַך ענטדעקט האַטטע.

דען פֿאָלגענדען מאָרגען וואורדע זיא אין דיא שטאַדט אַבגעפֿיהרט אונד פֿערהאָרט; זיא בליעב בייא איהרעם געשטאַנדניססע אונד גאַב אַללע אומשטאַנדע זאָ גענויא אַן; דאַס מאַן גאַר ניכט מעהר אַן איהרער אויסזאַגע צווייפֿעלן קאָננטע. נאַך איינינגען מאָנאַטען ערהיעלט זיא איהרע פֿערדיענטע שטראַפֿע; זיא וואורדע אַלז מאָרדערין מיט דעם שווערדטע הינגעריכטעט.

דיא מעהרערע ווייבספּערזאָן אַבער, וועלכע ביזהער אין געפֿענגניססע געזעססען

האַטטע, אבער שאָן מיט דער פֿאָלטער בעדראָהעט וואַר, ווורדע נון פֿאָן דעם גע־ריכטע זעלבסט פֿיר אונשולדיג ערקאַננט, אונד אין פֿרייהייט געזעטצט.

ווי וואונדערבאַר זינד דאָך דיא וועגע דער געטטליכען פֿאָרזעהונג, ווי מיסען זיך דאָך אַללע אומשטאַנדע פֿינדען, ווען עטוואַס אַן טאַג קאָממען זאָלל! דער רעגען מוסטע דיא מאָרדערין געראַדע היער איבערפֿאַללען, אונד איין דיעזעס הויז טרייבען. היער מוסטע שאָן איינע געזעללשאַפֿט פֿערזאַממעלט זיין, דיא פֿאָן איהרעם מאָרדע שפּראַך; איהר הערץ מוסטע דורך דיעזעס געשפּרעך זאָ געריהרט ווערדען, דאַס איהרע אייגענע צונגע זיא פֿערריטה; דער אַרמע טאַגלעהנער מוסטע הינטער דעם אָפֿען אויף דער באַנק ליעגען, אונד דיא לייזען וואָרטע איהרעס מונדעס פֿערנעהמען.

ווען וויר אַללע דיעזע אומשטאַנדע בעטראַכטען, זאָ ווערדען וויר געוויס אין דעם גלויבען בעשטאַרקט, דאַס איין גאָטט איסט, דער אַללע בעגעבענ־הייטען אין דער וועלט רעגיערט; איין גאָטט, דער דאַס גוטע מיט וואָהלגעפֿאַללען, אונד דאַס בעזע מיט אַבשייא בעטראַכטעט; איין גאָטט, דער דיא באָזהייט שטראַפֿעט, אונד דיא אונשולד שיטצעט.

אָפֿט קליידען זיך דעס לאַסטערס טריעבע
אין דיא געשטאַלט ערלויבטער ליעבע,
אונד דוא ערבליקסט ניכט דיא געפֿאַהר.
איין לאַנגער אומגאַנג מאַכט דיך פֿרייער,
אונד אָפֿט ווירד איין פֿערבאָטנעס פֿייער
אויס דעם וואַס אַנפֿאַנגס פֿריינדשאַפֿט וואַר.

דיין פֿיהלענד הערץ ווירד זיך'ס פֿערלייהען:
עס ווירד דעס לאַסטערס אויסברוך שייען,
אינדעם עס זיינען טריעב ערנאַהרט.
דאַ ווירסט דיך שטאַרק אונד זיכער גלויבען,
אונד קיינע פֿעהלער דיר ערלויבען,
ביס דיינע טוגענד זיך ענטעהרט.

דרום שטעהע פֿאָר דער וואָללוסט פּפֿאַדע
אונד וואַך' אונד רופֿע גאָטט אום גנאַדע,
אום וויזהייט אין פֿערזוכונג אַן;
ערציטט'רע פֿאָר דעם ערסטען שריטטע;
מיט איהם זינד שאָן דיא אַנדערן טריטטע
צו איינעם נאַהען פֿאַלל געטהאַן.

אַכטעס געבאָט.

לא תגנב (שמות כ׳ י״ג) דוא זאָללסט ניכט שטעהלען.

דאַס אַכטע געבאָט פֿערביעטעט אונס אים אַללגעמיינען יעדע אונגערעכטע צואייג־נונג פֿרעמדען איגענטהומס; עס געשעהע דורך ליסט, דורך היימליכע ענטווענדונג אָדער דורך געוואַלטטהעטיגקייט.

יעדעז דיעזער דרייא אַרטען לאַזטער, איזט מיט זיינעם שיקקליכען נאַהמען בעצ נאַננט, נאַמליך: דיא צואייגנונג פֿרעמדען אייגענטהומז דורך ליזט, נאַננטען אונזערע חכמים: **רמאות** (בעטרוג); דיא היימליכע ענטווענדונג הייסט: **גניבה** (דיעבשטאַהל); אונד איינע צואייגנונג דורך געוואַלט אונד איבערמאַכט, הייסט: **גזילה** (רויב). וויר וואָללען נון דאַז בעשטאַנדליכע דיעזעז געבאָטעז געגויער ערקלאַרטערן.

עז שיינט אויפֿפאַללענד, דאַס אין דען צעהן געבאָטען, דיא געזעטצע **לא תרצח** דוא זאָללזט ניכט מאָרדען אונד **לא תגנב** דוא זאָללזט ניכט שטעהלען, צוזאַמען געשטעללט וואָרדען זינד. ווען וויר אַבער דיא פֿאָלגען דער **גניבה** (היימליכע ענטווענדונג) גענויא אונטערזוכען, זאָ ווערדען וויר זעהר באַלד פֿינדען, דאַס דער היימליכע דיעב, דעם אייגענטליכען מאָרדער גאַנץ גלייך איזט, אונד דאַהער מיט דעמזעלבען אין הינזיכט דעז פֿערברעכעז צוזאַמען געשטעללט צו ווערדען געהאָרט.

וויא פֿיעלע בייאשפיעלע האַבען וויר, דאַס דער פֿערדאַכט דעז דיעבשטאַהלז: אויף גאַנץ אונשולדיגע פערזאָנען געפֿאַללען איזט, וועלכע דורך פֿרעמדע לאַזטער זעהר לאַנגע אין דען פֿעסטען דעז קערקערז שמאַכטען מוזטען. דער בעשטאָהלענע בעשולדיגט אָפֿט דורך טייסענדע אומשטאַנדע זיינע הויז אָדער דיענסט לייטע אונד מאַנכמאַהל זאָגאַר זיינען אינניגזטען הערצענז פֿריינד, דענען עז ניא אין דען זין קאַם, איין זאָלכעז לאַזטער צו בעגעהען. דיא צונייגונג געגען דיא הויזגענאָססען אונד דיא אונגעהייכעלטען געפֿיהלע פֿיר דען אין דער טהאַט רעדליכען פֿריינד, ווערדען אַלזאָ דורך דיעזען ניעדערטראַכטיגען היימליכען דיעבען אויף דיא שאַנדליכסטע וויזע געמאָרדעט.

וויא אָפֿט ווירדע שאָן איין אונשולדיגער דען פֿאָלטערנדען אַרמען דער געראַכטיגקייט איבערליעפֿערט; וויא אָפֿט געשאַה עז ניכט אין דען פֿינסטערן צייטען, דאַס איין גאַנץ שולדלאָסער, דורך לאַנגע קערקערשמאַך דורך טאָרטור אונד פֿאָלטער געמאַרטערט, צום געשטאַנדניסע איינער מיסעטהאַט געבראַכט ווורדע, וועלכע ער ניא אים זיננע האַטטע, אונד וועלכע איהן נאַך גראַסליכען לײדען, זאָגאַר איינעם שמאַכפֿאָללען אונפֿערדיענטען טאָדע פּרייז גאַב. וועלכע קוואַלפֿאָללע פֿאָרווירפֿע! וועלכע נאַגענדע געוויססענסביססע מיסען דאַן דאַז הערץ דעז אנקלאַגענדען צערפֿלייסען, ווען ער דורך ענטדעקקונג דעז ווירקליכען מיסעטהאָטערז זיך איבערצייגט, דאַס ער דען רעדליכסטען מענשען אונד אָפֿט זיינען בעסטען פֿריינד, בלאָס איינעז פֿערדאַכטעז וועגען, שולדלאָס געאָפּפֿערט האַט. גראַם אונד האַרם פֿערצעהרען זיין טרויערפֿאָללעז לעבען, אונד בערייטען אויך איהם צולעצט דען מאַרטערפֿאָללסטען טאָד.— איזט נון דער היימליכע דיעב ניכט איין דאָפּפּעלטער מאָרדער??—

זעהר אָפֿט ווירד דעם רעדליכען מאַננע, ווען ער אויך ניכט צום טאָדע פֿערורטהיילט, אויך ניכט אינז געפֿאַנגניס געבראַכט ווירד, דורך דען בלאָסען פֿערלוזט דער עהרע זיין אונשולדפֿאָללעז לעבען אונטערגראַבען, וואָדורך זיין פֿריהער טאָד הערבייאגעפֿיהרט ווירד. איזט אַלזאָ דער היימליכע דיעב, ניכט אויך היער איין פֿייגער אונד מאַרטערער? —

אַבער נאָך פֿיעל אויפֿפאַססענדער איזט דער זין דעז געבאָטעז: דוא זאָללזט ניכט שטעהלען. דען יעדע אונערלויבטע אַרט אונד וויזע דיא וויר האַבזיכטיג אונד בעגיערדעפֿאָלל אַנווענדען, אום דאַז גוט אונזערער נעבענמענשען אונז צואייגנען, איזט

אין דיעזען געבאָטע מיטבעגריפֿפֿען. אונזערע הייליגע **תורה** ערקלערט דיעס זעהר דייטליך אינדעם זיא אונז אין (ויקרא י"ט י"א) מיט דען צוזאַממען געשטעלטען געזעטצען בעלעהרט, **לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו**; דאַז הייסט: איהר זאָללט ניכט שטעהלען, אויך איינאַנדער ניכט אַבלייגנען, אונד ניכט ליגען."

דאַהין געהערען אויך אַללע אונגערעכטען פֿאָרטהיילע איים האַנדעל אונד וואַנדעל; אַלז: פֿאַלשעז מאַאַס אונד געוויכט, פֿערפֿעלשונג דער וואַארען, פֿערהעהלונג דעססען וואַז איינעם אַנדערן ענטווענדעט אונד צוגעבראַכט וואָרדען איזט, צוריקהאַלטונג דעז פֿערלאָרענען גוטעז, פֿאָרענטהאַלטונג דעז פֿערשפּראָכענען אונד פֿערדיענטען לאָהנעז אָדער אַנפֿערטרויטען גוטעז, אונד אַנדערע אָהנליכע אונמאָראַלישע האַנדלונגען.

פֿאָר אָהנגעפֿעהר פֿינפֿציג יאַהרען וואַר אין פֿ ר אַ נ ק ע נ ל אַ נ ד איין קראָמער, דער אים לאַנדע הערום צאָג, אונד מיט עללענוואַארען האַנדעלטע. ער פֿיהרטע איבעראַלל צווייא גראָסע ענגלישע הונדע מיט זיך, דענען ער איינען טהייל זיינער וואַארען אויפֿפּאַקטע, זאָ דאַס זיא אויזזאַהען, אַלז ווען זיא געזאַטטעלט וואָרען, וועסוועגען מאַן איהן געוועהנליך דען ה ו נ ד ז אַ ט ט ל ע ר צו נעננען פֿלעגטע. איין יונגעז פֿרויענצימער, דאַז ער פֿיר זיינע פֿרויא אויזגאַב, בעגלייטעטע איהן אַללענטהאַלבען. — מאַן היעלט איהן צוואַר ניכט פֿיר זאָ גאַנץ הייליג, דאָך קאָננטע איהם ניעמאַנד איינע אָפֿפֿענבאַרע אונגערעכטיגקייט נאַכזאַגען. —

אונטער דיעזעלבע צייט לעבטע אין איינעם פֿלעקקען איין עהרליכער ליינוועבער, דער זעכז קינדער האַטטע, אונד זעהר אַרם וואַר. דער ה ו נ ד ז אַ ט ט ל ע ר קאַננטע איהן, אונד פֿלעגטע ביזווילען אין זיינעם הויזע איבער נאַכט צו בלייבען. ווען איהם דאַן דער אַרמע ליינוועבער זיינע נאָטה קלאַגטע, זאָ שיען ער איהם מיטליידיג צוצוהאָרען, אונד פֿערשפּראַך בייא ערזטער געלעגענהייט עטוואַס צור פֿערבעססערונג זיינער אומשטאָנדע בייצוטראַגען.

איינזט קאַם דער ה ו נ ד ז אַ ט ט ל ע ר גראַדע צו איינער צייט, וואָ דיא נאָטה דעז אַרמען ליינוועבערז זעהר גראָס וואַר. ער זאָללטע צווייא גולדען צאַהלען, אָדער דען אַנדערן מאָרגען זיין האַנדווערקזגעראַטהע אויזפּפֿאַנדען לאַססען; שטומם אונד טרויריג זאַס ער הינטער זיינעם וועבערשטוהלע; דיא פֿרויא וויינטע, דיא קינדער שריען נאַך בראָד — אַלז נון דער ה ו נ ד ז אַ ט ט ל ע ר דיעזען יאַממער איינע ווייִלע צוגעזעהען אונד צוגעהאָרט האַטטע, זאַגטע ער:

„היער ווילל איך איינז מיטטעל זאַגען. איך בין זאָ עבען אים בעגריפֿפֿע צו
„איינעם מיינער בעזטען קונדען צו געהען, וואָ איך איינע אַנזעהנליכע זוממאַ געלד
„איינצונעהמען האַבע; אונד דאַן ווילל איך ווידער נייע וואַארען אַבהאָלען.
„קאָמם מיט, הילף מיר טראַגען! איך ווילל דיר רייכליך לאָהנען! איבערהויפּט ווען
„איך מערקע, דאַס דוא דיך צו מיינעם געשעפֿטע שיקעזט, זאָ ווילל איך דיך פֿאָן
„נון אַן דאַצו געברויכען; אונד איך וועטטע, עז זאָלל דיך באַלד בעססער נאָהרען
„אַלז דיין אַרמזעליגער וועבערשטוהל. אַבער פֿרייליך, דאַ דיינע נאָטה גראָס איזט
„אונד קיינען אויפֿשוב ליידעט, זאָ מיססען וויר אונז אויך זאָגלייך אויפֿמאַכען. איך
„האַטטע אָהנעדיעס קיינע לוזט הייטע היער צו איבערנאַכטען. איין ווייב מאַג דאַ
„בלייבען, ביז וויר ווידער קאָממען."

דער וועבער וואַר זאָגלייך בערייט דיעזען פאָרשלאַג אַנצונעהמען, דער הונד־זאַטטלער ליעס בראָד אונד ביער האָלען, אונד זיא אַסען אונד טראַנקען מיט איינאַנדער. דאַז ווײַנען דער קינדער וואורדע אַלזאָ געשטיללט, אונד דיא ביידען מאַננער מאַכטען זיך אויף דען וועג.

דער וועג גינג דורך איינען וואַלד. דאַ זיא זיך מיטטען אים וואַלדע בעפאַנדען, וואַרד עס שאָן נאַכט. זיא קאַמען אויף איינען קרייצוועג. היער בליעב דער קראַמער איין פּאַאַר אויגענבליקקע שטעהען, אונד פּפיף פיער מאַהל זעהר שטאַרק נאַך אַללען פיער זייטען. דער וועבער קאָננטע ניכט בעגרייפען וואַרום דיעזעס געשאַה, זיא גינגען וויטער פאָרט. נאַך עטליכען מינוטען רוישטע עס אויף אַללען זייטען אים געבישע. דער וועבער ערשראַק אונד פוהר צוזאַממען; אַבער זיינע בעשטירצונג וואַרד נאָך גרעסער, דאַ ער נײַן אָדער צעהן קערלע הערפאָר שפּרינגען זאַה, וועלכע זיך אום דיא ביידען וואַנדערער העראום שטעללטען אונד ריעפען:

„ווילקאָממען, הונדזאַטטלער! ווילקאָממען! וואָ שטעקקטעסט דוא דען זאָ לאַנגע? אונד ווער איזט דיעזער היער?"

„איין נייער קאַמעראַדע איזט עס," אַנטוואָרטעטע דער הונדזאַטטלער; „אַרמוטה אונד אונגליקספאַללע האַבען איהן אין דער וועלט בייזהער גענוגזאַם אויז־„געבייטעלט; נון וויל ער זיך אַן אַנדערער לייטע בייטעל דאַפיר שאַדלאָז האַלטען. איך „שטעהע אייך פיר זיינע טרייע, דען איך קעננע איהן שאָן לאַנגע."

„ווען דעם זאָ איזט, זאָ זייא ער אונז ווילקאָממען." אַנטוואָרטעטען זיא אַללע, אונד ערגריפפען איינער נאַך דעם אַנדערן דעס וועבערס האַנד, אונד שיטטעלטען זיא גלייכזאַם צור בעשטעטיגונג איהרעס בונדעס.

יעצט מערקטע דער וועבער ערסט, דאַס ער זיך אונטער רייבערן בעפאַנד. דאַז האַטטע ער פאָרהער ניכט געדאַכט, דאַז דער הונדזאַטטלער איהנען אויך איינע זאָלכע אַרט העלפען וואָללטע. וויא גראָס וואַר נון זיינע בעשטירצונג! וויא גערן האַטטע ער זיך יעצט ווידער אין זיין הייזליכעס עלענד צוריקגעווינשט! יאַ ער ווירדע דען רייבערן געראַדעצו געזאַגט האַבען, דאַס ער זיא פֿעראַכטעטע; אַבער ער בעזאָרגטע, דאַס עס דאַן אום זיין לעבען געשעהען זיין מאָכטע. אויס ליעבע צום לעבען פֿערשטעללטע ער זיך זאָ גוט ער קאָננטע, נאַהם איינע ווילליגע מיענע אַן, דריקקטע איהנען אַללע ווידער דיא האַנד, דאַנקטע פיר דיא גוטע אויפנאַהמע, אונד פֿערשפּראַך, זיין מעגליכסטעס צו טהון, אום דער געזעללשאַפט ניטצליך צו זיין.

דער הונדזאַטטלער וואַר אַנפיהרער דער רייבערבאַנדע. יעצט אָפפענבאַר־טע ער איהנען, וואָהין עס דיעזע נאַכט געהען זאָללטע. ער זאַגטע, ער וויססע, דאַס איין רייכער מיללער, איינע שטונדע דאַפאָן, פֿאָר עטליכען טאַגען דרייטויזענד גולדען באַאַר איינגענאָממען האַבע. זיא וואָללטען דיעזעס געלד דיעזע נאַכט האָלען. דאַמיט זיא אַבער ניכט ערקאַננט ווירדען, וואָללטען זיא זיך אַללע דאַס געזיכט שוואַרץ מאַכען. דען מיללער, דיא מיללערין אונד דאַס געזינדע מיסטען זיא בינדען; אונד ווען זיא זיך עטוואַ צור וועהר זעטצען וואָללטען, זאָ מיסטע אַללעס וואַס אין דער מיהלע אָדעם האַטטע, אומגעבראַכט ווערדען.

דער פאָרשלאַג וואורדע אַנגענאָממען, אונד מאַן מאַכטע זיך אויף דען וועג; אונד אַלס זיא אַן דיא מיהלע קאַמען, זאָ וואורדע דער ליינוועבער ווייל ער נאָך איין לעהר־לינג וואַר, נור צור שילדוואַכע פאָר דיא מיהלע געשטעללט. זאָ ווילד דיעזעס געשעפט וואַר, זאָ שלוג איהם דאָך דאַס הערץ דאַבייא; איינדעסען פוהר ער פאָרט זיך צו בעפריי־

שטעללען, אונד פערשפראַך זאָ וואַך אונד אויפמערקזאַם אַלז מעגליך צו זיין. דיא מאַנ־דערן ברַאכטען איין, דער מיללער אונד זיינע לייטע וואורדען געבונדען אונד זעהר גע־מיסהאַנדעלט, אַבער דיא דיעבע פאַנדען ניכט וואַס זיא זוכטען; דען דיא דרייא־טויזענד גולדען וואַרען שאָן ווידער אויזגעליעהען. זיא פאַקטען אַללעס צוזאַממען וואַס זיא פאַנדען, ליעסען דיא לייטע געבונדען ליעגען, אונד גינגען דאַפאָן. אים וואַלדע טהיילטען זיא דען רויב; דער ליינוועבער בעקאַם אויך זיינען טהייל פֿינפֿצעהן גולדען. דיא איבריגען רייבער צערשטרייטען זיך נון, אונד דער וועבער גינג מיט דעם הונדזאַטטלער נאַך זיינער היימאַטה צוריקק.

קוים וואַרען זיא אַלליין, זאָ מאַכטע דער וועבער דעם הונדזאַטטלער דיא ביטטערזטען פֿאָרווירפֿע, אונד זאַגטע: ווען ער נור מיט איינער זילבע האַטטע אַנדעו־טען קאָננען, דאַס מאַן איהן צו איינער זאָלכען שאַנדטהאַט געברויכען וואָללטע, זאָ ווירדע ער ליעבער דען בעטטעלשטאַב אַלז דיעזען אויזוועג ערוועהלט האַבען. אויך דיא פֿינפֿצעהן גולדען וואָללטע ער ניכט בעהאַלטען, אונד זאַגטע, עז וועהרע בלוטגעלד, דאַז איהן שווערער אַלז דער הונגער דריקקטע; אונד ער ווירדע ניעמאַלז אָהנע רייע אַן דיא היייטיגע נאַכט דענקען, וואָ איהן בלאָס דיא ליעבע צום לעבען, אונד דיא זאָרגע פֿיר זיין וויב אונד זיינע קינדער בעוואָגען האַטטען, צו איינעם זאָלכען בובענשטיקקע בעהילפֿליך צו זיין.

דער הונדזאַטטלער האָרטע דיעס אַללעז גאַנץ געלאַססען אונד לעכעלנד אַן; אַבער דיא פֿינפֿצעהן גולדען נאַהם ער דעם וועבער ניכט אַב, זאָנדערן זאַגטע:

„בעהאַלטע זיא נור; איך בעגרייפֿע גאַר וואָהל, דאַס זיא דיר בייא דיינער גראָסען
„פֿורכטזאַמקייט זיער צו פֿערדיענען געוואָרדען זינד. בעדענקע דאַס פֿיללייכט מאָרג־
„גען דיין וויב אונד דיינע קינדער פֿערהונגערן, ווען דו יעטצט דיעזעז געלד וועג־
„ווירפֿזט, זאָ קאָממט עס דאָך ניא אַן זיינען אייגענטליכען העררן צוריקק.
„וויללזט דו אויז פֿראָממער דומהייט מיט געוואַלט איין אַרמער טייפֿעל בלייבען, זאָ
„בלייבע עז! איך צייגטע דיר וועניגזטענז דען וועג, וואָ דו דיר העטטעזט העלפֿען
„קאָננען; איך וויל דיך אַבער ניכט מיט געוואַלט געשמייד אונד גליקקליך מאַכען. נור
„דאַז מערקע דיר קערל! פֿאָן אַללעם וואַס דו בייא אונז זאַהעזט אונד האָרטעזט,
„האַלטע דאַז מויל! אונטערשטעהעזט דו דיך אויך נור איין וואָרט דאַפֿאָן אויז־
„צופלודערן, זאָ ווירד דיר דיא היטטע איבער דעם קאָפּפֿע אַנגעצינדעט, אונד ניכט
„נור דיר אַלליין דער שעדעל צערשמעטטערט, זאָנדערן אויך דיין וויב אונד דיינע
„קינדער זאָללען פֿאָר דיינען אויגען ערווירגט ווערדען. דו מאַגזט איבריגענז איינען
„גאַנץ אַנדערן טייפֿעל גלויבען, זאָ שווערע איך דיר דיעזעז בייא ביידען! — אונד
„דאַז ווערדען געוויס פֿיערציג ביז פֿינפֿציג פֿורשטע מעגליך מאַכען, דענען וועדער
„פֿאָר גאַלגען נאָך פֿאָר געריכטען גרויעט!"

דיעזעז זאַגטע ער אין איינעם זאָלכען טאָנע, דאַס מאַן וואָהל מערקען קאָננטע, דאַס עז ערנזט וואַר. דער אַרמע, וועלכער מעהר פֿיר דאַז לעבען דער זייניגען, אַלז פֿיר זיין איינענעס בעזאָרגט וואַר, בעהיעלט דאַז געהיימניס זאָרגפֿעלטיג בייא זיך, זעלבזט זיינער פֿרויא זאַגטע ער קיין וואָרט פֿאָן דיעזער גאַנצען געשיכטע. זאָ מאַכט הער־נאַך דער הונדזאַטטלער צו איהם קאַם, ליטטערטע ער היימליך; אונד ווען דערזעלבע איהן לאַכענד פֿראַגטע, אָב ער ווידער מיטגעהען וואָללטע, זאָ אַנטוואָר־טעטע ער וויטער ניכטז אַלז: גאָטט בעוואַהרע!

נאַך איינינען מאָנאַטען וואורדע דער הונדזאַטטלער צו באַירייטה גע־פֿאַנגען געזעטצט, וויל מאַן איהן וועגען פֿערשיעדענען רייבערייען אין פֿערדאַכט

האטטע. ער לייגנעטע פֿרים; אבער מאן האטטע זא שטארקע אנליגען געגען איהן, דאס ער נאך דאמאליגען געברויכע אויף דיא פֿאלטער געבראכט ווארדע. ער ערטרוג דיא מארטערן שטאנדהאפֿט, אונד בעהארטע דארויף, דאס ער אונשולדיג וואערע. דא מאן נון קיין אנדערעז מיטטעל וואוסטע, איהן צום געשטאנדניססע צו ברינגען, זא ווארדע ער ענדליך וויעדער לאז געלאססען, אונד בעקאם נאך איין טריפֿטיגעז צייגניס זייענער אונשולד, נעבסט דער ערלויבניס, זיך וויא ביזהער פֿאן זייענער קראמעריי צו נאהרען. זא גינג ער אויז דעם געפֿאנגניססע, מיט דעם פֿעזטען פֿארזאטצע, זיין דיעבעזהאנדווערק נאך פֿערנער פֿארט צו זעטצען, נור עטוואס פֿארזיכטיגער אלז עהעמאלז.

אין דער פֿארשטאדט צו ביררייטה וואר איין ווירטהזהויז, וואָ ער פֿאר־הער אפֿט איינצוקעהרען פפֿלעגטע. אויך יעטצט נאהם ער זיינען ערזטען גאנג דאהין: אונד וויל עז געראדע יאהרמארקט וואר, זא פֿאנד ער איין אונטערן צימער איינע מענגע גאזטע בייזאממען. אייניגע האטטע בעקאננטע אומרינגטען איהן זאגלייך, אונד פֿראגטען איהן, וויא עז איינגענטליך צוגעגאנגען? אב ער פֿיעל אויזשטעהען מוזטע? אב ער פֿאלליג גערעכטפֿערטיגט זייא? אונד דערגלייכען מעהר. —

נון פֿינג ער אן מיט זייענער אונשולד צו פראהלען, אונד מיט זייענער הערלי־האפֿטיגקייט אין אונפֿערדיענטען ליידען. ער וויעז זיין טריפֿטיגעז צייגניס איבעראלל הערום אונד ליעס דאבייא געגען דיא געריכטע מאנך ביטטערעז וואָרט פֿאללען. — אללע דיא דיעזע ערצאהלונג הארטען, בעדויערטען איהן, בעוואונדערטען זייענע מוטה, אונד דראנגטען זיך אום איהן הערום, ניכט נור איהם צו צוהארען, זאנדערן אויך גלייכזאם צור ענטשעדיגונג איהם עטוואס אבצוקויפֿען.

אבער אונטער דען גאזטען אין דיעזעם צימער זאס אויך איינער, דען דער הונדזמאטטלער היער ניכט פֿערמוטהעטע. נעמליך איין מאן אויז קולמבאך, דער איין יאהר פֿארהער בייא נאכט בעשטאהלען וואָרדען וואר. דיעזער בעמערקטע, דאס דער הונדזמאטטלער אונד זיין וויב קליידער טרוגען, וועלכע איהם אונד זייענער פֿרויא געהארט האטטען. ער ליעס זיך ניכטז מערקען, גינג שטיללשוויגענד אויז דעם צימער, ליעף אונד האָלטע וואכע הערבייא. דער הונדזמאטטלער דאכטע אן קיינע געפֿאהר, זאנדערן לעכטע, שוואטצטע, אונד פראהלטע נאך איממער פֿארט, אלז אונפֿערמוטהעט דיא וואכע הערייטראט, אונד האנד אן איהן לעגטע. ער שטוטצטע אונד פֿערלאנגטע דיא אורזאכע צו וויססען. דער קולמבאכער מאן פֿראגטע איהן, וואָהער ער דיעזע קליידער האבע? ער שטעללטע זיך צוואר גאנץ אונשולדיג אונד געטראָזט, מוזטע אבער דאך ענדליך אין עבען דאזועלבע געפֿאנגניס וואנדערן, דאז ער ערזט פֿאר קורצעם פֿערלאססען האטטע.

דער פֿערדאכט וואר יעטצט שטארקער אלז פֿארהער; ער קאנטע זיך איבער דאז געוואנד ניכט אויזווייזען, ווארדע זעהר שטרענגע פֿערהארט, אונד צום געשטאנדניס געבראכט, וואָ דיא ריכטער וויט מעהר ערפֿוהרען, אלז זיא זעלבזט זיך פֿארשטעללען קאננטען. זייט פֿיעלען יאהרען האטטע ער זייגע רייבערייען געטריעבען, באלד אללעין, אונד באלד אין געזעללשאפֿט, באלד דעז טאגז אין וואלדערן אונד אויף דער שטראסע, אונד באלד דעז נאכטז דורך געוואלטזאמע איינבריכע. — אבער דאז וואר נאך לאנגע ניכט

אַללעס; דען דיעזער גרויזאַמע באָזעוויכט האַטטע איינע אונגעהייערע מאַססע פֿאָן מענשענבלוט אויף זיין געוויססען געלאַדען. ער האַטטע ניכט נור אונשולדיגען פֿריינדען אונד פֿריינדשאַפֿטליכען רייזעגעפֿאֶהרטען דאַז לעבען גערויבט; זאָנדערן זיינע באָזהייט וואַר זאָ האָך געשטיעגען, דאַס ער שאָן אָפֿט שוואַנגערע פֿרעמדע ווייבער, אונד אויך זיינע אייגענע ערזטע פֿרויא ערמאָרדעט האַטטע. —

נאַכדעם ער נון זיינע שאַנדטהאַטען בעקאַננט האַטטע, זאָ פֿערלאַנגטע מאַן, ער זאָללטע אויך זיינע דיעבזגעהילפֿען, אונד קאַמעראַדען אַנגעבען; אַללעין דאַז טהאַט ער ניכט, זאָנדערן זאַגטע אימער, ער האֶטטע זיא ניכט נאַך איהרען נאַמען אונד וואָהנאָרטע געקאַננט, זאָנדערן וועֶרע נור אין וואַלדע מיט איהנען צוזאַממען געקאָממען. — דאַביי פֿערזיכערטע ער, דאַס מאַן קיינען פֿאָן דענ־ זעלבען בעקאָממען ווערדע; דען זיא האֶטטען שאָן לאֶנגזט אונטער זיך אויז־ געמאַכט, דאַס זיך אַללע זאָגלייך אויז דייטשלאַנד הינוועג בעגעבען וואָללטען, זאָבאַלד איינער פֿאָן איהנען געפֿאַנגען ווירדע. דיעזע אויזזאַגע גלויבטע מאַן צוואַר ניכט, אַבער ער בליעב אימער דאַביי; מאַן בעדראָהעטע איהן מיט דער פֿאָלטער, אַבער מאַן קאָננטע ניכטז ווייטער פֿאָן איהם הערויז־ בריינגען; — ענדליך זאַגטע ער:

„וואָהלאַן! איינען וויל איך דען דאָך אַנגעבען, דעססען נאַמען אונד וואָהנונג איך
„קעננע, אונד איך גלויבע אויך, דאַס מאַן זיינער נאָך האַבהאַפֿט ווערדען קאַן.
„דיעזער וואַר מיין טרייעזטער גענאָססע אין אַללען מיינען רייבערייען; זאָ איינפֿאָלטיג
„ער זיך שטעללט, וואַר ער דאָך שלויער אַלז איך, אונד קאַן אַללערדינגז נאָך מעהר
„געשטעהען אַלז איך זעלבזט.

מאַן פֿראַגטע ווער דיעזער וועֶרע? אונד ער נאַננטע יענען * אַרמען עהרע־ ליכען ליינוועבער.

אויף דיעזע פֿאַלשע אַנקלאַגע וואורדע דערזעלבע נון זאָגלייך אין פֿערהאַפֿט גענאָממען. זיינע פֿרויא, דיא עבען דאַמאַלז צום זיעבענטענמאַלע שוואַנגער וואַר, פֿיעל אין אָהנמאַכט; זיינע קינדער שריען אום הילפֿע אונד ערבאַרמען; דיא נאַכבאַרן ליעפֿען צוזאַממען, — ער וואורדע גאַנץ בעטייבט פֿאָרטגעשלעפפט אונד אינז געפֿאֶנגניס געלעגט.

ביים דעם ערזטען פֿערהאָר געשטאַנד ער זאָגלייך אַללעז, וואַז ער געטהאַן האַטטע: אַללעז וואַז ער וואוזטע: אַבער ער קאָננטע אויך ווייטער ניכטז געשטעהען, אַלז דאַס ער ביים דעם איינציגען דיעבשטאַהל געצוואונגען וואָרדען, שילדוואַכע צו שטעהען. דיעזע אויזזאַגע שטימטע אַבער ניכט מיט דער אַנגאַבע דעז הונדזאַטטלערז איבערעין. — זיא וואורדען מיט איינאַנדער פֿערהאָרט. דער וועבער ערשטאַררטע פֿאַזט פֿאָר שרעקקען אונד ענטזעטצען, אַלז ער דיא ליגענהאַפֿטען בעשולדיגונגען דעז הונדזאַטטלערז פֿערנאַהם. ער באַט אונד פֿלעהטע מיט טהרעֶנען, מיט אויפֿגעהאָבענען העֶנדען, דאַס ער זיך דאָך ניכט זאָ פֿרעפֿעלהאַפֿט אַן איהם פֿער־ זינדיגען מאֶכטע, אונד בעטהייערטע, דאַס ער אונשולדיג וועֶרע; אַללעין דער הונדזאַטטלער בליעב דאַביי, דאַס ער ביים פֿיעלען רייבערייען אונד מאָרד־ טהאַטען זיין געהילפֿע געוועזען, אונד ערבאָט זיך, אויף דיא וואַהרהייט דיעזער אויזזאַגע צו שטערבען.

וויל נון דער וועבער ניכטז געשטאַנד, זאָ וואורדע ער אויף דיא פֿאָלטער גע־ בראַכט, אונד ער מוזטע זיא מעהר אַלז איינמאַל אויזשטעהען; דען זאָ אָפֿט ער זיך

אונטער דעס הענקערס האנדען בעפאהל, געשטאנד ער פאר שמערצען אללעס וואס מאן פֿראגטע; זא באלד מאן אבער מיט קוואלען נאכליעס, זא ווידעררִיעף ער ווידער אללעס, אונד בליעב דאבייא, דאס ער אונשולדיג וואֶרע.

דיא ריכטער היעלטען איהן ענדליך דאך פיר שולדיג, אונד דאס אורטהייל ווארדע געשפראכען, דאס ער געהאֶנקט, דער הונדסאטטלער אבער געראדעברעכט ווערדען זאללטע.

אלס דיעזעס אורטהייל דען געפאנגענען בעקאננט געמאכט ווארדע, זא לאֶכעלטע דער הונדסאטטלער פעראֶכטליך; דער וועבער אבער יאממערטע אונד ראנג דיא האֶנדע פאר קוממער איבער דאס עלענד זיינעס ארמען וויבעס, אונד זיינע זעכס נאקטען קינדער, וועלכע וואֶהרענד זיינער געפאנגענשאפט פאסט בלאס פאן אלמאזען אונד פאן געשענקען דער נאכבארן געלעבט האטטען.

זיינע פֿרויא האטטע מיט פיעלער מיהע קוים צוויא אדער דרייאמאל ערלויבניס ערהאלטען, איהן אים געפאֶנגניססע צו בעזוכען. זיא האטטע איהן אין זיינען קוואלען אונד שמערצען געזעהען, אלס ער אויס דער פאלטערקאממער אין דאס געפאֶנגניס צוריקק געבראכט ווארדע; איהר הערץ האט דאבייא זא זעהר געבלוטעט, זיא האטטע זא קלאֶגליך געיאממערט, דאס עס איינען שטיין האֶטטע ערווייכען קאֶננען. עס וואר פאסט איין וואונדער, דאס זיא בייא דיעזעם יאממער, בייא איהרער אונאבלאֶסיגען אנגסט אין דער נאכט אונד אם טאגע, בייא איהרער נאָטה אונד ארמוטה, בייא איהרען שווערען ארבייטען, בייא דען אֶפטערן לויפען אין דיא שטאדט אונד ווידער צוריקק, ניכט ענדליך גאנץ צו גרונדע גינג.

בייא דיעזען שווערען אונד מאננינגפאלטיגען לייִדען וואר איהר נאך איין איינציגער שוואכער טראָסט איבריג, נעמליך דיא האָפנונג, דאס דיא ריכטער דיא אונשולד איהרעס מאננעס נאך איינזעהען, אונד איהן לאָסשפרעכען ווערדען. אלס אבער דער טאג דער הינריכטונג נון דא וואר, אלס זיא דאס טאָדעסאורטהייל אֶפפענטליך אויס שפרעכען האֶרטע, אלס זיא דען שטאב איבער איהן ברעכען זאה, אלס דער צוג נאך דעם גערייכטספלאטצע אנפינג, אונד דיא ביידען געפאנגענען פאָן דער וואכע דאהין אבגעפיהרט ווארדען, אלס איהר מאן זיא צום לעטצטענמאלע מיט טהראֶנענדען אויגען אומארמטע, אונד איהר דאס לעטצטע לעבעוואָהל זאגען וואָללטע; דא געריעטה זיא פאסט אין פערצווייפלונג, ריס זיך פאן איהם לאס, אונד אינדעם זיא איהר יינגסטעס קינד אויף דען ארמען טרוג, אונד דיא אנדערן מיט זיך פיהרטע, ליעף זיא נאך דעם שלאָססע הין, אונד פערלאנגטע, פאר איהרען פירסטען (דען מארקגראפען פאן ביירייטה) געלאססען צו ווערדען.

דיא שילדוואכע היעלט זיא פיר וואהנזיננינג, אונד וואָללטע זיא ניכט איינלאססען. איינע מיטליידיגע פערזאָן אבער זאגטע איהר גאנץ לייזע, דיא מארקגראֶפין בעפינדע זיך זא עבען אים שלאָסגארטען. אלזבאלד שטירצטע זיא מיט דעם הייפלין איהרער קינדער דאהין, פיעל דער מארקגראֶפין צו פיסען, אונד באט זיא מיט טויזענד טהראֶנען אום ערבארמען, בעשוואָר זיא בייא דיעזען איהרען אונגליקקליכען קינדערן, בייא דעם נאך אונגליקקליכערן, דאס אונטער איהרעם הערצען לאג, אונד אין וועניגען טאגען דאס ליכט דער וועלט ערבליקקען זאָללטע, בייא איהרעם יאממער אָהנע מאאס אונד ציעל, בייא אללעם וואס הייליג איזט, דאס זיא דאך איהרעם אונשולדיגען מאננע דאס לעבען רעטטען מאֶכטע.

דאס הערץ דער מארקגראֶפין וואר עדעל אונד וויך, זיא ווארדע גערִיהרט פאָן

דעם יאַממער דעז אונגליקליכען ווייבעז, אונד פאָן דען טהרענען דער קינדער דיא זאָ עבען וואַיזען ווערדען זאָללטען. דיא איילטע אינז שלאָס צו איהרעם געמאַהלע אונד באַט זעלבזט פיר דאַז לעבען דעז וועבערז. ער צוידערטע נאָך איין וויילכען, דאָך ענדליך געוואָהרטע ער איהר דיא ביטטע, אונד שענקטע דעם וועבער גנאַדע. איין בעריענטער בעקאַם בעפעהל, זיך אויף דאַז שנעללזטע פפערד אויז דעם פירזטליכען שטאַללע צו זאַטטלען, איילענדז נאָך דעם ריכטפּלאַטצע צו רייטען, אונד דעם וועבער פאַרדאָן צו ברינגען. דיא מאַרקגראַפין ערמאַהנטע איהן, צו איילען וואַס ער קאָננטע.

דער אַרמע וועבער וואַנקטע שאָן דיא לייטער היניוף — דאַ זאַה מאַן אויף איינמאַל פאָן פערנע עטוואַז ווייסעז אין דער לופט, מאַן שריע דעם הענקער צו: פאַרדאָן! אונד אין אייניגען מינוטען וואַר דער רייטער דאַ, אונד פערקינדעטע פאַרדאָן, דעם וועבער פאַרדאָן! דיא טאָדעזאַנגזט דעז אונשולדיגען אַנגעקלאַגטען וואורדע היערדורך פּלאֶצליך אין וואָננע אונד ענטציקקען פערוואַנדעלט, אונד אונבעשרייבליך גראָס וואַר דיא פריידע דער צושויער, דאַ זיא דען אונשולדיגען בעגנאַדיגט אונד גערעטטעט זאַהען.

אַבער ניעמאַנד וואורדע פאָן דיעזער אונפערמוטהעטען פעראֶנדערונג זאָ שטאַרק געריהרט, אַלז דער הונדזזאַטטלער. דיעזער פערשטאָקקטע באֶזעוויכט האַטטע פאָרהער קיינען גאָטט אונד קיינע עוויגקייט געגלויבט. אין זיינער געפאַנגענשאַפט, ווען ער ערמאַהנט וואורדע, זיינע מיסעטהאַטען צו בערייען, אונד בוסע צו טהון, זאָ אַנטוואָרטעטע ער, ער ווירדע שאָן וויא איין מאַן צו שטערבען וויסען, אונד ניכט וויא איין אַלטעז ווייב. אַלז דיא ריכטער דען שטאַב איבער איהן בראַכען, האַטטע ער איהנען אינז געזיכט געלאַכט, אונד אויף דעם וועגע נאָך דעם ריכטפּלאַטצע, האַטטע ער נאָך איבער דען לאַרמען דעז פּאֶבעלז: אונד איבער דאַז ציטטערן זיינעז קאַמעראַדען געשפּאָטטעט.

זאָ האַרט אונד פערשטאָקקט וואַר דאַז הערץ דיעזעז באֶזעוויכטז געבליעבען ביז אויף דיא שטאַטטע, וואָ ער שטערבען זאָללטע. — היער שטאַנד ער אונד שויעטע, וויא דער אַרמע וועבער דיא לייטער היניוף שטיעג, ער פעראַנדערטע דאַבייא, דיא פאַרבע ניכט; מאַן מערקטע אַן איהם נאָך קיינע פורכט, נאָך קיינע אונרוהע דעז געוויסענז; מיט פרעכען אויגען שויעטע ער היניוף נאָך דעם גאַלגען, — אַלז אַבער דיא שטיממע ערשאַלל, דיא דעם אונשולדיגען נאָך אים לעטצטען אויגענבליקקע פאַרדאָן פערקינדיגטע, דאַ וואַר יענער פערשטאָקקטע באֶזעוויכט אויף איינמאַל בלייכער אַלז איינע ווייסגעטינכטע וואַנד, ער טראַט איין פּאַאַר שריטטע צוריק, אונד ריעף:

„יאַ, עז איזט איין גאָטט אים היממעל, אונד איינע פאָרזעהונג, דיא איך ביזהער
„ניעמאַלז גלויבטע! דיעס איזט דיא פראָבע, דיא איך מיר זעצטע! איך גלויבטע
„שאָן געוואָננען צו האַבען, אונד זעהע נון דאַז איך פערליערע."

מאַן פראַגטע איהן, וואַז ער דאַמיט מיינטע? אונד ער אַנטוואָרטעטע:

„דער וועבער איזט אונשולדיג. יענע שילדוואַכע אָן דער מיהלע טהאַט ער
„געצוואונגען; זעלבזט דאַז געלד, דאַז ער בעקאַם, וואָללטע ער צוריק געבען, זאָ
„זעהר איהן אויך מאַנגעל אונד הונגער דריקקטען, יעדען דיעבשטאַהל האַט ער זאָנזט
„וויא דען טאָד געהאַזט, דיעזעז אַללעז וואוזטע איך, אונד פערלייטעטע
„איהן פאָרזעטצליך. איך טהאַט עז ניכט אויז פיינדשאַפט אָדער אויז ראַכגיערדע,
„זאָנדערן נור אום צו זעהען, אָב עז איינע גאָטטליכע גערעכטיגקייט געבע, דיא

„זיך דער אונשולד אַנגעהמען ווירדע; יעצט ערקעננע איך, דאַס עס איינע גיבט,
„אונד איך ביטטע, מאַן פיהרע מיך צוריק, דאַמיט איך מיך בעקעהרען קאָננע,
„עהע איך שטערבען מוס, איך וויל נאָך מאַנכעס בעקעננען, וואַס וואָהל פערדיענט,
„דאַס מאַן מיך אייניגע טאַגע לאָנגער לעבען לאַססע.

זיינע ביטטע ווארדע בעווילליגעט, אונד מאַן פיהרטע איהן אין דאַס געפאַנגניס צוריק. יעצט וואַר זיין געוויססען ווירקליך ערוואַכט; ער בעלייגטע אונד בעשטאַטיגטע נאָכמאַלס דיא אונשולד דעס וועבער ג. אונד זיינע ווירקליכע דיעבסגענאָססען גאַב ער אויפריכטיג אַן, וועלכע דאַן אויך געפאַנגען ווארדען, אונד איהרען לאָהן בעקאַמען. ער לעבטע נאָך צעהן אָדער צוועלף טאַגע; אונד דאַ ער צום צווייטענמאַל הינויס געפיהרט ווארדע, וואַר זיין הערץ ניכט מעהר זאָ האַרט אונד פערשטאָקט, זאָנדערן ער ערקאַננטע, דאַס ער דען טאָד פערדיענט האַטטע, גינג מיט אַנגסט אונד טאָדטענבלייך צום ריכטפּלאַטצע, אונד שטאַרב מיט ווירקליכער רייע איבער זיינע זינדען.

פראַגעט יעדעס פאָריגע געשלעכט,
 געהט, פראַגט אייערע פֿאַטער!
איזט גאָטט ניכט הייליג אונד גערעכט?
 איין פיינד דער איבערטרעטער?
ווער האַט נאָך זיינעס גאָטטעס מאַכט,
ווער זיא נאָך אונגעשטראַפט פעראַכט?
דרום טראָצט ניכט פרעפעלנד ווידער גאָטט,
 פערמעססענע פערברעכער!
וואַס אַכטעט ער דעס פרעפלערס שפּאָטט?
 אַללמעכטיג איזט דער ראַכער!
ער, וועלכער בוי'ט אונד אויך צערבריכט,
ויא לייכט פערטילגט ער זינדער ניכט.

אין מאַגדעבורג טרוג זיך פאָלגענדעס געשיכטע צו: איינע מאַגד דיא שאָן אַכט יאַהרע ביי איינעם קויפמאַננע טריי אונד רעדליך געדיענט האַטטע, אָהנע דאַס מאַן דיא גערינגסטע אונטרייע אַן איהר פערשפירטע, וואַר איינעס אַבענדס נאָך אַלליין וואַך, דאַ דער הערר אונד דיא פֿרויא שאָן צו בעטטע געגאַנגען וואַרען. אַלס זיא נאָך אין דער קיכע אָדער אים קעללער איהרע געשעפטע בעזאָרגטע, שליך זיך איין דיעב אינ'ס הויז, אונד פערבאַרג זיך אין דער שטובע אונטער איינע בעטטשטעטטע. געגען איילף אוהר קאַם דיא מאַגד אויך אין דיא שטובע אונד צאָג איהרע קליידער אויז, וואָבייא זיא פיר זיך זעלבסט דיא וואָרטע זאַגטע:

„וואַס איזט דאָך דער מענש ווען ער נאַקט איזט.״

דאַראויף גינג זיא צו בעטטע. דער דיעב האַטטע זיך אינדעססען גאַנץ שטיללע געהאַלטען, ביז דיא מאַגד שליעף. נון שליך ער זיך אינס צווייטע צימער, שטאַהל אונגעפֿעהר דרייטויזענד גולדען, אונד פאַנד אויך געלעגענהייט גאַנץ אונבעמערקט ווי-דער צום הויזע הינויס צו קאָממען.

אַלס דער הערר דעס הויזעס אויפשטאַנד, בעמערקטע ער באַלד, דאַס עס ביי

שטאהלען וואר; ער פראגטע דיא מאגד, וואן זיא צו בעטטע געגאנגען? אב יעמאנד בייא איהר אים הויזע געוועזען? אונד אב זיא דיא טהירען וואהל פער־שלאססען געהאבט האבע? אלז דיא מאגד אללע דיעזע פראגען דער וואהרהייט גע־מעס בעאנטווארטעטע, זא זאגטע ער:

„עס זינד מיר אין דיעזער נאכט אונגעפעהר דרייאטויזענד גולדען געשטאהלען
„ווארדען, אונד איהר מיזט אלזא פאן דיעזען דיעבשטאהלע וויססען; געשטעהט איהר
„מיר'ס אויפריכטיג אונד גיבט מיר דאס געשטאהלענע וויעדער, זאלל עס ניעמאנד ער־
„פאהרען, אונד איהר בעקאממט נאך צווייאהונדערט גולדען פאן מיר, דאס וויל איך
„דעזוועגען טהון, וויל איהר מיר זא לאנגע צייט עהרליך געדיענט האבט; געשטעהט
„איהר מיר עס אבער ניכט, זא לאססע איך אייך אינ'ס געפענגניס זעטצען."

דיא עהרליכע מאגד קאננטע ניכטס געשטעהען. זיא פינג אן צו וויינען, אונד שוואור בייא אללען וואס הייליג איזט, דאס זיא אונשולדיג זייא, אבער אומזאנסט. זיא ווארדע אינ'ס געפענגניס געזעטצט, אונד פאר געריכט פעראהרט, אונד וויל זיא ניכטס בעקאננטע, זא בראכטע מאן זיא אויף דיא פאלטער; היער ווארדע זיא שרעקליך געמארטערט, אבער זיא בעקאננטע ניכטס.

אלס זיא צום צווייטענמאלע אין דיא פאלטער־קאממער געפיהרט ווארדע, פיעל זיא דעם הענקערזקנעכטע, דער זיא פאלטערן זאללטע צו פיססען, וואנד זיך וויא איין ווארם, אונד שריע צו גאטט אום בייסטאנד. דיא ריכטער בעפאהלען דעם הענקער זיינע שולדיגקייט צו טהון, ער ענטשולדיגטע זיך, אונד באט איהן צו פער־שאנען: דיא מאגד זייא געוויס אונשולדיג. מאן ערוויעדערטע איהם אן זיינע שולדיג־קייט, אבער ער ווארף דיא מארטערווערקצייגע צו דען פיססען דער געריכטספער־זאנען, פערפלוכטע זיין אמט, אונד שפראך, ער וואללע זיך צו דיעזער גרויזאמקייט ניכט צווינגען לאססען, וועגן עס איהם אויך זיין אמט קאסטען זאללטע, דיא פערזאן זייא געוויס אונשולדיג. דא מאן עבען קיינען אנדערן הענקערזקנעכט האטטע, זא ווארדע זיא וויעדער אינ'ס געפענגניס געפיהרט אונד דיא זאכע אן דען שטאדטראטה בע־ריכטעט. — דער שטאדטראטה ליעס דען קויפמאן רופען, זאגטע איהם וויא דיא זאכע פיר יעטצט שטינדע, אונד דיא מאגד קאננטע דאך פיללייכט אונשולדיג זיין, אונד פראגטע איהן, אב ער עס נון ווייטער טרייבען, אדער אויז בארמהערציגקייט זיא ענטלאססען וואללע? דער קויפמאן ערבארמטע זיך, נאהם זיא אויך וויעדער אין זיין הויז אויף, אונד זיא דיענטע איהם וויעדער עבען זא עהרליך אלז פאהרער.

נאך אייניגען יאהרען ווארדע זיא איינס פאן איהרעם הערן מיט איין ווירטהז־הויז אונד וויין געשיקט. אלז זיא אין דיא גאזטשטובע פאר דעם טישע צור קעלל־נעריא פאריבערגינג, זאה זיא איינען מענשען בייא איינעם גלאזע וויין זיטצען, דער דיא קראפט דעז וויינעז שאן ניעמאליך פיהלטע. וויא זיא אן איהם נאהע פאר־בייא גינג, זא זאגטע ער גאנץ לייזע אונד מיט שפעטטישער מיענע צו איהר:

„אך מיינע טאכטער! וואס מיזט דאך דער מענש וועגן ער נאקט מוזט."

זיא ערשראק, אונד וואוסטע ניכט וואס זיא אנטווארטען זאללטע, דאך אינדעם זיא נאך דער קעללנעריא גינג אונד דאזעלבזט שטאנד, ערוויעגערטע זיא זיך, דאס זיא זעלבזט דיעזע ווארטע אן דעמזעלבען אבענד געשפראכען האטטע, דא איהר הערר בעשטאהלען ווארדען. נון דאכטע זיא ווייטער, עס קאננטע זיא ניעמאנד געהערט האבען, אלז דער דיעב, דער דאמאלז אים הויזע געוועזען. זיא פער־מוטהעטע אלזא ניכטס אנדערז, אלז דאס דיעזער מענש דער דיעב וואהרע, זיא

ליעס זיך אַבער ניכטז מערקען, זאָנדערן גינג גאַנץ גלייכגילטיג צוריק, נאָהע אַן דעם מענשען פאָרבייא נאָך הויזע, איילטע אין דאַז צימער איהרעז העררן, אונד ריעף:

„גאָטט זייא געלאָבט, דאַס ער ענדליך איין געבעט ערהאָרט, אונד דען דיעב „ענטדעקקט האַט, דער מיך אין זאָ גראָססען יאַממער שטירצטע."

היערויף ערצאָהלטע זיא איהם וואַז פאָרגעפאַללען וואַר, אונד באַט איהן, ער מאָכטע נור באַלד דען מענשען געפאַנגען נעהמען לאַססען. דער הערר גינג, נאַהם וואַכע, אונד איילטע אין דאַז ווירטהזהויז, וואָ זיא דען מענשען נאָך ביים זיינער פלאַשע גאַנץ פרעהליך אונד גוטער דינגע אַנטראַפען. מאַן פיהרטע איהן אינז געפענגניס, פערהאָרטע איהן, אונד דאַ ער דיא טהאַט בעקאַננטע, זאָ מאַכטע מאַן איהם אויך באַלד דען פראָצעז, אונד ער וואורדע געהענקט.

גאָטט, דען דיא אונשולדיגע מאַגד, אין איהרער אַנגזט אַנגערופען, האַטטע אַלזאָ איהר געבעט ערהאָרט, אונד ניכט נור דיא הערצען דער מענשען צום מיטליידען ערווייכט, דאַס זיא פאָן דער מאַרטער לאָז קאַם; זאָנדערן ער וואוסטע עז אויך זאָ צו לענקען, דאַס דער דיעב זיך זעלבזט פערראַטהען מוזטע, זיינע שטראַפע עמפפינג, אונד דאַס דיא אונשולד אַן דען טאַג קאַם.

איין רייכער **יהודי** רייזטע צו פפערדע אין דיא מעססע (מאַרקט) אונד האַטטע איינען גורט פאָלל געלדעז אום דען לייב. ער מוזטע דורך איינען פלוס רייטען, דער פאָן רעגען זעהר אַנגעשוואָללען וואַר; דאַז וואַססער ריס איהן פאָרט, אונד אין אויגענבליקקע זאַה מאַן וועדער פפערד נאָך רייטער מעהר. איין בויער שטאַנד אַן אופער דעז פלוססעז, זאַה דאַז אונגליקק, — אונד וויל ער גוט שוויממען קאָננטע, זאָ וואַרף ער שנעלל זיינע קליידער פאָן זיך, שפראַנג אין דאַז וואַססער, אונד ערהאַשטע דען **יהודי** גליקקליך. מיט פיעלער מיהע בראַכטע ער איהן אַן דאַז לאַנד, דאַז פפערד אַבער קאָננטע ער ניכט רעטטען.

דער **יהודי** וואַר אינדעססען שאָן האַלב טאָדט; וויל אַבער דער בויער מעהרמאַלז געהאָרט האַטטע, דאַס מאַן ערטרונקענע ווידער צום לעבען ברינגען קאָננטע, זאָ טרוג ער איהן אַלזבאַלד אין זיין הויז, לעגטע איהן אויף איינען בונד שטראָה, אונד גאַב זיך אַללע מיהע, איהן ווידער צום לעבען צו ברינגען. עז געלאַנג איהם אויך גליקקליך, אונד דער **יהודי** קאַם ווידער צום לעבען.

אַלז ער ווידער פאָלליג הערגעשטעללט וואַר, זאָ דאַנקטע ער זיינעם עררעטטער הערצליך. נון וואָללטע ער נאָך זיינעם געלדע גרייפען, אונד דענזעלבען רייכליך בעלאָהנען; אַבער עז וואַר פאָרט, ער קלאַגטע אַלזאָ, דאַס איהם זיין געלדגורט וועג געקאָממען, אונד זאַגטע זעלבער קאָננטע דאָך ניכט אים וואַססער ליעגען, דען ער וואַר פעזט אום זיינען לייבע געבונדען.

דער בויער ערשראַקק. זיין געוויססען שפראַך איהן צוואַר פרייא, אַבער עז קרֶענקטע איהם דאָך, דאַס ער אין איינעם איבעלן פערדאַכט קאָממען זאָללטע. ער פערזיכערטע דעם **יהודי**, דאַס ער קיין געלד בייא איהם געפונדען, אונד זאַגטע, ווען ער אים זיננע געהאַבט האָטטע, איהם זיין געלד אַבצונעהמען, זאָ ווירדע ער זיך ניכט זאָ פיעל מיהע געגעבען האַבען, איהן ווידער צום לעבען צו ברינגען.

דער **יהודי** שטאַנד צוואַר נאָך אין צווייפעל, אָב דיא זאַכע זיך אַלזאָ פערהיעלטע, דאָך וואָללטע ער זיך מיט דעם רעטטער זיינעז לעבענז ניכט אין שטרייט איינלאַססען, אונד ליעבער דאַז געלד פערשמערצען אַלז דיעזען צו בעליידיגען. ער

רייזטע פאָרט, ביידע שיעדען ניכט רעכט פערגניגט פאָן איינאַנדער. דער **יהודי** וואַר מיספערגניגט, וויל ער זיין פפערד אונד זיין געלד איינגעביזט האַטטע, אונד בעטטעלאַרם אונד צו פוס זיינע רייזע פאָרטזעטצען מוזטע; אונד דער בּ ו י ע ר בעטריבטע זיך דאַריבער, דאָס ער אונשולדיג אין דען פערדאַכט איינעז דיעבּ־שטאָהלז געקאָממען וואַר.

אין פאָלגענדען פריהיאַהרע וואָללטע דער בּ ו י ע ר דען מיזט אויז זיינעם האָפע אין דען אַקקער פאָהרען; אינדעם ער נון דאַז שטראָה מיט זיינעם קאַרזטע אויפלאַדג, זאַה ער דאָרין איינען לאַנגען לעדערנען בייטעל ליעגען. ער האָב איהן אויף, אונד פאַנד דאָס ער שווער וואַר: ער אָפּפנעטע איהן, אונד זיעהע! עז וואַר גאַנץ פאָלל מיט געלד אונד זילבערמינצען. פאָלל פערוואונדערונג ריעף ער זיינע פרויא אונד זאַגטע:

„אין אַללער וועלט, וואָ קאָממט דאַז פיעלע געלד אין מיינען מיזט?"

„איי!" זאַגטע דיא פרויא דאַז וויר געוויס דעם יודען געהאָרען, דען דיא
„אין פאָריגען הערבזטע אויז דעם וואַסער עררעטטעט האַט."

„דוא האַזט רעכט, פרויא!" זאַגטע ער. דאַז מיזט מיר ליעב! נון פאַסירע
„איך דאָך ניכט פיר איינען שעלם אונד שפּיצבובען! דאַז געלד זאָלל ער באַלד וויעז
„דער האַבען; וויא איזט עז היעהער געקאָממען?"

זיא בעזאַננען זיך הין אונד הער, אונד ענדליך מוטהמאַזטען זיא, דער גורם מיזטע דעם **יהודי** פאָם לייבע לאָז געגאַנגען זיין, וויא ער אויף דעם שטראָה געלעגען, אונד דאַז שטראָה וואַר הערנאַך אין דען מיזט געוואָרפען וואָרדען.

דער עהרליכע בּ ו י ע ר האָב אינדעסטען דאַז געלד וואָהל אויף, ביז ער געלעגענ־הייט האָטטע, עז דעם **יהודי** וויעדער צו איבערליעפערן. נון וואַר אַבער דאַז זיין גרעָזטער קוממער, דאָס ער ניכט וואוזטע, וויא דערזעלבע היעס, אונד וואָ ער וואָהנטע. דעזהאַלב גינג ער צור צייט דער מעססע אָפט אַן דיא לאַנדשטראַססע, אונד גאַב אַכט, אָב ער דען **יהודי** פיעלייכט וויעדער איינמאַהל זעהען קאָננטע; אַבער עז פערגינגען עטליכע יאַהרע, אָהנע דאַס זיא דען **יהודי** צו זעהען בעקאַמען.

ענדליך קאַם איינמאַהל דעז אַבענדז איין קאַרן פאָן אַללערהאַנד זאַכען פאָר דעז בּ ו י ע ר ז טהירע געפאַהרען. דער **יהודי** דען דער בּ ו י ע ר גערעטטעט האַטטע, שטיעג אַב; מיט פראָהער מיענע קאַם ער אין דיא שטובע אונד זאַגטע:

„גאָטט זייא בייא איך, ליעבע לייטע! קעננט איהר מיך נאָך?"

„אַך! — ריעף דער בּ ו י ע ר — „גאָטט זייא דאַנק, דאָס איך אייך וויעד־
„דער זעהע! איך האַבע שאָן לאַנגע אויף אייך געוואַרטעט!"

דער **יהודי** פיעל איהם אין דיא רעדע, נאַהם איהן בייא דער האַנד אונד זאַגטע:

„ליעבער פריינד; פערצייהט מיר, דאָס איך אין פערדאַכט האַטטע, איך
„האַבע מיך היער, זאָ אָפט איך אין דיא מעססע רייזטע, בייא דען לייטען ערקונ־
„דיגט, האָב מאַן ניכט מערקע, דאָס איהר רייך געוואָרדען וואָרעט? האָרער איך
„אין בעסערעז הייזלען געבויעט האַטטעט? אַבער איך האָרטע אימער, דאָס
„איהר נאָך עבען זאָ אַרם וואָרעט, אַלז פאָרהער. זאָ פערגינגען צוויא יאַהרע,
„אונד איך קאָננטע נון געוויס דענקען, דאָס איהר פאָן מיינעם געלדע קיינע
„ווישענשאַפט האַטטעט. נון פערצייהט מיר ליעבער פריינד, אונד נעהמט נאָך
„איינמאַהל מיינען הערצליכען דאַנק אַן, דאָס איהר מיך גערעטטעט האַבט, איך

„פינדע איך נון גאָטטלאָב אין פֿעראַנגענעהמסטאַנדען פֿערזעצט. היער האַבע איך
„אויף איינעם וואַגען אייניגע זאַכען מיטגעבראַכט, דיא איך אייך אַלז איינען קליינען
„בעוויז מיינער דאַנקבאַרקייט געבען וויל.

זאָ שפראַך דער דאַנקבאַרע יהודי, אונד האָלטע פֿאָן זיינעם קאַרן, נייעז קליידערן אונד מאַנערהאַנד אַנדערע זאַכען, אונד אויך איינע בערזע געלד, וועלכעז ער אויף דען טיש לעגטע. דער עהרליכע בויער שטאַנד גאַנץ ערשטוינט דאַ, אונד זאַגטע:

„ליעבער פֿריינד! איהר געלד איזט ווירקליך אין מיינעם הויזע, עז איזט אין דעם
„מיסט געפֿונדען וואָרדען, אונד וואַהרשיינליך מיט דעם שטראָה אויף וועלכעם איהר
„דאַמאַלז געלעגען האַטטעט, אין דען מיסט געקאָממען; אַבער ביים גאָטט! איך
„האָטטע עז אייך שאָן לאַנגע געבראַכט, ווען איך געוואוסט העטטע, וואָ איהר וואָהנ-
„טעט. נון היער איזט דער געלדגורט, לאָהלעט זעלבסט דאַז געלד, עז ווירד נאָך
„אַללעז בייזאַממען זיין.

דער יהודי ערשטוינטע איבער דיא עהרליכקייט דעז מאַננעז, אונד באַט איהן דיעזעז געלד אויך צו בעהאַלטען; דער בויער נאַהם עז ניכט אַן; מיט פֿיעלעם ביטטען נאַהם ער דיא אַנדערן געשענקע דיא איהם דער יהודי מיטגעבראַכט האַטטע; אום איהן ניכט צו בעטריבען, אויך נאַהם פֿינפֿציג דוקאַטען פֿאָן דעם געלדע אויז דעם געלדגורטע.

אונד נון בויעטע ער זיך איין נייעז הייזכען, וואָרין דער יהודי איהן אַללע מאָנאַטע בעזוכטע. זאָ אָפֿט ער דורכרייזטע. דאַ פֿרייטען זיך דען דיא גוטען לייטע מיט איינאַנדער, ווען זיא אַן דיא וואונדערבאַרען בעגעבענהייטען געדאַכטען, וואָדורך זיא פֿריינדע געוואָרדען זינד.

ניינטעז געבאָט·

לא תענה ברעך דוא זאָללסט ווידער דיינען נאַכסטען עד שקר. (שמות כ׳ י״ג) ניכט אויזזאַגען אַלז איין פֿאַלשער צייגע.

דוא זאָללסט פֿאָר געריכט ווידער דיינען נאַכסטען ניא עטוואַס אויזזאַגען, אָדער רעדען, וואַס דער וואַהרהייט צווידער איזט. ניכט פֿריינדשאַפֿט אָדער בעקאַננטשאַפֿט, ניכט האַס אָדער ווידערווילען, ניכט פֿערטפרעכען פֿאָן איינער אָדער דראָהונג פֿאָן דער אַנדערן זייטע; ניכטז אַלז דיא בלאָסע וואַהרהייט זאָלל אונז היער לייטען; קיינער פּאַרטהייליכקייט, אַבער אויך קיינע לייכטזינניג זאָללען וויר אונז היער שולדיג מאַכען; ערנסט אונד געוויססענהאַפֿט זאָללען וויר אונז פּריפֿען, וואַס וויר וויססען אונד ניכט וויססען, אונד נאַך אונזערעם בעסטען וויססען אונד געוויססען זאָללען וויר זאַגען. דיא אָבריגקייט איזט דאַ אום רעכט אונד גערעכטיגקייט צו האַנדהאַבען, אום דאַז בעזע אַן דעם בעזען צו בעסטראָפֿען, אַנדערע פֿאָם בעזען אַבצושרעקען, ולהציל גזול מיד עושקו אונד דעם בערויבטען ווידער דען געוואַלטטהעטיגען בייצושטעהען. דער פֿערברעכער געשטעהעט זיינע מיסעטהאַט גאַר ניכט, אָדער ניכט גאַנץ; ווען וויר נון ניכט נאַך אונזערעם בעסטען וויססען אונד געוויססען איין צייגניס אַבלעגען, זאָ קאַן דיא אָבריגקייט קיין ריכטיגעז אורטהייל

מאָלען; דער איסטעהאַטער בלייבט אונגעסטראַפט, ער זעטצט זיינע געוואָהנטע לעבענסווייזע פֿאָרט, מאַכט דיא מענשליכע געזעלשאַפט אונזיכער, אונד בריננגט אונשולדיגע נאַכטהעיל וויא פֿאָרהין איינז אונגליקק. אַלז דיעזעז אונגליקק, האַט דער פֿאַלשע צייגע אויף זיינעם געוויסען, ער מאַכט זיך דורך זיינע לוגע, דער פֿרעמדען זינדע שולדיג; יאַ נאָך ווייט מעהר: דער פֿערברעכער פֿערגעהט זיך אָפֿט אין דער געשווינדיגקייט, עהע ער זיינען זין אָרדענטליך צוזאַממען פֿאַססען אונד דיא זאַכע זיך איבערלעגען קאַן, אונד זיינע ליידענשאַפט צו בעזיעגען פֿערמאַג, דער פֿאַלשע צייגע איזט אַלזאָ ווייט מעהר פֿערברעכער, אינדעם ער צייט האַט איבער דען געגענשטאַנד נאַכצודענקען אונד זיך איהן צו איבערלעגען; דאַהער ער איין ווייט גרייליכערעז פֿערברעכען אויזאיבט. דאַהער אויך דיא היילינע תורה דען פֿאַלשען צייגען שאָן בלאָס זיינעז אַנשלאַגז ווילען, ווען אויך זיין מוטהווילע אונד זיינע פֿרעפֿעלטהאַט ניכט צור פֿאָללציהונג דער שטראַפֿע דעז אַנגעקלאַגטען געקאָממען איזט, דעננאָך מיט דערזעלבען שטראַפֿע בעלעגט, וועלכע ער געגען זיינען נעבענמענשען בעאַבזיכטיגטע; עז הייסט נעמליך: (דברי׳ י״ט י״ח) ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו, ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך,״ דיא ריכטער זאָללען גענויא אונטערזוכען, ווען דער צייגע פֿאַלש אויזגעזאַגט, אונד ווידער זיינען ברודער פֿאַלשעז צייגניס געגעבען, זאָ זאָללט איהר איהם טהון וואַס ער זיינעם ברודער צו טהון דען אַנשלאַג געהאַבט, אונד דען בעזעוויכט אויז אייך וועגשאַפֿען.״

וויר דירפֿען אויך אין אונזערען הערצען ווידער אונזערן נעכסטען קיין פֿאַלשעז צייגניס פֿיהרען, דאַז איזט איבער דיא געדאַנקען אַנדערער, איבער דיא אַבזיכטען אונד בעוועגגרינדע איהרעז טהון אונד לאַססענז ניכט אורטהיילען. וויר קאָננען נור איבער דאַז אורטהיילען וואַס אונז אין דיא אויגען פֿאַללט, אונד וואַס וויר געוויא מיט אַנגעזעהען האַבען, נור צייגען איבער דיא טהאַטען אונזערעז נעבענמענשען, אַבער איבער דאַז איננערע דעזזעלבען, דאַז דער טהאַט צו גרונדע ליעגט, איבער דען גוטען אָדער בעזען ווילען קאָננען וויר קיין אורטהייל פֿאַללען, דאַז פֿערמאַג נור גאָטט אַלליין, הבוחן כליות ולב, דער הערץ אונד ניערען פריפֿט. — איין בעזער עהרלאָזער מענש לעגט געוואָהנליך איינער גראָססען ערלען טהאַט זיינעז נעבענמענשען איינע אונעדלע איינענניטציגע אַבזיכט אונטער. פֿעהלט זיין נעבענמענש, זאָ דאַרף ער ניכט אויז שוואַכהייט אָדער אויז איבעראיילונג געפֿעהלט האַבען, באָזהייט אום דיא אורזאַכע זיינעז פֿעהלטריטטעז זיין. דאַז בעזע איזט וועניגער בעזע, ווען ניכט דיא פֿערדערבטהייט דעז הערצענז, זאָנדערן איינע מענשליכע שוואַכהייט דאַצו פֿערלייטעט האַט. — גוטע טהאַטען לאַססען אויך איינען גוטען ווילען שליעססען, אונד דער מענש פֿעהלט ווייט אָפֿטער אויז שוואַכהייט אַלז אויז באָזהייט. וויר דירפֿען אויך ביזוויילען, יאַ עז איזט זאָגאַר אונזערע פפֿליכט ביזוויילען דיא וואַהרהייט צו פֿערהעהלען. איזט איין פֿעהלער, איזט איין פֿערגעהען אונזערעז נעבענמענשען פֿערבאָרגען, דעססען בעקאַננטמאַכונג ניכט ניטצליך — איהם אַבער שעדליך ווירד, זאָ איזט עז ליעבלאָז, אונד פֿערראַטה איין שלעכטעז הערץ, דאַז אויפֿצודעקקען, וואַז בעססער געוועזען וועהרע פֿערבאָרגען צו האַלטען; דען האַט יענער זיינע עהרע פֿערלאָרען, זאָ האַט מאַן איהם אויך דען וועג צור בעססערונג אַבגעשניטטען, ווייל ער איבעראַלל פֿערשטאָססען ווירד. דאַהער לעהרעט אונזערע היילינע תורה: הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא״ דאַז זאָללסט דיינען

זאללטען זיינעס פֿערגעהענס וועגען ערמאהנען אונד צורעכט ווייזען, איינען פֿעהלטריטט אבער ניכט אויסשרייען אונד איהם נאכטראגען.״

נבות איין בירגער צו יזרעאל האטטע איינען וויינגארטען נאהע אן דעם פאל-לאסטע דעס אחאב קעניגס צו שומרון, וועלכען דער קעניג צו בעזיטצען ווינשטע. ער רעדעטע דאהער דען נבות אן, אונד שפראך:

„איבערלאס מיר דאך דיינען וויינגארטען, וועלכען איך צו איינעם קיכענגארטען
„צו פֿערווענדען ווינשע, וויל ער זא נאהע אן מיינעם פאללאסטע ליעגט, איך וויל
„דיר דאפֿיר איינען אנדערן בעססערן וויינגארטען געבען, אדער ווען עס דיר ליעב
„איזט דען ווערטה מיט באארעם געלדע ערזעטצען.״ נבות אבער שפראך:

„דאפֿיר בעוואהרע מיך דער עוויגע, דאס איך דאס ערבטהייל מיינער עלטערן, (וועלכעס שאן אורלייטען הער איין אייגענטהום מיינער פֿאמיליע וואר) צום קויפֿע הינגעבען זאללטע.״

דיעזע קורצע אבשלעגיגע אנטווארט מאכטע איינען טיעפֿען איינדרוק אויף דאס געמיטה דעס קעניגס, אונד ער גינג מיסמוטהיג אונד פֿערדריסליך נאך הויזע, לעגטע זיך צו בעטטע מיט דעם געזיכטע צור מויער געוואנדט, אס ניכט אונד שפראך ניכט.

איזבל, זיינע געמאהלין, בעמערקטע באלד דיא געמיטהסבעוועגונג איהרעס געמאהלס, פֿראגטע נאך דער אורזאכע, אונד ער ענטדעקקטע איהר, וואס צווישען איהם אונד נבות פֿארגעפֿאללען איזט. דיא קעניגין ענטריסטעטע זיך דאריבער זעהר, זיא פֿאסטע איינען ביטטערן גראלל געגען דען נבות, אונד אין איהרעם פֿאלשען הערצען שמיעדעטע זיא איינען העללישען ראכעפלאן געגען דיעזען אונשולדיגען מאן.

„מיין הערר אונד געמאהל״ שפראך זיא, ערמאננעט אייך! אונד גרעמט אייך
„ניכט אום איינע זא גערינגע זאכע. זייד איהר ניכט קעניג אין ישראל? פֿעהלט
„אייך דיא מאכט אדער דאס מיטטעל צו צייגען, דאס זיך יעדער אין דיעזעם רייכע
„אייערעם ווילען פֿיגען מוס? אויף! זייד גוטען מוטהעס, אונד איבערלאסט עס
„מיר, אייך דען וויינבערג צו פֿערשאפֿפֿען.״

איזבל שריעב אים נאמען דעס קעניגס אן דיא ריכטער אונד עלטעסטען דער שטאדט יזרעאל וועגען איינער פֿאלקספֿערזאממלונג (איינען אפֿפֿענטליכען גע-ריכטסטאג) אונד בעמערקטע דאבייא, דאס נבות אבענאן געזעטצט ווערדען זאלל, אונד צוגלייך בעארדערטע זיא צוויא פֿערווארפֿענע מענשען, איהם געגעניבער צו זיטצען, איהן אפֿפֿענטליך אנצוקלאגען, גאטט אונד דען קעניג געלעסטערט צו האבען, אונד איהן זאנאך אויף איהר צייגניס צום טאדע צו פֿערורטהיילען.

אללעס געשאה נאך דעם ווילען דער קעניגין. דאס פֿאלק פֿערזאממעלטע זיך, נבות זאס אן דער שפיטצע, דיא בייאדען בעריכטיגטען מענשען זעטצטען זיך איהם געגעניבער, אונד לעגטען אונפֿערשעמטער ווייזע פֿאר דען אויגען דעס פֿאלקעס דאס צייגניס אב, דאס נבות גאטט אונד דען קעניג געלעסטערט האבע. אויף דיעזעס פֿאלשע צייגניס ווארד נבות צום טאדע פֿערורטהיילט, אונד אויסערהאלב דער שטאדט געשטייניגט.

איזבל קינדיגטע היערויף איהרעם געמאהלע פֿאלל פֿריידע אן, דאס ער נון דען וויינגארטען דעס נבות אין בעזיטץ נעהמען קעננע, דא נבות צום טאדע פֿערורטהיילט איזט, אונד זיינע גיטער נאך דעם געזעטצע קאנפֿיסצירט ווערדען. אחאב מאכטע זיך אויף, דען וויינגארטען אין בעזיטץ צו נעהמען, אהנע זיין גע-וויסען צו פֿראגען, דורך וועלכע מיטטעל זיינע גאטטין צו דעססען בעזיטצע געלאנגט זייא.

אַלז **אחאב** אין בעזיטצע דיעזעס דורך בלוטשולד ערוואָרבענען ווייןבערגעס וואַר, אונד איהן נאַך זיינעם פּלאַנע איינריכטען וואָללטע, טראַט אונפערמוטהעט דער געטטליכע פּראָפעט **אליהו** דער **תשבי** פֿאָר איהן, אונד שפּראַך:

„**אחאב**! דורך דען בעזיטץ דיעזעס ווייןגאַרטענס האַסט דו דיך געגען גאָטט „שווער פֿערזינדיגעט, דורך אונשולדיג פֿערגאָססענעס בלוט ביזט דו צו זיינעם בעזיטצע „צע געלאַנגט; אַבער איך פֿערזיכערע דיך אים נאַמען דעס עוויגען, דאָ וואו דיא „הונדע דאַס בלוט דעס אונשולדיג געמאָרדעטען **נבות** געלעקט האַבען, דאָ ווערדען „זיא אויך דיין בלוט אויפלעקען, אונד דיינע געמאַהלין **איזבל** ווערדען דיא „הונדע אים טהאַלע **יזרעאל** פֿערצעהרען."

אחאב בערייעטע צוואַר הערצליך דיעזע טהאַט אונד דאַס פֿערגעהען געגען גאָטט; (אונד (ע"פ ילקוט דוד) ליעס ער אויך דיא צווייא פֿאַלשען צייגען מיט איינעם אֶהנליכען איבער איהן אויזגעשפּראָכענען אורטהיילע פֿעראורטהיילען, ער ליעס זיא נעמליך פֿיערטהיילען, אונד דען הונדען פֿאָרווערפֿען.) אַבער דיא פּראָפֿעצייהונג דעס **אליהו** אים נאַמען דעס אַללמעכטיגען ריכטערס גינג דענואָך אין ערפֿיללונג. אַלז **אחאב** נאַך איינינער צייט צו פֿעלדע צאָג, וואַרד ער אין זיינעם וואַגען טאָדטליך פֿערוואונדעט; דאַס בלוט שטראָמטע אויס דער וואונדע זאָ דאַס דיא אויס הענדען געפֿאַללענען וואַפֿפען אים בלוטע שוואַממען, אונד עס הערויס אויף דיא ערדע פֿלאָס, דאַס עס דיא הונדע אויפלעקטען, אונד דער וואַגען מוסטע אים טייכע **שומרון** אַבגעשפּילט ווערדען.

אַלז שפּעטערהין **יהוא** קעניג וואורדע, אונד נאַך **יזרעאל** צאָג, שטעללטע זיך **איזבל** געשמיקט אונד געפּוצט אַן איין פֿענסטער דעס פּאַללאַסטעס, אונד ריעף דען אים טהאָרע קאָממענדען **יהוא** אום פֿריעדען אַן. אַלז **יהוא** זיא ערבליקטע, בעפֿאַהל ער, זיא הערונטער צו שטירצען; מאַן שטירצטע זיא היכאַב, אונד עס שפּריצ-טע פֿאָן איהרעם בלוטע אַן דיא וואַנד אונד אַן דיא פּפֿערדע; ער ריטט זאָדאַן איבער זיא הינוועג, גינג אין דען פּאַללאַסט, אַס אונד טראַנק. נאַך דער מאַהלצייט זאַגטע דער קעניג:

„דענקעט דאָך אויף דיעזע פֿערפֿלוכטע, אונד בעשטאַטטעט זיא צו גראַבע; „דען זיא איזט איינמאַל איינעס קעניגס טאָכטער."

מאַן גינג דאַהער הין זיא צו בעגראַבען; אַללין מאַן פֿאַנד פֿאָן איהר ניכטס: אַלז דיא הירנשאַלע, פֿיסע אונד הענדע; דען שאָן האַטטען זיא דיא הונדע צערפֿלייסט. אַלז מאַן דיעזעס דעם קעניגע בעריכטעטע, ריעף ער:

„האַ! זאָ וואַר גאָטטעס אויסשפּרוך, דורך זיינען דיענער **אליהו** „**התשבי**; נעמליך: אין **יזרעאל**'ס בעצירק זאָללען דיא הונדע „**איזבל**'ס פֿלייש פֿרעססען."

צעהנטעס געבאָט.

לא תחמד בית רעך
לא תחמד אשת רעך
ועבדו ואמתו ושורו
וחמרו וכל אשר לרעך.
(שמות כ' י"ד).

דו זאָללסט קיינע בעגיערדע האַבען נאַך דיינעס נעכסטען הויזע, דו זאָללסט קיינע בעגיערדע האַבען נאַך דיינעס נעכסטען ווייבע, נאַך זיינעם שקלאַפֿען, נאַך זיינער שקלאַפֿין, נאַך זיינעם אָקזען, נאַך זיינעם עזעל אָדער נאַך אַללעם וואַס דיין נעכסטער בעזיצט.

זאָ ווי מאַנכע מענשען האָבען איהרע שולד קראַנק אונד אַרם ווערדען, זאָ קאָננען אויך האָבע אייגענע פערשולדונג מאַנכע בעזע געדאַנקען אונד בעגיערדען אין דעם מענשען ענטשטעהען. זינדהאַפטע ווערדען דיא בעזען בעגיערדען ערסט דאַן, ווען דער מענש זאָרגלאָז איזט, אונד זיא ניכט צו אונטערדריקקען זוכט; ווען ער מיט וואָהלגעפאַללען בייא איהנען פערווייאלט, אונד דאַז בעזע, וועלכעז איהן רייצט, ווירקליך אויזצואיבען געדענקט; דאַז איזט דער אייגענטליכע זין פאָן **לא תחמוד**, נעהמליך: עס זאָלל דיך ניכט פערלאַנגען, דיינע בעגיערדע נאַך דיינעם נעכסטען הויזע נאַך דיינעם נעכסטען ווייבע א. ז. וו. אין אויזאיבונג בריגגען צו קאָננען."

זאָבאַלד וויר אונס איינער בעזען בעגיערדע בעוואוסט פיהלען, טריטט אַלזאָ גלייך דיא פפליכט דעם געבאָטעס איין, איהר אָהנע פערצוג צו ווידערשטרעבען. — שאָן דאַז פרייוויליגע צעגערן, דאַז היין אונד הער וואַנקען צווישען איינוויליגונג אונד ווידערשטאַנד, שאָן דיעזע אונענטשלאָססענהייט איזט איינע זינדע; דאַבייא ווירד דיא בעגיערדע איממער העפטיגער, אונד דיא קראַפט איהר צו ווידערשטעהען שוואַכער; פאָן דער איינוויליגונג אין דיא בעגיערדע, קאָממט ענדליך דיא איינוויליגונג צור טהאַט; דאַהער זאַגען אונזערע **חכמי תלמוד ז"ל:**

„הרהור עברה קשה מעברה."

„דאַז נאַכזיננען, דיא זינדע אין אויזאיבונג בריגגען צו קאָננען, איזט איין
„שטראָפליכערעז פערברעכען, אַלז ווען מאַן שאָן פאָן דער לייַדענשאַפט היגגע-
„ריססען דאַז פערברעכען בעגעהט.

דיא בעזען געדאַנקען אונד בעגיערדען ענטשטעהען ענטוועדער דורך אונזערע אייגענען אייסערען זיננע, אָדער דורך פערפיהרערישען לאָקונגען גאָטט? אונד ערהרע? אַנדערער מענשען, וועלכע אונז דען בעזען גענוס פערבאָטענער דינגע רייצענד, דאַז פערגעהען אַבער זעהר גערינג דאַרשטעללען. ריכטע אַלזאָ דיין אויגע ניכט אויף פערבאָטענע געגענשטאַנדע, אונד ליהע דיין אָהר ניכט פערפיהרערישען רעדען, מיידע דיא בעזע געזעללשאַפט, פליהע געפאַהרליכע אָרטע אונד אונזיטטליכע פער-זאַגען, אונד לעזע קיינע שריפטען, דיא דער וואָללוסט דאַז וואָרט שפרעכען, דאַז הערץ אַבער טיעף פערגיפטען.

בייא אַללער פאָרזיכט אונד וואַכזאַמקייט קאָננען וויר יעדאָך ניכט אַללען בעזען געדאַנקען אונד בעגיערדען אויזווייכען; ווען זאָלכע ווידער אונזערן ווילען ענטשטעהען, זאָ מיססען וויר זיא דאַדורך צו אונטערדריקקען זוכען, דאַס וויר אויגענבליקקליך איין וויכטיגעז געשעפט אונטערנעהמען, וואָצו אויפמערקזאַמקייט אונד איבערלעגונג נאָטהווענדיג זינד, וואָ מאַן דענקע אַן גאָטט אונד אַן זיינע היילליגע **תורה**, מאַן נעהמע צופלוכט צו זאָלכען געבעטען, וועלכע אונזער געמיטה, בעזאָנדערז אויף דיא עוויגקייט אונד אַללוויססענהייט גאָטטעז הינלייטען, אונד דענקע אַן דען טאָד, דער אונז יעדען טאַג, יעדע שטונדע, פיעללייכט שאָן וואָהרענד דעססען אַלז וויר אונזערע בעגיערדען בעפריעדיגען, טרעפפען קאַן.

דער שטאַטטהאַלטער צו לעהראַ נאַמענז מאַנזיבאַ, בעגעגנעטע איינער וויטווע, וועלכע איינען עזעל פאָר זיך הער טריעב אונד וויינטע.

„וואַרום וויינסט דוא, אַרמעז ווייב?" — „וואָהל איין אַרמעז ווייב אַנטוואָרטעטע
„זיא; דיעזער עזעל, דער לעצטע זאַק, וועלכער דאַראויף ליעגט, אונד דיא קליידונג

„וועלכע מיינע בלאַסע רעקס, אונד דער גאַנצע איבעררעסט מיינער האַבע, אַלזא
איבריגע האַט מיר דער קעניג גענאָממען."

„אונד וואָרין בעשטאַנד דיינע איבריגע האַבע?" פֿראַגטע מאַלכּה פֿער־
„וואונדערט — איך בעזאַס איינע קליינע מייעריי; זיא וואַר דאַז ערבטהייל דער
„פֿאָרפֿאַהרען מיינעז פֿערשטאָרבענען מאַננעז אונד דער מייניגען, זיא וואַר אונז
„איבער אַללעז ליעב; וויר זינד היער געבאָרען אונד ערצאָגען; אונזערע געמיינ־
„שאַפֿטליכע ליעבע נאַהם היער איהרען אַנפֿאַנג; וויר וואורדען גאַטטען, גענאָססען
„דיא צופֿריעדענהייט וואַהרער ליעבע אונד אונערמידעטער אַרבייטזאַמקייט; — נאָך
„אויף דעם שטערבעבעטטע באַט מיך מיין גוטער מאַן, דאַפֿיר צו זאָרגען, דאַס
„אונזער קליינעז גוט וועלכעז אונז אונזערע פֿאָטער הינטערלאַססען האַבען, אַן קיינע
„אַנדערן אַנדערן געלאַנגע, אַלז אַן אונזערן זאָהן, וועלכער פֿיעלייכט אין דעם אויגענ־
„בליקקע איהן העערע דעז קעניגז זיין בלוט פֿיר איינען העררן פֿערגיעסט, וועלכער
„זיינער מוטטער אַללעז נימט." — אויז וועלכעם גרונדע?" פֿראַגטע מאַלכּה
„נאַהם דיר דער קעניג דיין גרונדשטיק?

„ער וויל זיך איין לוסטגעביידע דאָהין בויען לאַססען" אַנטוואָרטעטע דיא וויטווע.—
גוטער גאָטט! דאַכטע מאַלכּה בייא זיך זעלבסט; ער האַט זאָ פֿיעלע פּאַלעסטע
אונד לוסטגעביידע, אונד אויף איינען בלאָסען איינפֿאַלל, נאָך איינעז מעהר צו האַבען,
פֿערטרייבט ער איין אַרמעז ווייב אויז איהרעם איינענטהומע. —

„אונד וועלכען ערזאַטץ גאַב ער דיר?" פֿראַגטע מאַלכּה, — ערזאַטץ?
„קיינען" אַנטוואָרטעטע דיא וויטווע; ער ליעס מיר אַנפֿאַנגליך איינע קליינע זוממע
„אַנביעטען; דאַ איך אַבער דאַז מיר זאָ טהייערע גרונדשטיק ניכט פֿערקויפֿען
„וואָללטע, נאַהם ער עז מיר מיט געוואַלט."

„האַסט דוא איהם דיינע טרויריגע לאַגע פֿאָרגעשטעללט?" ערווידערטע דער
שטאַטטהאַלטער — „איך וואַרף מיך פֿאָר איהן ניעדער" אַנטוואָרטעטע דיא
„וויטווע, בענעטזטע מיט מיינען טהרענען זיינע פֿיסע, אונד באַט אונד פֿלעהעטע.—
„איך זאַגטע איהם אַללעז, וואַס מיר שמערץ, קוממער אונד פֿערצווייפֿלונג איינגאַ־
„בען!" — זיא קאָננטע פֿאָר שלוכצען ניכט פֿאָרטפֿאַהרען. — „אונד דיין ביטטען
„פֿערמאָכטע ניכטז איבער איהן?" פֿראַגטע מאַלכּה טהיילנעהמענד — ער
„וויעז מיך מיט אַללער מעגליכען הערטע אַב" אַנטוואָרטעטע זיא וויינענד. —

דער שטאַטטהאַלטער האָב דיא אויגען גען היממעל, אונד ריעף זייפֿצענד אויז:
אַללמעכטיגער! פֿאַטער דער מענשען! ער שטעללט דיך היער אויף ערדען פֿאָר,
אונד קאַן דיא פֿאָן זיך ווייזען, דיא ניכט פֿערלאַנגען, אַלז וואַס גערעכטיגקייט
אונד בילליגקייט הייסט; אונד דוא איבערזיעהסט מיט לאַנגמוטה אונד געדולד דיא אונ־
„בילליגסטען אונגערעכטיגקייטען האַנדלונגען דער מענשען. — ווייב" זאַגטע ער
„ענטשלאָססען נאָך איינער פּויזע, איבערלאַס מיר דיינען עזעל אונד דיינען זאַק אויף
„איינע קורצע צייט, אונד פֿאָלגע מיר פֿאָן פֿערנע, איך געהע עטוואַס בייא דעם
„קעניגע; — וואָ איזט ער יעטצט?"

„ער בעפֿינדעט זיך עבען יעטצט" אַנטוואָרטעטע דיא וויטווע, אויף דעם גרונד־
„שטיקקע, וועלכעז איך זאָגטע מיין נאַננטע. — אַבער וואַס ווילסט דוא מיט דעם
„עזעל?" — זייא אונבעזאָרגט אונד פֿאָלגע מיר" פֿערזעטצטע מאַלכּה, נאַהם
דען עזעל, אונד זוכטע דען קעניג אויף. — דיעזער בעווילקאָממטע איהן פֿרייגדליך,
„איך האַבע דיך זאָ לאַנגע ניכט געזעהען מאַלכּה" זאַגטע ער צו איהם, „אונד
„וויא קאָממסט דו, דאַס איך עבען יעטצט דיך זעהע?"

„ערהאבענער בעהערשער דעז רייכז!“ אנטוואָרטעטע מאַנאַיכאָ, איך
„האבע זאָ עבען איין אַרמעז וייב געשפּראָכען, וועלכעס — — —

„איך ערראַטהע וואָס פאָלגען ווירד,“ אונטערבראַך איהן דער קאָניג אין איינעם
„ערנזטהאַפטען טאָנע, אונד וויל ניכטז וייטער האָרען. דיא האַלזשטאַררינע מאַג
„איהר בעטראַגען ביסען! שטעהט עז ניכט אין מיינער וויללקיהר, איבער פּערזאָנען
„אונד לעבען מיינער אונטערטהאַנען צו געביעטען?“ —

„דיינע מאַכט איזט היער אויף ערדען אונבעגראָנצט,“ ערווידערטע מאַנאַיכאָ,
„אויך פערלאַנגט דיא אַרמע וויטווע איהר עהעמאַליגעז איינענטהום ניכט ווידער
„צוריק; זיא ביטטעט בלאָס אום איין קליינעז אַנדענקען, אונד ווען דאַז ערלויבט,
„זאָ פיללע איך דיעזען זאַקק צופאָלגע איהרעז וואונשעז מיט ערדע.“

„דיא קאַן זיא האַבען,“ ערוויעדערטע דער קאָניג לאָכעלנד, אונד ווען זיא נעהן
„זאָקקע האַבען וואָללטע. — באַלד מאַנאַיכאָ, זאָללזט דוא דיא געגענד ניכט מעהר
„קעננען. היער זאָלל איין פּראַכטיגער פּאַללאַזט ערריכטעט ווערדען, דאָרט איין
„וואַססערפאַלל דיא אויזזיכט פערשאָנערן, אונד וייטער הין איין האָהער טהורם זיך
„ערהעבען, פאָן וועלכעם מאַן דיא געגענד איבערזעהען קאַן.“

„זאָ?“ ערוויעדערטע דער שטאַדטהאַלטער, וועלכער אונטערדעסען דען זאַקק
„מיט ערדע אַנגעפיללט האַטטע. — איך ווערדע זאָגלייך איין געשאָפּט פּאַללענדעט
„האַבען, אונד דאַנן ערהאַבענער בעהערשער דעז רייכז! נאָך איינע ביטטע, דיא
„עבען זאָ אונבעדייטענד איזט אַלז דיא ערזטע.“ — זיא זייא דיר געשטאַטטעט“
„פערזעצטע דער קאָניג. דער זאַקק איזט געפיללט“ פוהר מאַנאַיכאָ פאָרט, אונד
„נון, ערהאַבענער הערשער! פלעהע איך אום דיינען בייאשטאַנד, דען זאַקק
אויף דען עזעל צו לאַדען.“ —

„וועלך דרייזטע אונד בעפרעמדענדע ביטטע!“ ריעף דער קאָניג, וויא קאַננזט
„דוא דיעס פאָן מיר פערלאַנגען? דופּע מיינער דיענער איינען, אונד ער
„זאָלל דיר העלפען!“ —

„ערלויבע, בעהערשער! ערהאַבענער בעהערשער!“ ערוויעדערטע מאַנאַי
„כאָ, דאַס איך דיך אום דיעזע גנאַדע ביטטע; — דאַס איך דיך פלעהענד ביטטע,
„זיא מיר ניכט אַבזושלאַגען.“ — וואַהנזיננינגער!“ ריעף דער קאָניג, דיא לאַזט איזט
„צו שווער פיר מיך!“ — צו שווער?“ — זאַגטע מאַנאַיכאָ; דיעזער זאַקק פאָלל
„ערדע, איין זאָ קליינער טהייל דעז גרונדשטיקעז, אויף וועלכעם ויר אונז בעפינ-
„דען, שיינט דיר צו שווער? אָ הערר! אונד דוא שודערזט ניכט בייא דעם גע-
„דאַנקען אַן דען טאַג, אַן! וועלכעם דוא פאָר דיינעם אונזערעם ריכטער ער-
„שיינען ווירזט? אַן וועלכעם ניכט בלאָס דיעזער זאַקק פאָלל ערדע, זאָנדערן דאַז
„גאַנצע גרונדשטיק מיט אַללען פּאַללעזטען אונד טהירמען, וועלכע דוא דאַרויף ער-
„באַיען וויללזט, מיט אַללען טהרענען, מיט וועלכען דיא אונגליקליכען עז דורך דיינע
„פערפאַלגונג בענעטצט האַבען, צור וייט אונערטראָגליכערן לאַזט ווערדען דירפי-
„טע? — דוא ביזט היניעדען אונבעשראָנקטער הערשער; איין וינק פאָן דיר
„פערקירצט דעז מענשען לעבען, אונד איין איינציגעז וואָרט שטירצט טויזענדע אינז
„אונגליק; אַבער עז קאָממט איינע צייט, אין וועלכער דוא מיט דעם נידריגזטען
„דיינער דיענער אין גלייכעם ראַנגע שטעהען!“ — מיט איינען דיענערן אין גלייי-
„כעם ראַנגע?“ — וויעדערהאָלטע דער קאָניג, איך אירדע מיך,“ נאַהם מאַנאַיי-
„כאָ ווידער דאַז וואָרט, דיין גראָססערער פאָרצוג היער, ווירד דיר נור גראָססערן

„קוואַל גערייכט. דוא האָסט היער איינען אונגלייך גרעסערן ווירקונגסקרייז, פאָלגליך
„אויך אונגלייך מעהר צו פֿעראַנטוואָרטען. יעדער דיינער אונטערטהאַנען האט נור
„פֿאָן דען רעכענשאַפֿט אַבצולעגען, וואַס ער פיר זיך בעזאַס, אונד דוא פֿאָן אַללען
„וואַס ויר אינסגעזאַמט בעזיצען. לעבע וואָהל! — פֿערלייהע דיינען דיענער דיא
„פֿערוועגענהייט." — מאַנליכאַ וואָללטע זיך ענטפֿערנען, דער קעניג היעלט איהן
„צוריק. דיר פֿערלייהען?" זאַגטע ער, איך בין דיר דאַנק שולדיג, דאַס דוא מיך
„פֿאָן איינער גרעסטען אונגערעכטיגקייט צוריק געהאַלטען, דיא איך שאָן האַלב בעגּ
„גאַנגען האַבע. — רופֿע דיא וויטווע, — זיא נעהמע איהר פֿאַטערליכעס ערבטהייל
„צוריק, אונד אום זיא פֿיר דיא טהראָנען צו ענטשעדיגען, דיא איהר מיינע הערטע
„אויסגעפרעסט האט, זאָלל איהר גרונדשטיק, דורך מיינע גערטען וועלכע אַנגרענזּ
„צען, אום עבען זאָ פֿיעל פֿערגרעסערט ווערדען. אונד דוא פֿערלאַסט ניע וויעדער
„מיינען האָפֿשטאַאַט, דאַמיט איך געלעגענהייט נעהמע, דיך אַנגעמעסען צו בעזּ
„לאָהנען. דיא הערטעסטער בעדירפֿען איינען פֿריינדשאַפֿטליכען בעגלייטער, דער
„ניכטס שייעט דער וואַהרהייט צו הולדיגען, דער זיא אויף איהרע פֿעהלטריטטע אויפֿמּ
„מערקזאַם מאַכט אונד זיא דאַפֿאָן צוריקהאַלט; דוא זאָללסט אין צוקונפֿט
„דער מייניגע זיין.

נתן דציצהא, איינער דער רייכסטען אונד וואָהלטהעטיגסטען מענער זיינער צייט אין **ישראל**, זאַה איינסט אויף דער שטראַסע פֿאָר זיינעם הויזע, **חנה**, דאַס ווייב איינעס אונבעדייטענדען מאַננעס, איינע דער שענסטען איהרעס געשלעכטס. דעס ווייבעס בלענדענדע שענהייט נאָג דיא אויפֿמערקזאַמקייט דעס רייכען **נתן** אין איינעם מאָהמענט גראַדע אויף זיך. רייכטהום אונד שמייכעלייא פֿערזוכטען וועכזעלזייטיג דיא ערפֿינדונג פֿערפֿיהרערישער ענטווירפֿע, אויף דעס ווייבעס עהעליכע טרייע. אַבער אַללע אַנגריפֿפֿע דעס לאַסטערס שייטערטען אַן איהרער שטאַנדהאַפֿטען טוגענד אונד פֿראָממיגקייט. ערגריפֿפֿען פֿאָן איינער אונגעצעהמטען אונד טאָבענדען ליידענשאַפֿט אונבעפֿרידיגטער בעגיערדע, פֿערפֿיעל ענדליך **נתן** אין איינע געפֿעהרליכע קראַנקהייט. דיא אַרצטע ערקאַננטען זאָגלייך דיא אורזאַכע דערזעלבען, אונד ערקלערטען איהן פֿיר פֿערלאָרען, ווען ניכט **חנה** זיך זיינען ווינשען פֿיגענד זיין לעבען רעטטען ווערדע. דיעזעם אויסשפּרוכע ווידערזעטצטען זיך דיא
„**חכמים** אונד שפּראַכען: מאַג איימעראַהין איין מאַן אום דעס לאַסטערס ווילען
„דאַס לעבען פֿערליערען, שטאַטט עס אין זינדען דורך אויפֿאָפֿפֿערונג עהעליכער
„טרייע אונד טוגענד ערהאַלטען." ווענינגסטענס (שפּראַכען דיא אַרצטע) זאָללטע מאַן דעם קראַנקען ערלויבען נור איינמאַל מיט **חנה** צו שפּרעכען, אום דאַדורך זיינע צערריטטעטע געזונדהייט איניגערמאַסען צו לינדערן. אַבער אויך דיעזעס מיטטעל פֿערוואַרפֿען דיא **חכמים, שלא יהי' בנות ישראל פרוצות**
„**בעריות**. אום דאַס מיט דער קיישהייט אין **ישראל** קיין שפּיעל געטריעבען ווערדען זאָלל." אונד זעטצטען הינצו, דאַס דאַס איבעל דער קראַנקהייט דאַדורך שטאַטט פֿערמינדערט נור פֿערשלימערט ווערדען קעננטע, אינדעם איינע אונטעררעדונג מיט דער שענען **חנה** זיינע ערהיטצטע ליידענשאַפֿט נור נאָך מעהר אַנפֿאַכען ווירדע.

בייגאַהע פֿערצעהרט פֿאָן דער גלוטה איינעס אונבעפֿריעדיגטען לאַסטערהאַפֿטען טריעבעס, לאַג נון **נתן** זעהר קראַנק דאַרניעדער, אונד דאַס לעבען דיעזעס מאַננעס, דער זיינע ליידענשאַפֿט ניכט צו בעצעהמען וואוסטע, וואַר אין גראָססער געפֿאַהר.

אונטערדעסען וואַר חנה'ס מאַן דורך אונגליק אין סאָרגען געראַטהען; זיינע גלייביגער פֿערפֿוהרען מיט אַללער שטרענגע, דער געזעטצע, נאַהמען איהם זיין איבריגעס פֿערמעגען, אונד דאַ דיעזעס צו איהרער בעפֿריעדיגונג ניכט הינ־רייכטע, וואַרפֿען זיא איהן אינס געפֿענגניס. אַרם אונד אָהנע פֿריינדע, בלייב דער אונגליקליכען חנה ניכטס אַלס איהרע עהרע, אונד דאַס בעוואוסטזיין איהרער אונשולד. קיממערליך ערנעהרטע זיא זיך אונד איהרען מאַן פֿאָם שפּיננען. מיט רוהיגער ערגעבונג אין דעם האַרטען אונפֿערשולדעטען שיקזאַלע אונד דעם זיסען טראָסטע אויף איינע בעססערע צוקונפֿט, דורכוואַכטע זיא עמסיג אַרבייטענד דיא נאַכטע, אונד אָפֿט ערלייכטעטע דאַס מאָרגענראָטה איהרע אַבגעהערמטען וואַנגען בייא אַנהאַלטענדען פֿלייסע. שאָן וואַרען מעהרערע וואָכען פֿערפֿלאָססען, וועהרענד וועלכען חנה'ס מאַן אין שווערען קערקער זייפֿצטע, אַלס ער איינסט פֿאָן קוממער אונד אונמוטה ערגריפֿפֿען, צו זיינער פֿרויא, דיא איהם עבען דאַס מיטטאַגסבראָד בראַכטע, שפּראַך:

„איך בין דעס עלענדען אונטהעטיגען לעבענס אין דיעזעם קערקער זעהר איבער־
„דריסיג; דוא וואַרסט וועהרענד דער צייט אונזערעס עהעשטאַנדעס איממער איינע
„טרייע ליעבעפֿאָללע געפֿעהרטין מיינעס לעבענס, דוא טהיילטעסט פֿריידע אונד שמערץ
„שטעטס רעדליך מיט מיר, דוא טראָקנעטעסט ביס יעצט איממער דיא טהרענען
„דעס קוממערס פֿאָן מיינער שטירנע; אָ זייא אויך יעצט אין דיעזער נאָטה, וואַס
„דוא שטעטס וואַרסט! הערע מיך אַן, נור בייא דיר אַללין שטעהט עס, מיך
„אויס מיינעם געפֿענגניסע צו בעפֿרייען. ווען דיא ערהאַלטונג מיינעס לעבענס דיר
„הייליגע פֿפֿליכט איסט, ווען דיינע ליעבע צו מיר ניכט ערקינסטעלטע הייכעלייא איסט;
„זאָ ערפֿילע דיא ביטטע, דיא איך היערמיט אַן דיין טרייעס הערץ ריכטע; געהע
„הין צו דעם רייכען אונד וואָהלטהעטיגען נתן, אונד ביטטע איהן אום איין דאַרלעהען
„צור בעפֿריעדיגונג מיינער גלייביגער; דאַמיט איך אויס דעם עלענדען געפֿענגניסע
„ערלעזט ווערדע, אינדעם איך זאָנסט פֿערדערבען מוס. ער האַט דער גיטער איין
„איבערפֿלוס, בעזיצט אַבער אויך איין געפֿיהלפֿאָללעס הערץ אונד איסט וואָהלטהעטיג;
„ער קאַן מיך רעטטען, אונד ווירד עס געוויס טהון, ווען דוא איהן דאַרום ביטטעסט."

שטוינענד אונד קעמפֿפֿענד צווישען מיטלײדען אונד פֿעראַכטונג, האַטטע חנה דיא פֿאָדערונג איהרעס מאַננעס אַנגעהערט. נאַך לאַנגעם קאַמפֿפֿע מיט זיך זעלבסט, פֿאַסטע זיא זיך ענדליך; נאַטור אונד ליעבע האַטטען דען זיעג עררונגען, טהראַנען ענטקוואָללען איהרען אויגען, אונד מיט איהרעם זאַנפֿטען טאָנע זאַגטע זיא:

„געליעבטער מאַן! וואַס פֿערלאַנגסט דוא פֿאָן מיר? גאָטט דער מיינע טהראַנען
„זיעהט, קעננט אויך מיין הערץ, אונד מיינע טרייע ליעבע צו דיר; ער אַללין ווייס
„עס געוויס, דאַס איך דען צערטליכסטען אַנטהייל אַן דיינע לייִדען נעהמע, אונד
„דאַס איך אַללעס, יאַ זאָגאַר מיין לעבען ווילליג פֿיר דאַס דייניגע אָפּפֿערן ווירדע;
„אַבער טוגענד, עהרע אונד טרייע זינד הייליגע פֿאָן גאָטט מיר אַנ־
„פֿערטרויטע פּפֿענדער, דיא איך ניכט פֿעראייסערן דאַרף נאָך קאַן. ערי־
„ננערע דיך, דאַס דער רייכע נתן זיינע בליקקע שאָן פֿאָר לאַנגער צייט אויף
„מיך געוואָרפֿען, מיך דורך דיא שענדליכסטען אַנטרעגע צום לאַסטער אונד צור בע־
„פֿריעדיגונג זיינער ליסטערנהייט צו פֿערפֿיהרען געזוכט האַט, דיא איך אַבער שטעטס
„פֿעראַכטליך פֿאָן מיר געוויעסען האַבע, אונד דאַס ער נון, וויא מאַן ערצעהלט,
„אין איינער ליעבעסקראַנקהייט זיך אַבצעהרט. וויא זאָלל איך מיך נון דער געפֿאַהר
„אויסזעטצען, טוגענד אונד עהרע צו פֿערליערען? ניין! ליעבער וויל איך נאַך נאַכטע

מחנס לח N יג

„פֿיעלע יאהרע דורכוואכטען, אונד פֿיר דיך ארבייטען דאס מיר דאז בלוט פֿאן דען
„וואונדען הענדען פֿליעססע, דאס דיא טרייע פֿערלעטלען אונד פֿאן דער
„טוגענד מיך טרעננען, ליעבער וויל איך ארם, אבער אלז איין עהרלי-
„כעז, טריייעז, טוגענדהאפֿטעז ווייב שטערבען, אלז מיט דעם בע-
„וואוסטזיין לעבען, מיינע טוגענד אונד עהרע דעם לאסטער געאפֿפֿערט, אונד
„געגען גאטט געזינדיגעט צו האבען. איך ליידע געוויס איין שטיללען מעהר דיינעט-
„וועגען, אלז דוא אין דיינעם געפֿאנגניססע; לאס אונז מוטהיג האפֿפֿען, דאס גאטט
„זיך אונזערער ערבארמען ווירד. וואהרליך! איך מיזטע אן דיינעם פֿערשטאנד
„צווייפֿלען; דען מיט רוהיגער פֿערנונפֿט קאנסט דוא דיעזעס פֿאן מיר
„ניכט פֿאדערן."

דער בעזע מאן אבער בעהארטע פֿעסט אויף זיינעם פֿארזאטץ. — פֿאן שמערץ אונד געקראנקטעם עהרגעפֿיהלע ערגריפֿפֿען, פֿערליעס חנה איהרען מוטה, אונד ליעס זיך דריי טאגע פֿאר איהם ניכט זעהען; ענדליך זיעגטע דיא ליעבע איבער איהרען פֿערדרוס, — איך מוס צו איהם, זאגטע זיא צו זיך זעלבסט, איהן אומארמען; קיססען, אונד מיך מיט איהם פֿערזעהנען, ער קאננטע פֿיעללייכט קראנק זיין, אונד מיינער הילפֿע נאטהיג האבען. — זיא גינג אונד פֿאנד איהן ווירקליך זעהר קראנק. אלז ער זיא ערבליקטע, ראפֿפֿטע ער אללע זיינע קרעפֿטע צוזאממען, אונד איבערשטראמטע דאז ארמע געקראנקטע ווייב מיט פֿערווינשונגען.

„הא!" ריעף ער, שענדליכעז ווייב! ביזט דוא געקאממען, דיך אן מיינען
„ליידען צו ערגעטצען? גאטטעז פֿלוך מאגע דיך טרעפֿפֿען, דיך, דיא דוא דיא
„באנדע דער ליעבע אונד דעז געהארזאמז צעררייזט, דיך, דיא דוא דיינען מאן
„הילפֿלאזעס איינער גרייזע אפֿפֿערזט; יא דוא ווינשעזט מיינען טאד, אום דיך גאנ-
„הער מיט דעם רייכען נתן פֿערמאהלען צו קאננען.

רוהיג האהרטע חנה דיעזע פֿערווינשונגען שטונדענלאנג אן. אונד פֿערזעטצטע
„דאן געלאססען: מיין געליעבטער מאן! פֿערשאנע מיך דאך מיט זאלכען שמאהונגען,
„דען בייא דעם האכזטען גאטטע; דען דוא אונד איך אין דעמוטה פֿערעה-
„רען, דוא טהוזט מיר אונרעכט, מיין געשוועכטעז הערץ קאן אונמעגליך דיעזע
„קרענקונגען אויזהאלטען; בעשטעהעסט דוא אבער דעננאך דאראויף, דאס איך,
„צו נתן געהען, אונד איהן אום איין דארלעהען ביטטען זאלל, זא גיב מיר פֿארהער
„גט, דאמיט איך דער עהעפֿליכט געגען דיך ענטבונדען, אונד דיא געפֿאהר
„איינען עהעברוך צו בעגעהען לאז זייא."

„הא פֿאלשע! פֿערפֿיהרערישע שלאנגע!" ריעף ער איהר דאראויף ענטגעגען
דאז מיזט עז עבען יא, וואז איך זאגטע, דאז מיזט יא דיא פֿאלשע, דיא דוא אונטער
„דער לארפֿע דער טרייע אונד פֿראממיגקייט מיר לעגטעזט, דאמיט דוא דאן אום זא
„לייכטער דיך פֿאן מיר טרעננען, אונד מיינער שפאטטען קאננטעזט; אבער דיעזער
„זיעג זאלל דיר ניכט געלינגען. דוא קאננטעזט מיך אויז דיעזעם געפֿאנגניססע בע-
„פֿרייען, דוא וויללזט עז ניכט, גוט, זא וויל איך היער אין קערקער שטערבען,
„אבער מיין לעטצטער אטהעמצוג זאלל איין פֿלוך איבער דיך אונד דיא העללע זיין. —

פֿאן שמערץ אונד וועהמוטה פֿאסט צור פֿערצווייפֿלונג געבראכט, שפראך היערויף
„חנה: א בעזעוויכט! שאנדפֿלעק דער מענשהייט! האבע איך דאז אום דיך
„פֿערדיענט, דאס דוא מיר פֿיר מיינע טרייע פֿאלגען וויללזט, מיט געוואלט וויללזט
„דוא מיך צור עהעברעכערין מאכען. — וועהע! וועהע מיר!" —

פערצווייפעלנד שטאַנד זיא דאַ אונד שלוכצטע, אום גאָטט איהרע לייִדען צו קלאַגען. אַבער שטאַטט זיא צו בעזאַנפטיגען, שטיעס זיא דער בעזע מאַן פאָן זיך. האַנדע־רינגענד פערליעס זיא דאַס געפענגניס, אונבעוואוסט איהרער זינגען ראַננטע זיא אין איהרע וואָהנונג צוריק, ערשעפפט זאַנק זיא אויף איהר אַרמליכעס לאַגער, אונד פערפיעל אין איינען זאַנפטען שלומער, אויז דעם זיא ערזט נאַך איינגען שטונדען ערוואַכטע. רוהיג אונד געלאַססען, איבערלעגטע זיא נון וואַס צו טהון זייא, ליעבע אונד טרייע צו איהרעם גאַטטען אונד זייגע ערהאַלטונג אויף דער איינען זייטע, שאַנדע אונד ענטעהרונג היגגעגען אויף דער אַנדערן, וואַרען דיא צוויי וועגע, וועלכע זיא צו וואַהלען האַטטע; איין קאַמפפע צווישען ביידען, ענטשיעד זיא פיר דען ערזטען, אום איהרען אונגליקליכען מאַן צו רעטטען. — דאָך בליעב זיא שטאַנדהאַפט, אונד היעלט זיך פערפפליכטעט אַללעס מעגליכע אין איהרען קרעפטען שטעהענדע, אַללע פאָרשטעללונגען פאָן רעליגיאָן אונד טוגענד צור ערהאַלטונג איהרער עהרע אונד פפליכט, אַללע איבעררעדונגסקונסט, יעדע ליסט, יאַ זעלבסט איהרע לעבענסקרעפטע אַנצווענדען, אום איינע ניעדערטראַכט צו פערהינדערן. — דיעזען פאָרזאַטצע געטרייא, שטאַרקטע זיא זיך פאָרהער דורך פאָלגענדעס קרעפטיגעס געבעט:

„אָ, עוויגער! גיטיגער אונד גערעכטער גאָטט! דער דוא דיא פערבאָרגענסטען
„פאַלטען מיינעס הערצענס קעננסט, אונד איבערצייגט ביזט, דאַס איך ניכט אויס
„שטראַפליכער ליידענשאַפט, דיעזען שריטט דער מיינער טוגענד אונד מיינעם עהע־
„בונדע זאָ געפאַהרליך אונד דיינען היילוגען געזעטצען צו ווידער איזט, אונטערנעהמע;
„דיר אַללויין איזט עס בעקאַננט, דאַס איך פאָן מיינעם מאַננע דאַצו געצוואונגען בין.
„איך פאַללע פערטרויען אויף דיינע גנאַדע אונד באַרמהערציגקייט, פלעהע איך צו
„דיר מיינעם רעטטער אונד בעשיטצער! שטאַרקע מיך אין דיעזער געפאַהר־
„פאָללען שטונדע, שיטצע מיך אונשולדיגע מיט דעם פיטטיגע דיינער
„אַללמאַכט, ערהערע דאַס ענגשטליכע פלעהען דיינער דעמי־
„טהיגען מאַגד, וועהע דער געוואַלט דעס לאַסטערס, ווען ער דאַס לאַמם צערייסען וויל;
„פערניכטע מיך עהער אַלס פערפאַללע אונד לאַסטער מיינע טוגענד בעפלעקקען, גיב
„מיינען וואָרטען קראַפט, מיינעס מאַננעס הערץ צו ריהרען, דער מיינע טוגענד מאָר־
„דען וויל, דאַס ער פאָן זיינער לאַסטערטהאַט אַבשטעהע.“

געטראָסטעט אונד געשטאַרקט דורך דיא מאַכט דעס גלויבענס אין געבעטע, ערהאָב זיא זיך דאַן אונד בעגאַב זיך צו נתן. קוים האַטטען זיא דעסטען דיעזער ערבליקט, אַלס זיא אויך שאָן איהרען הערן דיא פראַגע באַטשאַפט פערקינדעטען, דיא שאָנע חנה זייא אין פאָרהאַבע, אונד זיינע איהן שפרעכען צו וואָללען. ענטצוקט איבער דיעזע נאַכריכט שפראַך נתן צו זיינען שקלאַפען: „ווען איהר וואָהר גערעדעט האַבט, זאָללט איהר אויגענבליקליך פריי זיין.“ אונד אין דיעזען אויגענבליקע ערשיען אויך דיא שענע חנה, פאָר איהם.

„געביעטערין מיינעס הערצענס! ריעף ער איהר ענטגעגען, וואַס פערלאַנגסט דוא
„פאָן מיר? אינדעם ער זיך פאָן זיינעם רוהעבעטטע ערהאָב אונד איהר איינינע
„שריטטע ענטגעגען גינג. „בעפעהל (זאַגטע ער) אַללעס וואַס דוא פערלאַנגסט אונד
„איך פערמאַג, זאָלל דיר געוועהרט זיין.“ בעשיידען זיך פערנייגענד, ערוויעדערטע
„חנה: פערציהע עדלער הערר דיינער דעמיטהיגען מאַגד, איך קאָממע דיך דעמ־
„מיטהיגסט צו ביטטען מיר מיין דאַרלעהען פאָן — צו געוועהרען, ווען מיינען
„אונגליקליכען מאַן, דען געפיהללאָזע גלייביגער אינס געפענגניס ווערפען ליעסען,
„צו בעפרייען. דורך פלייסיגע אַרבייט אונד שפאַרזאַמקייט האָפפען וויר דאַן זאָ פיעל

„צו פערדיענען, דיר דיא געליעהענע זוממא באַלד וויעדער צוריקקצאַהלען צו קאָננען.“
קוים האַטטע זיא אויסגערעדעט, אַלס ער איהר אויך שאָן דיא פערלאַנגטע זוממא
„מיט דען וואָרטען איבערררייכטע ליעבע חנה! איך שעטצע מיך איבער אַללעס אין
„דער וועלט גליקליך דיר העלפען צו קאָננען, אונד צאַהלע דיעזע שטונדע אונטער
„דען זעליגסטען מיינעס לעבענס, אין וועלכער איך דיר געפעלליגקייט ערצייגען קאָננטע.
„דיעזעס אַבער איזט איינע קלייניגקייט, בעפיעהל איבער נאָך מעהר, אונד עס זאָלל
„דיר געוואָהרט זיין, דוא קאַננסט דאַרויס שליעססען, וויא פיעל דוא מיר ווערטה ביזט,
„אונד דאַס איך אויך דער וועלט קיין גראָססערעס גליקק אַלס דאַס דייניגע קעננע.
„פערמייניגע דאַרום אונדדייננע ווינשע מיט דען מייניגען, אונד איך דאַרף אויך גאַר
„ניכט צווייפעלן, דאַס אין מיינער זאָ שאָנען הילע, איין גוטעס הערץ וואָהנעט,
„וועלכעס פיר דיא הייססען ווינשע מיינעס מאַננעס דער דיך צאַרטליך ליעבט, ניכט קאַלט
„בלייבען ווירד, אונד איהם איינען לאָהן געוואָהרען, דער איהן צום גליקקליכסטען
„דער שטערבליכען ערהעבט. זיעה איך אַן, זיעה! וויא איך אום דיך געליטטען
„אונד גערונגען האַבע, אונד דאַס נור דוא עס ביזט, דיא איך אויס דען אַרמען
„דעס טאָדעס רעטטען קאַן.“
מיט דיעזען וואָרטען טראַט ער איהר נאַהער, אונד פערזוכטע זיא צאַרטליך צו אומפאַססען, אַבער זיא ענטוואַנד זיך בעשאַמט זיינער אומאַרמונג. טראַט אייניגע שריטטע צוריקק, אונד שפּראַך:
„הערר! אַרם — אַבער טוגענדהאַפט נאַהם איך איינע צופלוכט צו דיר,
„וואָללטעסט דוא מיך ריין אַבער ענטעהרט אויס דיינעם הויזע טרעטען לאַססען?—
„בליקקע אויף צום היממעל! ווער זינד ניכט אַללײן, גאָטט זיעהט אויף אונס ריכטענד
„הערנאַב. ער דער דיין הערץ מיינער ביטטע אָפפנעטע, ער, דער דיך מיט רייכ-
„טהום געזעגנעט, אום דיא טהראַנען דעס קוממערס צו טראָקנען, דער אין דיינע
„ברוזט, דאַס שאָנע געפיהל דעס מיטלײדס לעגטע, דער דיר דאַס זעליגע פערגניגען,
„דיא פעססעלן דעס קערקערס צו שפּרענגען שענקטע, גאַב דיר אויך מוטה אונד קראַפט
„איינע לײדענשאַפט צו בעקאַמפפען, דיא דיך עוויג אונגליקקליך מאַכען, אונד מיט
„שאַנדע בראַנדמאַרקען ווירדע. מיין גוטער ענגעל לאַכעלטע מיר האָפפנונגספאָלל
„ענטגעגען, אַלס איך דיין הויז בעטראַט, זאָללטע ער וויינענד איבער מיינע פערלאָ-
„רענע טוגענד מיך פערלאַססען? זאָלל איך שטאַטט דיר צו דאַנקען אונד דיך צו זעגנען
„מיינער געמאָרדעטען טוגענד וועגען דיך פערפלוכען? — הערר! איך בין צוואַר
„אין דיינער געוואַלט, אונד בין נור איין שוואַכעס וויב, אַבער איך פלעהע צו דיינער
„גראָסמוטה, (אינדעם זיא זיך איהם צו פיסען וואַרף) בעצאָהמע דיינע לײדענשאַפט,
„דיא אונס ביידע עלענד מאַכען ווירדע; ערהאַלטע מיר דאַס בעוואוסטזיין מיינער
„טוגענד, אונד דיר דען לאָהן עדלער זעלבסטבעהערשונג אונד מיינער דאַנקבאַרקייט;
„איך האַבע קיינען אַנדערן שוטץ אַלס גאָטט, דער איבער אַללע אונזערע האַנדלונגען
„וואַכט, וויללסט דוא נון מיינעס אויגענבליקליכען אונד פערגאַנגליכען גענוססעס וועגען,
„דען קאָסטבאַרען רייכטהום דיינעס לעבענס, דיינע געוויססענסרוהע פערניכטען?—
„ניין! דאַס קאַננסט דוא ניכט וואָללען, דאַצו ביזט דוא צו עדעל, דיין הערץ צו גוט,—
„ערמאַננע דיך! עהרע דיא טוגענד איינעס אַרמען וויבעס, בעצאָהמע דיינע לײדענ-
„שאַפט, אונד דוא האַסט דיר דיא ש א ָנ ס ט ע ב ל ו מ ע אין דיינעם טוגענדקראַנ-
„צע זעלבסט געוואונדען.“ —
היעדורך ענטפערנטע זיך חנה שריטטווייזע צוריקק, ביז זיא זיך זאָ נאַך אונד נאַך גאַנץ ענטפערנטע; אונד זאָ פערליעס זיא דיא וואָהנונג אונד דאַס הויז נתן'ס.
איבער איהרע וואָרטע האַטטען אויף נתן'ס הערץ טיעפען איינדרוקק געלאַססען,

אונד איהן גאַנץ אויסער זיך זעלבסט געבראַכט. שטוינענד זאָה ער איהר נאָך, — „אַך וואַז וואַר איך איין בעגריפפע צו טהון" ריעף ער זיך זעלבסט צו, „אַן וועלכעם „פֿערהאָכטליכען אַבגרונדע שטאַנד איך, אונד דיעזע — ד י ע ז ע ז וויב, — ד י ע ז ע „ד ע ר ע נ ג ע ל רעטטעטע איך דאַפֿאָן." — טיעף איין זיך פֿערזונקען, איבער־דאַכטע ער נאָכמאַהלז זיינע טהאָרהייט, אונד מיט אַבשייא אונד שאַאַם ערקאַננטע ער נון זיין פֿאַטער. —

נאָך איינער לאַנגען ווילע, אַלז זיין הערץ זיך רוהיגער פֿיהלטע, פֿיעל ער אויף זיינע קניעע, אום גאָטט וועגען זיינעז פֿאַטערז אונד וועגען זיינער פֿערהיררונגען דעמוטהיג אום פֿערצייהונג צו ביטטען, אונד געלאָבטע בעסערונג זיינער לעבענזאַרט.

אונטערדעססען האַטטע חנה איהרעז מאַננעז געוויסער בעפֿריעדיגט, אונד איילטע נון צו איהם זעלבסט, איהם דיא פֿעססעלן צו לעזען, אונד איהר דאָפפעלטעז גליקק אַנצוקינדיגען. זיא ערצאֶהלטע איהם קורץ דאַז פֿאָרגעפֿאַללענע, אַללויין ער וואָללטע זיך דאַמיט ניכט בעפֿריעדיגען לאַססען, אונד צווייפֿעלטע אַן דער וואַהרהייט איהרער ערצאֶהלונג; אונד שטאַטט איהר צו דאַנקען, בעשולדיגטע ער זיא דעז עהע־ברוכז, אונד איבערהייפֿטע זיא מיט שימפֿונגען פֿערמיינטער אונטרייע.

באַלד דאַרויף גינג נתן דציצתא צו רבי עקיבא אונד באַט איהן מיט פֿראָממעם אייפֿער איהן אַלז שילער אויפֿצונעהמען, אונד איין דער היילינען תורה צו אונטערריכטען. רבי עקיבא וואַר איבער דיא שנעללע פֿעראֶנדערונג אונד דען פֿראָממען ענטשלוס נתן'ז איינערזט פֿערוואונדערט, אום זאָ מעהר, דאַ נתן אַלז איין לאַסטערהאַפֿטער מענש בעקאַננט געוועזען; דאָך דאַז פֿייער מיט וועלכעם ער זיינע ביטטע אַן רבי עקיבא בעגלייטעטע, אונד וועלכעז אויז זיינען אויגען גלאֶנצטע, איבערצייגטע דען רבי עקיבא באַלד פֿאָן דער וואַהרהייט זיינעז פֿראָממען ענטשלוססעז.

מיט פֿאֶטערליכער הולד רייכטע איהם רבי עקיבא דיא האַנד, אונד פֿראַגטע נאָך דער אורזאַכע דיעזער זאָ מערקווירדיגען פֿעראֶנדערונג. דאַ ערצאֶהלטע איהם נתן טרייליך דען פֿאָרגאַנג מיט דער שאֶנען חנה, אונד וויא דיעזעז וויב דורך איהרע אונשולד אונד איהרע פֿראָממע שטאַנדהאַפֿטיגקייט איהן אויף דען וועג דער טוגענד צוריקק געלענקט האַט. רבי עקיבא נאַהם איהן צוגלייך איין דיא צאַהל זיינער שילער, אונד נתן לערנטע מיט זאָלכעם פֿלייסע, דאַס ער באַלד דער בעזטע אַללער שילער ר׳עקיבא׳ז וואַרד, אונד איין לעהרזאַאַלע דען נאֶכסטען זיטץ אַן רבי עקיבא׳ז זייטע איינאַהם.

איינזט גינג חנה׳ז מאַן אַן רבי עקיבא׳ז האֶרזאַאַלע פֿאָראיבער, אונד ערשטוינטע ניכט וועניג איבער דיא אויזצייכנונג אונד עהרענבעצייגונג, וועלכע דעם נתן דאַזעלבסט צו טהייל ווארדע. ער ערקונדיגטע זיך בייא איינינען שילערן ר׳ עקיבא׳ז אום דיא אורזאַכע, אונד ערפֿוהר צו זיינער גראֶסטען פֿערוואונדערונג, דאַס דיעזער מאַן איינער דער טוגענדהאַפֿטעסטען אונד געלעהרטעסטען דער שילער זייא, וואַס איינציג אונד אַללעין דורך איין אַרמעז אַבער טוגענדהאַפֿטעז וויב נאַמענז חנה בעווירקט וואורדע. — פֿריידענפֿאָלל היראיבער, אַבער אויך פֿאָלל שאַאַם אונד ביטטערער רייע דאַס ער זיין פֿראָממעז טוגענדהאַפֿטעז וויב זאָ אונשולדיג געקראֶנקט האַט, איילטע ער נאָך הויזע, פֿיעל איהר צו פֿיססען, אונד באַט זיא אים טיעפֿסטען געפֿיהלע אונד מיט טהראֶנען אין דען אויגען אום פֿערצייהונג זיינער איהר צוגעפֿיגטען קראֶנקונגען. — זיא האָב איהן זאַנפֿט אויף, אומאַרמטע איהן מיט דעם בעוואוסטזיין קייסער טוגענד;

זיא פערליעה איהם פריינדליך זיינע האַרטע ;
איבער איהר אונגליקליכעס פערהאֶלטניס,

אָפט קלאַגט דיין הערץ, וויא שווער עס זייא
דען וועג דעס העררן צו וואַנדעלן,
אונד טאֶגליך זיינעם וואָרטע טרייא
צו דענקען אונד צו האַנדעלן.

וואַהר איזט'ז, דיא טוגענד קאָסטעט מיה,
זיא איזט דער זיעג דער ליזטע ;
דאָך ריכטע זעלבזט, וואַז וואֶרע זיא,
ווען זיא ניכט קאֶמפפען מיזטע ?

דיא, דיא זיך איהרע לאַזטער פריי'ן,
טריפפט זיא קיין שמערץ הינניעדען ?
זיא זינד דיא שקלאַפפען אייגנער פיין,
אונד האַבען קיינען פריעדען.

דער פראָממע דער דיא ליזטע דעמפפט,
האַט אָפט אויך זיינע ליידען ;
אַללייִן דער שמערץ מיט דעם ער קאֶמפפט,
פערוואַנדעלט זיך אין פריידען.

דעז לאַזטערז באַהן איזט אַנפאַנגז צוואַר
איין בּרייטער וועג דורך אויען ;
אַללייִן זיין פאָרטגאַנג ווירד געפאַהר,
זיין ענדע נאַכט אונד גרויען.

דער טוגענד פפאַד איזט אַנפאַנגז שטייל,
לאֶזט ניכטז אַלז מיהע בליקקען ;
דאָך ווייטער פאָרט פיהרט ער צום הייל,
אונד ענדליך צום ענטציקקען.

נים אַן, גאָטט האֶטט עז אונז פערגאָננט,
נאַך אונזערז פלייטעז ווילען,
זען וואָללזט, נייד אונד צאָרן ענטברעננט,
דיא ליזטע פריא צו שטיללען ;

שים אַז, גאָטט ליעס דען אונדאַנק צו,
דען פרעפלער, דיך צו קראֶנקען,
דען מענשענהאַס ; וואַס ווירדעזט דו
פאָן דיעזעם גאָטטע דענקען.

גאָטט וויל, וויר זאָללען גליקקליך זיין,
דרום גאַב ער אונז געזעטצע.
זיא זינד עז דיא דאַז הערץ ערפרייען,
זיא זינד דעז לעבענז שאֶטצע.

ער רעד'ט אין אונז דורך דען פערשטאַנד,
אונד שפריכט דורך דאַז געוויסען,
אונד בייֿדע דאַנקטען גאָטט, דער זיא
זאָ וואַהר אונד גליקליך בעלעהרט האַט.

וואַז וויר געשאֶפפע זיינער האַנד
פליעה'ן אָדער וואֶהלען מיסען.

איהם פירבעטען, דאַז איזט ווייזהייט נור,
אונד פרייהייט איזט'ז: זיא וואֶהלען ;
איין טהיער פאָלגט פעסטען דער נאַטור,
איין מענש דעם ליכט דער זעעלען.

וואַז איזט דעז גייזטעז אייגענטהום ?
וואַז זיין בערוף אויף ערדען ?
דיא טוגענד! וואַז איהר לאָהן, איהר רוהם ?
גאָטט אֶהנליך צו ווערדען !

לערנ'נור געשמאַק אַם וואָרט' דעז העררן
אונד זיינע גנאַדע פינדען,
אונד איבע דיך געטרייא אונד גערן
דיין הערץ צו איבערווינדען.

ווער קראֶפטע האַט, ווירד דורך געברויך
פאָן גאָטט נאָך מעהר בעקאָממען ;
ווער אַבער ניכטז האַט, דעם ווירד אויך
דאַז וואַז ער האַט, גענאָממען.

דאַז שטרייטעזט ניכט דורך אייג'נע קראַפט,
ד'רום מוס עז דיר געלינגען ;
גאָטט איזט עז, וועלכער בייזעז שאַפפט,
דאַז וואָללען אונד פאָללבּרינגען.

דיך מיסטע ניא דעז פרעבלען שפאָטט
אויף דער טוגענדבאַהן הינדערן ;
דער וואַהרע רוהם איזט נור בייא גאָטט,
אונד ניכט בייא מענשענקינדערן.

דאַז קליינאָד, דאַז דיין גלויבע האַלט,
ווירד קיינען מוטה דיר געבען ;
אונד קראֶפטע דער צוקינפט'גען וועלט,
דיא ווערדען איהן בעלעבען.

אונד ענדליך, מענש ! זייא אונפערצאַגט,
ווען דיר'ז ניכט אימער גליקקעט ;
ווען דיך, זאָ פיעל דיין הערץ אויך וואַגט,
שטעטז נייע שוואַכהייט דריקקעט.

גאָטט זיעהט ניכט אויף דיא טהאַט אַללייִן,
ער זיעהט אויף דיינען ווילען ;
איין גאָטטליכעז פערדיענזט איזט דיין !
דיעס מוס דיין הערצע שטיללען.

וויר האַבען נון דיא צעהן ג ע ב אָ ט ע אונד איהרען דייטליכען זין בעזאָנדערז:

ערקלערט, אונד אויך דיא מיטטעל צו איהרער בעפאלגונג, זא וויא דער איבערטרע-טונג קראפטיג ווידערשטעהען צו קאננען, גענויא אנגעגעבען אונד בייא יעדעם גע-באטע אנגעפיהרט. דאס זיכערסטע אונד שטארקסטע מיטטעל אבער, וועלכעס אללע אונרוהיגע בעגיערדען שעדליכע ליידענשאפטען אונד אויפקיימענדע לאסטער בייא איהרעם ענטשטעהען אין זיך צו ערשטיקקען זאלט איסט:

דיא צופריעדענהייט.

דאס קלאגט, אונד פיהלעט דיא בעשווערדען
דעס שטאנדעס, אין דעם דאס דירפטיג לעבט;
דאס שטרעבעט גליקליכער צו ווערדען,
אונד זיעהט, דאס דאס פערגעבענס שטרעבט.

יא, קלאגע! גאטט ערלויבט דיר צאהרען;
דאך דענק' אין קלאגען אויך צוריק;
איסט דען דאס גליק דאס ווירד בעגעהרען,
פיר אונס אויך שטעטס איין וואהרעס גליק;

ניא שענקט דער שטאנד, ניא שענקען גיטער
דעם מענשען דיא צופריעדענהייט,
דיא וואהרע רוהע דער געמיטהער,
איסט טוגענד אונד גענינגזאמקייט.

גענינסע וואס דיר גאטט בעשיעדען,
ענטבעהרע גערן וואס דו ניכט האסט;
איין יעדער שטאנד האט זיינען פריעדען,
איין יעדער שטאנד אויך זיינע לאסט.

גאטט איסט דער הערר, אונד זיינען זעגען
פערטהיילט ער שטעטס מיט ווייזער האנד;
ניכט זא וויא ווירס צו ווינשען פפלעגען,
דאך זא, וויא ער'ס אונס היילזאם פאנד.

ווילסט דו צו דענקען דיך ערקיהנען,
דאס זיינע ליעבע דיך פערגיסט?
ער גיעבט אונס מעהר אלס ווירס פערדיענען,
אונד ניעמאלס וואס אונס שעדליך איסט.

פערצעהרע ניכט דעס לעבענס קראפטע
אין טראגער אונצופריעדענהייט;
בעזארגע דיינעס שטאנדעס געשעפטע,
אונד נוטצע דיינע לעבענסצייט.

בייא פפליכט אונד פלייס זיך גאטט ערגעבען,
איין עוויג גליק איין האפנונג זעהן,
דיעס איסט דער וועג צור רוה' אונד לעבען;
הערר! לעהרע דיעזען וועג מיך געה'ן!

דיא האפנונג.

עס רעדען אונד טרייאמען דיא מענשען פיעל
פאן בעססערן קינפטיגען טאגען;

נאָך איינעם גליקליכען, גאָלדענען לויף,
זיעהט מאַן זיא רעננען אונד יאַגען,
דיא וועלט ווירד אַלט, ווירד ווידער יונג,
דאָך דער מענש האָפפט אימער בעסערונג.
דיא האָפפנונג פיהרט איהן אינ'ז לעבען איין,
זיא אומפלאַטטערט דען פראָהליכען קנאַבען;
דען יינגלינג בעגייסטערט איהר צויבערשיין,
זיא ווירד מיט דעם גרייז' ניכט בעגראַבען;
דען בעשליעזט ער אים גראַבע דען מידען לויף,
נאָך אַם גראַבע פפלאַנצט ער — דיא האָפפנונג אויף.
עז איזט קיין לעערער שמייכלענדער וואַהן,
ערצייגט אים געהירנע דעז טהאָרען;
אים הערצען קינדעט עז לויט זיך אַן,
צו וואַז בעססערן זינד וויר געבאָרען.
אונד וואַז דיא אינערע שטימע שפריכט,
דאַז טייסט דיא האָפפענדע זעעלע ניכט. —

טראָזט דעז עוויגען לעבענז.

נאָך איינער פריפונג קורצער טאַגע,
ערוואַרטעט אונז דיא עוויגקייט:
דאָרט, דאָרט פערוואַנדעלט זיך דיא קלאַגע
אין געטטליכע צופריעדענהייט.
היער איבט דיא טוגענד איהרען פלייס;
אונד יענע וועלט רייכט איהר דען פרייס.
וואַהר איזט'ז, דער פראָממע פיהלט אויפערדן
שאָן מאַנכען זעלגען אויגענבליק;
דאָך אַללע פריידען דיא איהם ווערדען,
זינד איהם איין אונפאָללקאָממ'נעז גליק.
ער בלייבט איין מענש, אונד זיינע רוה'
נימט אין דער זעעלע אַב אונד צו.
באַלד שטאָרען איהן דעז קערפערז שמערצן,
באַלד דאַז געריים אין דיעזער וועלט;
באַלד קעמפפט אין זיינעם אייגנען הערצען
איין פיינד, דער אָפטער זיעגט אַלז פעללט;
באַלד זינקט ער דורך דעז נאַכסטען שולד
אין קוממער אונד אין אונגעדולד.
היער, וואָ דיא טוגענד אָפטערז ליידעט,
דאַז לאַסטער אָפטערז גליקליך איזט,
וואָ מאַן דען גליקליכען בענייידעט,
אונד דעז בעקיממערטען פערגיסט;
היער קאַן דער מענש ניא פרייא פאָן פיין,
ניא פרייא פאָן איינער שוואַכהייט זיין.

היער זוכ'איך'ז נור דאָרט ווערד'איך'ז פינדען,
דאָרט ווערד' איך הייליג אונד פערקלאָהרט,
דער טוגענד גאַנצען ווערטה עמפפינדען,
דען אונאויזשפרעכליך גראָסען ווערטה.
דען גאָטט דער ליעבע ווערד' איך זעה'ן,
איהן ליעבען, עוויג איהן ערהאָה'ן
דאַ ווירד דער פאָרזיכט היילגער ווילע,
מיין ווילל' אונד מיינע וואָהלפאַהרט זיין,
אונד ליעבליך וועזען, הייל דיא פיללע,
אַם טהראָהנע גאָטטעז מיך ערפריי'ן;
דאַן לאָסט געווין שטעטז אויף געווין
מיך פיהלען, דאַס איך עוויג בין.
דאַ ווערד' איך דאַז אים ליכט ערקעננען,
וואַז איך אויף ערדען דונקעל זאַה;
דאַז וואונדערבאַר אונד הייליג נעננען,
וואַז אונערפאָרשליך היער געשאַה,
דאַ דענקט מיין גייזט מיט פרייז אונד דאַנק,
דיא שיקונג איהן צוזאַממענהאַנג.
וואַז זייד איהר ליידען דיעזער ערדען
דאָך געגען יענע הערליכקייט
דיא אָפפענבאַהרט דאַן אונז זאָלל ווערדען
פאָן עוויגקייט צו עוויגקייט?
וויא גאַר ניכטז, גאַר ניכטז געגען זיא
איזט דאָך איין אויגענבליק פאָלל מיה!

5618 2/3/g.
7/5 - 7/4

A. Hebr.
590i